

1. Introducció

2. La transformació del mercat de treball: del gran creixement econòmic al període de crisi

2.1. L'evolució estructural del mercat de treball i la destrucció d'ocupació a l'Àrea Metropolitana de Barcelona, la província de Barcelona i Catalunya

2.2. L'impacte de l'atur a la societat metropolitana i catalana

2.2.1. L'increment de l'atur i els col·lectius socials més afectats

2.2.2. L'atur a les llars

2.2.3. La resposta de les prestacions socials davant de l'atur creixen

2.2.4. Estratègies i actituds en la cerca de feina de la població aturada

2.3. Efectes de la crisi en la població ocupada: l'evolució dels salaris

3. Crisi i condicions de vida: les seqüeles de la recessió econòmica en la societat metropolitana i catalana

3.1. L'evolució de la distribució de la renda familiar a Catalunya (2006-2011)

3.2. L'augment de la vulnerabilitat social i del risc de pobresa

3.3. Les causes de la pobresa a Catalunya en el context de crisi

3.4. Una altra cara de la pobresa: la impossibilitat de consumir béns bàsics

3.4.1. L'abast de la privació material en el context de crisi

3.4.2. L'evolució de l'estructura de la privació material a Catalunya (2006-2011)

3.4.3. L'estructura de la privació material a l'Àrea Metropolitana de Barcelona

4. Conclusions

5. Bibliografia

SEBASTIÀ SARASA
Departament de Ciències Polítiques i Socials,
Universitat Pompeu Fabra

SERGIO PORCEL
LARA NAVARRO-VARAS
Institut d'Estudis Regionals
i Metropolitans de Barcelona

L'IMPACTE SOCIAL DE LA CRISI A L'ÀREA METROPOLITANA DE BARCELONA I A CATALUNYA

1. Introducció

Les crisis econòmiques no castiguen sempre els mateixos segments de població. Malgrat que és freqüent que els grups amb major precarietat laboral siguin els més sensibles a l'hora de patir les conseqüències de la destrucció d'ocupació (Blank, 2009), no hi ha cap certesa que aquest col·lectiu sigui l'únic perjudicat davant l'adversitat del context econòmic. A Catalunya, per exemple, i com es veurà en aquest informe, la destrucció d'ocupació ha estat més intensa entre els treballadors amb contractes temporals, però això no ha impedit que molts altres treballadors de tota mena d'ocupacions i formes contractuals hagin perdut també la seva feina. La crisi va començar castigant amb especial virulència el sector de la construcció, però finalment, la destrucció de llocs de treball ha estat generalitzada i, fins i tot, ha acabat essent de més abast entre les mitjanes i grans empreses del sector industrial, mentre que al sector serveis hi ha hagut un tímid augment net de l'ocupació gràcies al turisme (Amat i Genescà, 2012). En aquest sentit, no resulta gens exagerat dir que els efectes d'una crisi econòmica de llarg abast són força impredecibles, sobretot els seus efectes en la distribució de la renda entre la població. De fet, ni tan sols els models econòmics que es dissenyen per avaluar l'impacte dels cicles conjunturals es veuen habitualment capaços de donar resposta a tal repte. La dificultat d'estimació recau en el fet que aquests efectes depenen de la interacció complexa que hi ha a cada país entre factors demogràfics, laborals i fiscals, de tal manera que dues crisis econòmiques d'igual magnitud poden induir tant un augment com una reducció de la desigualtat social, tot en funció del context en què es produeixin (Jenkins et al., 2012). No és estrany, doncs, que dins la Unió Europea l'actual crisi econòmica i financera estigui desencadenant efectes tan contraposats entre els diferents països que en formen part. Així, mentre que a Alemanya i a Irlanda s'ha frenat l'augment de les desigualtats socials que ja s'estava produint des del tombant de segle, a Dinamarca s'estan desfermant aquestes desigualtats (Sarasa i Luppi, 2012).

Considerant els efectes de la crisi només en termes de mercat de treball, hi ha diferents escenaris imaginables. Es podria pensar, per exemple, en una caiguda d'ingressos del treball que afectés per igual tota la població. En aquest cas, els indicadors de desigualtat de renda no tindrien cap variació significativa, ni tan sols la taxa de risc a la pobresa relativa, malgrat que

la de pobresa absoluta podria augmentar. Una altra possibilitat ben diferent seria si la caiguda d'ingressos es concentrés en els treballadors menys qualificats situats en el tram més baix de la distribució de la renda, per exemple, en el primer decil. Aquesta situació faria augmentar els indicadors de desigualtat de renda i, segurament, també la taxa de risc a la pobresa severa o extrema, però podria mantenir intacta la taxa de risc a la pobresa moderada, si el lílindar que delimita aquest tipus de pobresa se situa per sobre del primer decil de renda. Encara són possibles altres escenaris, com ara una caiguda dels ingressos del treball més intensa en els trams intermedis de la distribució de la renda o en els trams més elevats, i ambdós tindrien una traducció diferent en els indicadors de desigualtat de renda i de pobresa. És per això que, per dur a terme una bona aproximació sobre els efectes socials de la crisi econòmica, cal fer una doble descripció del fenomen. Per una banda, cal observar com han evolucionat les distribucions de les fonts més importants d'ingressos procedents del treball, de rendes del capital i de transferències públiques— i, per una altra banda, s'ha d'analitzar l'evolució de les distribucions d'aquests ingressos entre els grups sociodemogràfics més rellevants en l'anàlisi de la desigualtat social, com ara els grups ocupacionals, o classes socials, així com els grups adscrits a posicions socials que depenen de criteris d'estatus, com ara el sexe, l'edat i el lloc de naixement o la nacionalitat. Un altre aspecte a tenir en compte és que els efectes que provoca una crisi d'ocupació sobre el risc de pobresa i sobre la distribució de les rendes familiars, estan mediatitzats per la política de prestacions i subsidis. És freqüent que els grups socials més dependents de les prestacions públiques, com per exemple els jubilats, mantinguin posicions relatives més segures en temps de crisi (Muriel i Sibieta, 2009) i empitjorin la seva posició relativa en contextos de creixement accelerat (Sarasa, 2008).

Però les dificultats per estimar les conseqüències d'una crisi econòmica en la distribució de la renda s'agregen per la necessitat de tenir en consideració quina és la prolongació en el temps del procés recessiu. Una crisi sostinguda en el temps acaba per afectar els ingressos fiscals i pot repercutir en una contenció de la despesa pública que afebleixi la xarxa de protecció social. Aquesta contracció de la protecció social, per la seva banda, provoca efectes heterogenis entre la població, atès que no tothom depèn amb la mateixa intensitat de la despesa pública, ni tots els grups socials tenen el mateix poder polític per defensar els seus interessos davant les intencions de contenir o reduir la despesa en programes públics específics. En conseqüència, en la mesura en què hi

ha diferències internacionals en relació amb els programes de protecció social de la població, així com en la manera en què es distribueixen les càrregues impositives que financen les polítiques socials, els efectes de la crisi no han de tenir un impacte homogeni en la població de tots els països. Dins el territori europeu, per exemple, l'eficàcia de les polítiques de transferències socials per protegir dels efectes de la crisi econòmica les llars amb menys ingressos ha estat menor al sud i l'est d'Europa que no pas entre els països del nord (Dolls et al., 2011).

Per últim, un altre dels elements clau per entendre bé com afecten els processos de recessió econòmica a la cohesió social són les pròpies estratègies familiars a l'hora de fer front a l'adversitat econòmica. És a dir, les opcions que trien les diferents generacions d'una família de compartir o no despeses en una única llar¹, i també el fet que els membres actius tinguin accés a l'ocupació durant el període de crisi o no. El risc de pobresa i el nivell de renda disponible de les persones depenen en gran mesura de la situació de la llar, especialment, en relació amb la capacitat per generar ingressos que tinguin els membres que la conformen. En aquest sentit, és important considerar la llar com a unitat d'anàlisi.

Dit això, l'objectiu d'aquest informe és descriure alguns trets rellevants de la desigualtat econòmica i la pobresa a l'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB) i a Catalunya², intentant mostrar-ne l'evolució i els efectes que sobre aquestes hagi pogut causar la gran depressió iniciada l'any 2008. Seguint els criteris habituals en aquesta mena d'estudis, la desigualtat social és mesurada a partir de la distribució de la renda disponible de les llars entre els residents a Catalunya. Aquesta renda disponible serà també el referent de les estimacions del risc de pobresa, informació que és complementada amb una bateria d'indicadors de privació en el consum de béns bàsics.

Entendre, però, l'evolució en el temps d'aquests indicadors du a observar prèviament com han mutat les variables més directament associades a la renda disponible dels individus. Això és, a la capacitat que tenen els individus de generar rendes, i a les oportunitats que els individus tenen de compartir rendes i riscos aixoplugant-se en una mateixa llar. La renda disponible de les llars depèn dels mercats, del sistema fiscal i de les transferències privades entre particulars. El nombre dels membres de la llar que estan en edat laboral i en disposició de treballar, així com l'accés que tinguin a l'oferta de llocs de treball i/o a les retribucions que els diferents mercats atorguin als seus capitals, configuren els ingressos de les llars sobre la base del treball i del patrimoni acumulat. Els drets socials reconeguts per accedir a prestacions socials complementàries o substitutives

dels ingressos del treball i la disponibilitat d'altres fonts privades de ingressos, com les transferències entre familiars i amics, tanquen el ventall d'oportunitats d'ingressos de les llars. Per tant, la manera en què evolucionen l'oferta de llocs de treball i l'accés dels individus a d'altres fonts d'ingressos privades marquen l'impacte de la crisi en les rendes de les llars. Això sense oblidar que, a l'oferta de llocs de treball, cal afegir l'evolució dels salaris, dels rendiments del treball i del capital en el cas dels autònoms i dels empresaris, així com la cobertura i la intensitat protectora de les prestacions socials.

La principal font de dades per a la realització d'aquest estudi ha estat l'Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2011 (ECVHP). De fet, aquesta investigació inclou les primeres anàlisis efectuades a partir d'aquesta operació estadística. Tanmateix, la necessitat d'adoptar un enfocament evolutiu per tal de dur a terme una aproximació òptima sobre els efectes socials de la crisi a l'AMB³ i a Catalunya, ha obligat a complementar la informació d'aquesta darrera edició de l'ECVHP amb anteriors edicions d'aquesta mateixa enquesta, així com amb dades provinents de l'Encuesta de condiciones de vida (ECV) implementada per l'Instituto Nacional de Estadística (INE) en el marc de les European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC). En relació amb aquest últim apunt, cal dir que la combinació de dades d'aquestes dues enquestes ha estat possible gràcies a la reorientació metodològica i de continguts que s'ha introduït en la darrera edició de l'ECVHP, la qual ha possibilitat l'harmonització dels principals indicadors sobre renda, cohesió social i pobresa amb l'EU-SILC⁴. És per això que al llarg de l'informe les informacions provinents de les dues fonts es presenten integrades en un mateix gràfic o taula, i s'explicita al peu de cada Figura les fonts de dades utilitzades per a cada any. No obstant això, les limitacions analítiques que es puguin derivar de comparar resultats harmonitzats de dues fonts diferents s'han considerat en les interpretacions de les anàlisis.

El treball que es presenta a continuació està estructurat en dues parts. Una primera secció analitza l'evolució del mercat de treball posant l'èmfasi en els canvis que han experimentat l'estructura ocupacional, els salaris i les rendes dels treballadors autònoms i els petits empresaris amb l'arribada de la crisi. La segona secció del treball aborda la distribució de la renda disponible de les llars i el risc de pobresa de la població catalana. El risc de pobresa és analitzat des de dues perspectives complementàries: el risc de pobresa monetària, mesurat a partir de la renda disponible dels individus, i el risc de patir privació en el consum de béns materials bàsics. Tots dos grups d'indicadors mesuren dimensions diferents, i no estrictament coincidents, de la pobresa. Per últim, la secció de conclusions ordena i sintetitza les troballes de la recerca i tracta d'oferir una explicació plausible sobre la transformació més recent de les desigualtats socials a l'AMB i a Catalunya.

¹ L'opció de compartir una llar com a manera d'afrontar amb millors condicions les despeses quotidianes no es limita als membres d'una mateixa família. Als Estats Units ha augmentat el nombre de persones sense parentiu que viuen juntes, i a Espanya, hi ha indicis que persones amb dificultats econòmiques opten per llogar habitacions de casa seva.

² La realització de les diferents anàlisis portades a terme en aquest informe ha estat condicionada per la significativitat estadística de les dades disponibles per a cadascun dels àmbits territorials objecte d'estudi.

³ Les informacions que s'ofereixen al llarg d'aquest estudi referides a l'AMB han estat limitades a la disponibilitat de dades estadísticament significatives per a aquest àmbit territorial.

⁴ Vegeu l'annex metodològic.

2. La transformació del mercat de treball: del gran creixement econòmic al període de crisi

La profunda crisi econòmica i financera que des del 2008 està castigant amb virulència Europa i, en particular els països del sud i de l'est del vell continent, ha trastocat de dalt a baix el mercat de treball a l'AMB i al conjunt de Catalunya. Però aquesta transformació no és només atribuïble als efectes de la crisi econòmica, sinó que també s'explica per certes derives d'altres processos socioeconòmics que estaven ja en marxa abans de la recessió econòmica. Cal, doncs, tenir presents els efectes que en aquests darrers anys s'hagin pogut produir en el mercat de treball i en les condicions laborals derivats de les inèrcies del procés de terciarització econòmica i de la consolidació del postfordisme com a nou model d'organització productiva (Boltanski i Chiapello, 2002). Un altre aspecte a tenir en compte és com han evolucionat l'oferta de força de treball i l'estructura demogràfica. En termes de qualitat del capital humà, la societat catalana ha continuat millorant la seva composició: la proporció de població amb estudis bàsics ha disminuït alhora que ha augmentat la proporció de població qualificada. Per altra banda, la dependència demogràfica de la població entre 2006 i 2011 ha augmentat un 4,4%, però la causa no ha estat l'envelliment demogràfic –com havia estat anys enrere–, sinó que més aviat és conseqüència de l'augment en la taxa de natalitat produïda en el tombant de segle fins al començament de la crisi i que ha provocat en el darrer quinquenni un augment del 13% en la proporció de menors d'edat⁵ (Figura 1). Per tant, els resultats que es presenten a continuació, i en general els que apareixen en aquest estudi, s'han d'entendre sobre la base de l'entroncament d'aquests processos, juntament amb els efectes devastadors de la recessió econòmica.

L'anàlisi de l'evolució de l'estructura del mercat de treball cobreix des de l'any 2006 – un dels moments àlgids del període de creixement econòmic precrisi– fins al 2011, moment d'especial agreujament del període de crisi i darrera dada disponible a l'enquesta. Es dedica una atenció especial a la manera en què el risc d'atur s'ha alterat durant aquest període, tant a nivell individual com a nivell de llar. Es tracten també qüestions com l'eficàcia de la cobertura del sistema de protecció social en matèria de desocupació, així com les predisposicions i les estratègies que segueix la població aturada a l'hora de buscar feina. Per últim, s'analitza quina ha estat l'evolució dels salaris dels treballadors també durant aquest quinquenni, com a aproximació a la transformació de les condicions laborals en el context de crisi.

2.1. L'evolució estructural del mercat de treball i la destrucció d'ocupació a l'Àrea Metropolitana de Barcelona, la província de Barcelona i Catalunya

Tant a la demarcació de Barcelona com al conjunt de Catalunya, la crisi econòmica i financera ha provocat una profunda transformació de l'estructura del mercat de treball que, principalment, ha estat marcada per una intensa destrucció d'ocupació i per l'increment desbotat de l'atur. Així es posa de manifest, si s'observa l'evolució de les taxes d'activitat, ocupació i atur entre els anys 2006 i 2011. Durant aquest període, a l'AMB la taxa d'ocupació s'ha reduït al voltant de 8 punts (del 56,2% al 48,4%), mentre que la taxa d'atur gairebé s'ha triplicat, passant del 7,9% al 20,4%. La taxa d'activitat, en canvi, s'ha mantingut en termes generals (del 61,0% al 60,8%). Aquesta situació es reproduïx amb registres molt similars també al conjunt de la província de Barcelona i de Catalunya (Figura 2).

FIGURA 1. Distribució de la població segons grups d'edat. Catalunya, 2006-2011

	Menors de 16 anys	De 16 a 64 anys	65 anys i més	Total
2006	14,5	68,3	17,3	100,0
2007	14,9	67,8	17,4	100,0
2008	15,0	67,6	17,4	100,0
2009	15,0	67,6	17,4	100,0
2010	15,7	66,2	18,1	100,0
2011	16,4	66,8	16,8	100,0

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006-2010*, i Idescat i IERMB, *Encuesta de condiciones de vida i hàbits de la població, 2011*.

⁵ L'augment de la dependència demogràfica també es confirma amb dades del Padró d'Habitants, exactament aquesta es quantifica en un 4,7%.

Dins de l'AMB, les diferències que es registren entre la ciutat de Barcelona i la resta de municipis que conformen l'AMB esbossen, però, dues realitats molt diferenciades. La qüestió més rellevant és que la ciutat de Barcelona registra una caiguda de la taxa d'ocupació més suau que el conjunt de la resta de municipis de l'AMB (del 53,9% al 49,6% i del 58,6 al 47,2%, respectivament), la qual cosa es reflecteix també en un increment més moderat de la taxa d'atur a la capital. Tal com es pot observar a la Figura 2, la taxa d'atur a Barcelona ha passat del 7,4% al 16,9% entre el 2006 i el 2011, s'ha doblat, mentre que al conjunt de la resta de municipis de l'AMB, durant el mateix període, es va triplicar (del 8,5% al 24,0%). Segons aquests resultats i tenint

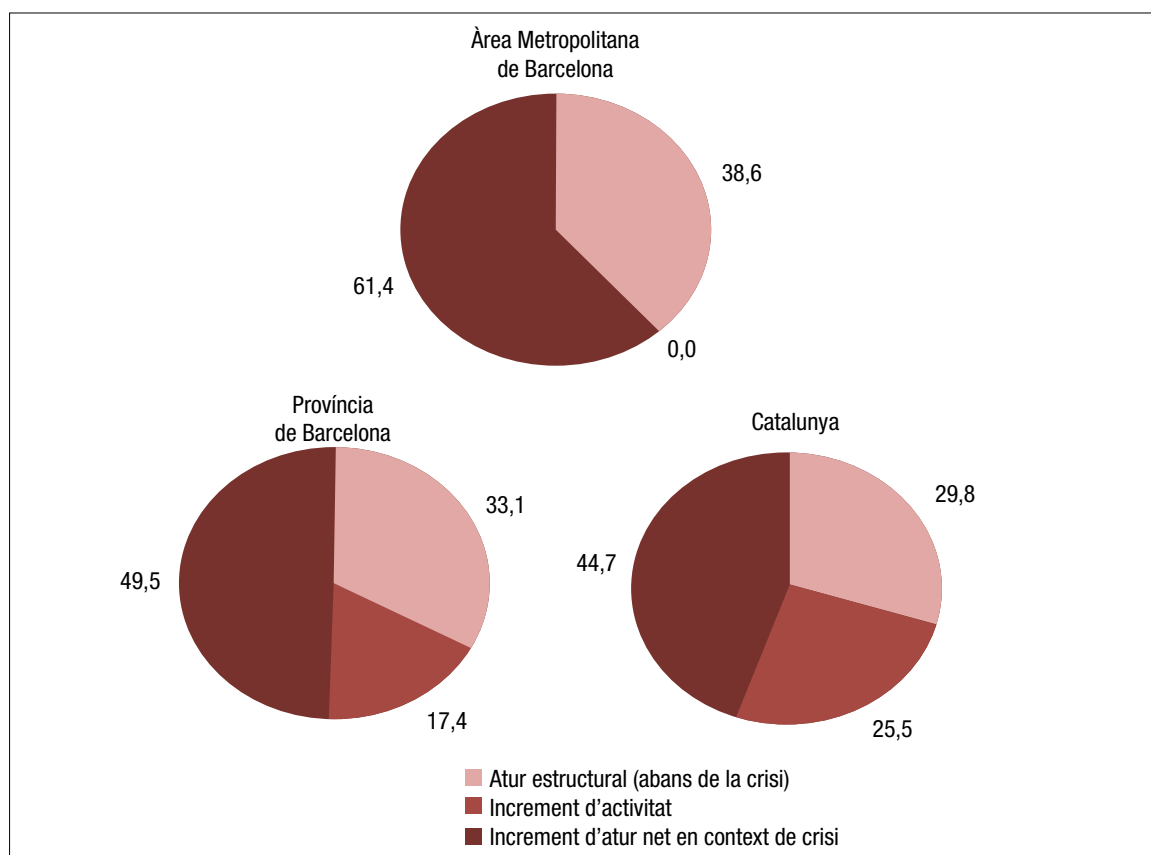
present la gravetat generalitzada de la situació a tot Catalunya, la ciutat de Barcelona s'erigeix com un dels àmbits que millor està suportant la crisi, si més no, en matèria d'ocupació i activitat econòmica. Aquesta situació s'explica, en gran part, per l'important canvi de model econòmic que ha realitzat Barcelona amb relació a dècades anteriors, amb un sistema productiu diversificat i molt més orientat als mercats exteriors que als interiors (Trullén i Galletto, 2012). No obstant això, altres municipis de l'AMB com ara Begues, Sant Cugat del Vallès, Sant Just Desvern o Tiana han tingut també un comportament semblant al de Barcelona, amb un creixement de l'atur que se situaria molt per sota de la mitjana del conjunt de l'AMB (Trullén i Galletto, 2012).

FIGURA 2. Evolució de les taxes d'activitat, ocupació i atur*. AMB, província de Barcelona i Catalunya, 2006 i 2011

	Taxa d'activitat		Taxa d'ocupació		Taxa d'atur	
	2006	2011	2006	2011	2006	2011
Barcelona	58,1	59,6	53,9	49,6	7,4	16,9
Resta AMB	64,0	62,1	58,6	47,2	8,5	24,0
Àrea Metropolitana de Barcelona	61,0	60,8	56,2	48,4	7,9	20,4
Província de Barcelona	61,0	62,1	56,1	47,8	7,9	23,0
Catalunya	61,1	62,4	56,6	47,7	7,5	23,6

Font: Idescat i IERMB. *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011.*

FIGURA 3. Composició de l'atur. AMB, província de Barcelona i Catalunya, 2011⁶

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011.*

⁶ Segons dades de l'EPA (IV trimestre) publicades per l'Idescat, a Catalunya la taxa d'activitat se situava en el 62,4% el 2006 i en el 62,5% el 2011; la taxa d'ocupació en el 58,2% el 2006 i en el 49,7% el 2011; i la taxa d'atur en el 6,7% el 2006 i en el 20,5% el 2011. A diferència dels resultats que ofereix l'EPA, els càlculs d'aquestes taxes a partir de l'ECVHP es realitzen a partir de la relació amb l'activitat que declaren estrictament els entrevistats. La necessitat d'oferir resultats d'aquestes taxes per diferents nivells territorials és el motiu que justifica l'ús de l'ECVHP en comptes de l'EPA.

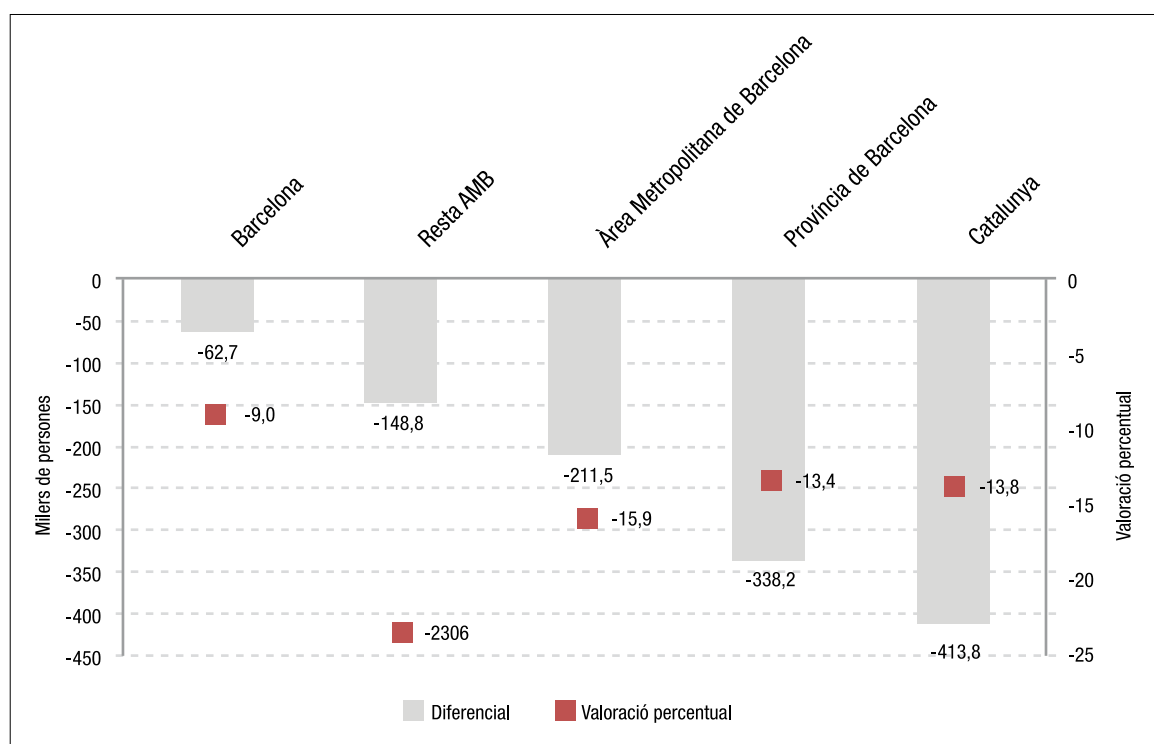
Els resultats de la Figura 3, que il·lustren les diferències que es produeixen a nivell territorial en relació amb la composició i la naturalesa de l'atur de l'any 2011, reforcen aquesta idea de l'impacte territorialment desigual que està tenint la crisi. Considerant el volum d'atur de l'any 2006 com a estructural i constant durant el període 2006-2011, es pot confirmar que la situació a l'AMB és particularment diferent que la de la província de Barcelona i la de Catalunya. Pel que fa a l'AMB, gairebé el 40% de l'atur que va registrar aquest territori el 2011 (38,6%) es pot atribuir a l'atur estructural –en què la crisi no hi tindria molt a veure–, mentre que aquest percentatge es redueix al 33,1% a la província de Barcelona i fins al 29,8% al conjunt de Catalunya. La proporció restant d'atur en tots els territoris sí que, en major o menor mesura, s'explicaria per una transformació del mercat de treball: d'una banda, per l'augment de la població activa, i, d'altra banda, per la pèrdua de llocs de treball durant el període de recessió.

L'augment de la proporció de població activa, que es troba associada en gran mesura a circumstàncies derivades del context de crisi i que indica la mobilització cap a la cerca de feina de persones abans inactives, com ara mestresses de casa, població major de 50 anys desanimada en relació amb el treball o població jove que no treballava ni buscava feina

(Laparra et al., 2012), té una incidència molt elevada en la composició de l'atur del 2011 al conjunt de Catalunya (25,5%), més moderada a la província de Barcelona (17,4%) i pràcticament nul·la a l'AMB (l'augment de població activa que sí registra la ciutat de Barcelona es contraresta i es neutralitza amb la pèrdua de població activa que es produeix al conjunt de la resta de municipis de l'AMB). Això fa que a la conurbació barcelonina el 61,4% de l'atur restant del 2011 sigui atribuïble estrictament a la destrucció d'ocupació, mentre que a la província de Barcelona aquest percentatge és del 49,5% i a Catalunya del 44,7%.

Pel que fa a la destrucció d'ocupació, entre els anys 2006 i 2011 s'han perdut a l'AMB al voltant de 200.000 llocs de treball, pràcticament la meitat dels que s'han perdut al conjunt de Catalunya, mentre que en el conjunt de la província de Barcelona la xifra supera els 300.000 llocs de treball. Això significa una reducció aproximadament del 15% de l'ocupació que hi havia a l'AMB el 2006, mentre que a la província de Barcelona i a Catalunya la proporció seria lleugerament menor, al voltant del 13%. La destrucció d'ocupació de l'AMB, però, es concentra més enllà del municipi de Barcelona, el qual només hauria perdut el 9,0 % dels llocs de treball respecte el 2006 (62.000 ocupacions), mentre que a la resta de municipis de l'AMB s'ha produït una davallada de l'ocupació del 20% (148.000 ocupacions).

FIGURA 4. Variació de la població ocupada. AMB, província de Barcelona i Catalunya, 2006-2011

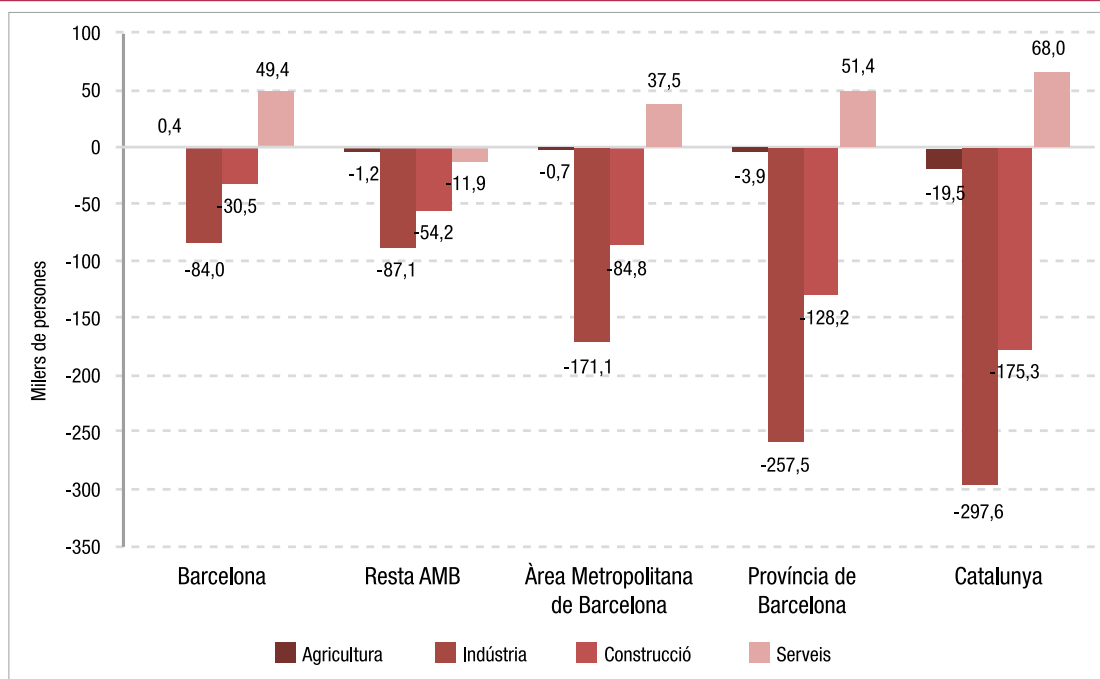

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

Tal com ha succeït al mercat de treball espanyol, a l'AMB i a Catalunya aquesta destrucció d'ocupació massiva ha tingut un impacte diferenciat segons els sectors d'activitat, el tipus de contractació (en el cas dels assalariats) i la qualificació dels treballadors (Observatori d'Empresa i Ocupació, 2012; Sanromà, 2012). Tenint en compte els sectors d'activitat, a la Figura 5 i a la Figura 6 es pot observar que, tant a la demarcació de Barcelona com al conjunt de Catalunya, la pèrdua d'ocupacions entre els anys 2006

i 2011 es concentra fonamentalment als sectors de la construcció i de la indústria, mentre que el sector terciari ha estat l'únic capaç de generar ocupació durant aquest període, encara que sigui modestament. Tant al conjunt de l'AMB, com a la província de Barcelona, com a Catalunya, la destrucció d'ocupació industrial dobla en termes absoluts la del sector de la construcció, tot i que en termes relatius els resultats s'inverteixen, i és el percentatge de destrucció d'ocupació més elevat al sector de la construcció.

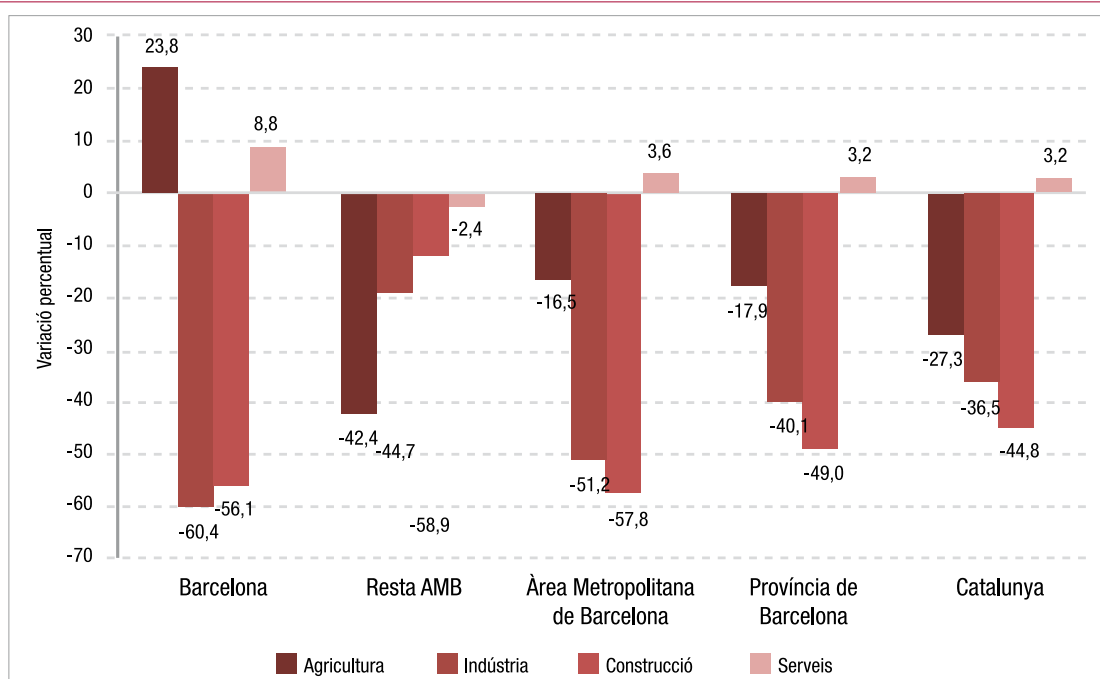
FIGURA 5. Evolució de la població ocupada* segons sector d'activitat. AMB, província de Barcelona i Catalunya, 2006 i 2011

* Fa referència a la població ocupada resident a cada territori.

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

FIGURA 6. Evolució de la població ocupada* segons sector d'activitat. AMB, província de Barcelona i Catalunya, 2006 i 2011

* Fa referència a la població ocupada resident a cada territori.

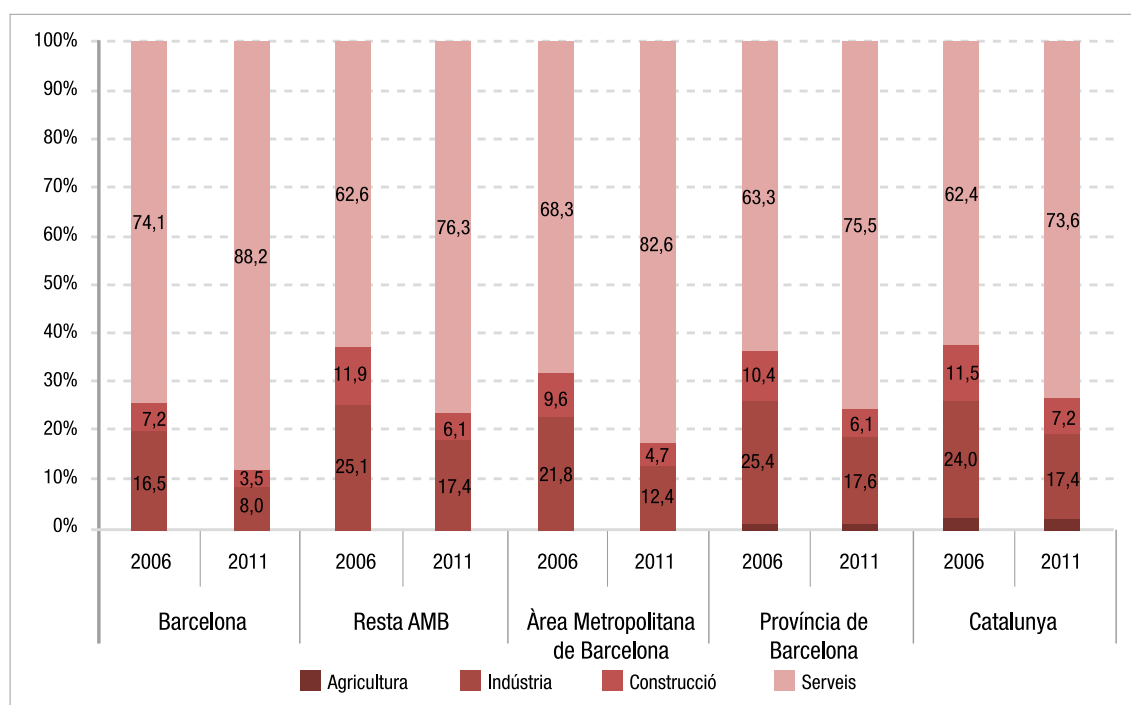
Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

Internament, l'AMB torna a presentar situacions molt diferenciades. La ciutat de Barcelona és l'únic territori on la caiguda relativa de l'ocupació industrial supera la de la construcció (-60,4% i -56,1%, respectivament), alhora que l'increment de població ocupada al sector serveis respecte el 2006 és el més elevat dels àmbits territorials estudiats (8,8%). Aquestes dades contrasten amb les de la resta de municipis de l'AMB, on la pèrdua d'ocupats en termes relatius és molt superior al sector de la construcció que a la indústria (-58,9% i -44,7%, respectivament). A més, aquest àmbit és l'únic on també s'ha reduït la població ocupada al sector terciari (aproximadament 12.000 ocupats menys el 2011 que el 2006). Cal dir que en aquests àmbits locals les dades incorporen un efecte no controlat relacionat amb les disparitats entre el lloc de residència i el lloc on es realitza la feina. No obstant això, atenent a les grans tendències que mostren aquests resultats, es pot intuir que amb la crisi s'hauria aguditzat a Barcelona el procés de terciarització que es va iniciar durant la dècada dels 90 (Marrero, 2003; Trullén, Lladós, i Boix, 2002). Això justificaria la gran caiguda de l'ocupació industrial (84.000 ocupats menys el 2011 que el 2006), la qual estaria provocada juntament per la reorientació del model econòmic de la ciutat i pel mateix escenari de recessió econòmica, i que, en tot cas, s'estaria compensant amb la creació d'ocupació al sector

serveis (49.000 ocupats més el 2011 que el 2006). Una situació, en definitiva, molt diferent de la del conjunt de la resta de municipis de l'AMB.

Aquesta dinàmica de destrucció d'ocupació ha acabat transformant clarament l'estructura sectorial del mercat de treball. Així, el 2011, la proporció de treballadors inserits al sector de la indústria i al sector de la construcció s'ha reduït força, mentre que s'ha incrementat la del sector terciari (Figura 7). A l'AMB, el sector serveis aglutina el 82,6% de la població ocupada el 2011, mentre que el 2006 aquest percentatge no arribava al 70% (68,3%). En canvi, el sector industrial només ocupa ara el 12,4% dels treballadors i el de la construcció, un 4,7%, mentre que el 2006 ocupaven el 21,8% i el 9,6% dels treballadors, respectivament. L'evolució a la província de Barcelona i a Catalunya, tal com s'ha anat veient, ha estat molt semblant, tot i que en aquests àmbits territorials la terciarització és menys acusada. Aquesta diferència, però, es produeix bàsicament per l'efecte i el pes que té la ciutat de Barcelona dins del mercat de treball de l'AMB. Gairebé el 90% dels treballadors residents en aquest municipi estan ocupats al sector serveis (88,2%), mentre que a la resta de municipis de l'AMB ho està el 76,3%, una xifra molt semblant a la del conjunt de la província de Barcelona (75,5%) i de Catalunya (73,6%).

FIGURA 7. Evolució de la distribució de la població ocupada* segons sector d'activitat. AMB, província de Barcelona i Catalunya, 2006 i 2011

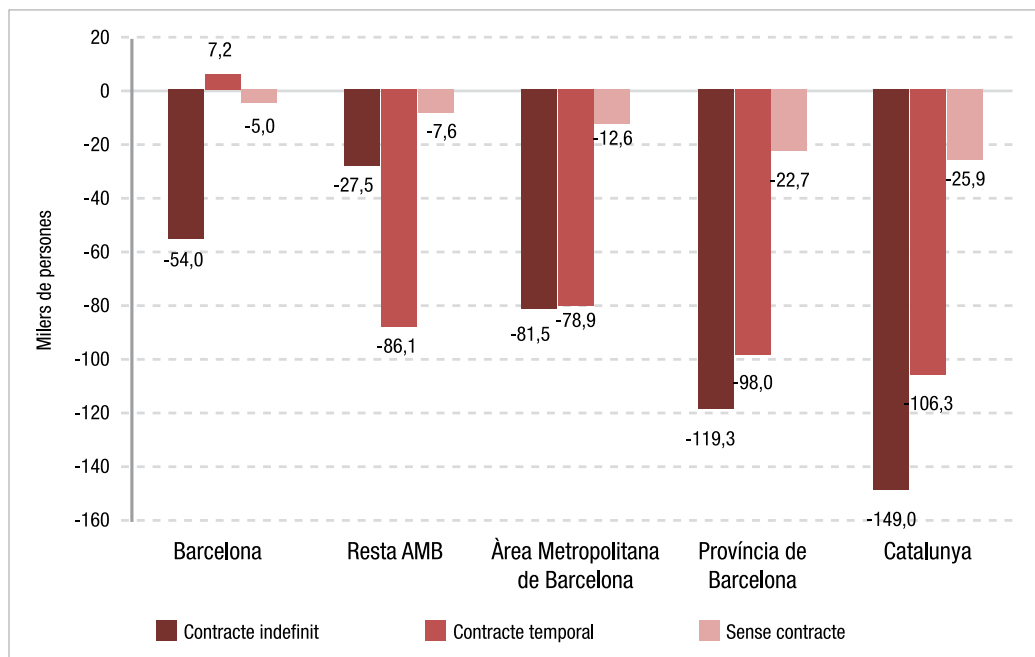
* Fa referència a la població ocupada resident a cada territori.

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

Respecte als tipus de contractació dels assalariats, la destrucció d'ocupació també ha estat desigual, i ha afectat en major grau les ocupacions inestables. Tal com es pot observar a la Figura 8 i a la Figura 9, tot i que a l'AMB entre el 2006 i el 2011 s'ha reduït pràcticament el mateix nombre d'ocupacions estables que de temporals (al voltant de 80.000), en termes relatius les diferències són considerables, així el 2011 es registrava una variació percentual respecte el 2006 del -8,6% en el cas

de l'ocupació estable i del -27,8% en el cas de l'ocupació temporal. En aquest sentit, la destrucció d'ocupació hauria tingut un impacte tres vegades superior en les ocupacions amb contractacions temporals. La situació al conjunt de la província de Barcelona i a Catalunya és lleugerament diferent, ja que en aquests casos la reducció d'ocupats amb contracte indefinit és molt superior en termes absoluts a la d'ocupats amb contractes temporals. No obstant això, en termes relatius, la situació és la mateixa que a l'AMB.

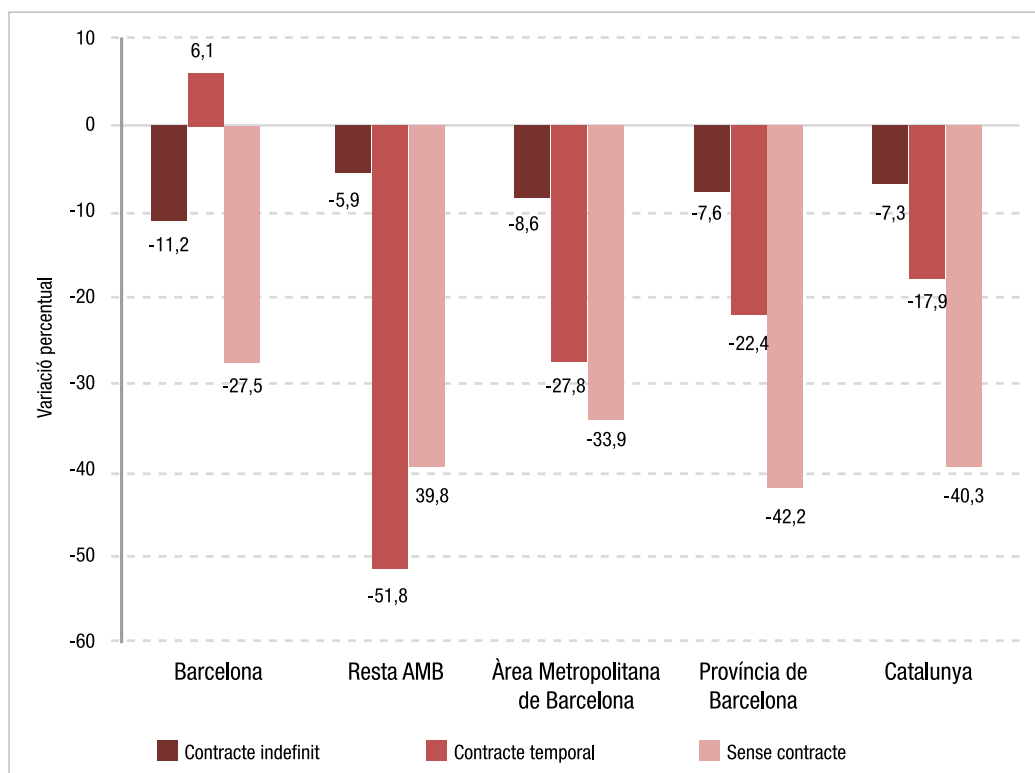
FIGURA 8. Evolució de la població ocupada* segons tipus de contractació. AMB, província de Barcelona i Catalunya, 2006 i 2011

* Fa referència a la població ocupada resident a cada territori.

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

FIGURA 9. Evolució de la població ocupada* segons tipus de contractació. AMB, província de Barcelona i Catalunya, 2006 i 2011

* Fa referència a la població ocupada resident a cada territori.

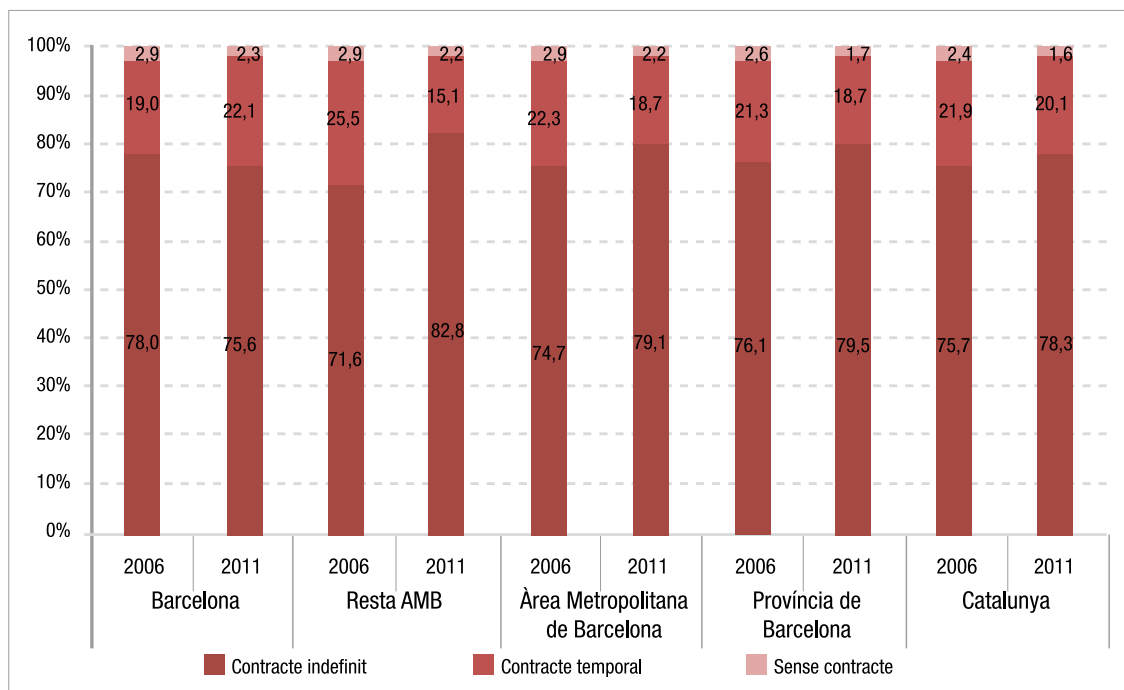
Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

A la ciutat de Barcelona, però, el 2011 es van incrementar les contractacions temporals en un 6,1% respecte el 2006 (7.000 assalariats amb contracte temporal més el 2011 que el 2006). D'aquesta manera, és l'únic dels àmbits territorials analitzats que ha vist incrementada aquesta figura contractual. D'altra banda, també és l'àmbit on la destrucció relativa d'ocupacions estables ha estat més elevada, amb una variació del -11,2% el 2011 respecte el 2006. Aquests resultats marquen una pauta molt diferenciada respecte al conjunt de municipis de la resta de l'AMB, on precisament el descens de contractacions indefinides ha estat el menor (-5,9%) i el de contractacions temporals (-51,8%) ha estat el major. Aquest fenomen pot entendre's també com una derivada de la reorientació en l'estratègia productiva de la ciutat de Barcelona, on el sector serveis monopolitza cada vegada més l'activitat econòmica.

Tot plegat ha provocat, entre el 2006 i el 2011, l'augment generalitzat del pes de l'ocupació estable en detriment de la inestable, fet que no s'explica per la millora de les condicions de treball, sinó precisament pel predomini de l'expulsió del mercat de treball de treballadors amb contractes temporals durant el període de recessió econòmica.

Aquest fenomen posa de manifest el paper que té la contractació temporal en el mercat de treball espanyol com a mecanisme de regulació. Es tracta d'un model basat en la flexibilització externa, el qual afavoreix la destrucció d'ocupació, de manera oposada als models de flexibilització interna presents a d'altres països europeus, que si bé, minimitzen la destrucció d'ocupació, tampoc no eviten la subocupació i la precarietat laboral (Laparra *et al.*, 2012). A l'AMB en concret, entre el 2006 i el 2011, la proporció d'assalariats amb una relació contractual indefinida va passar del 74,7% al 79,1%, mentre que la d'assalariats amb contractes temporals es va reduir gairebé 4 punts, passant del 22,3% al 18,7%. Aquesta tendència es veu reflectida també als resultats de la província de Barcelona i de Catalunya. La ciutat de Barcelona, immersa en unes dinàmiques d'activitat molt diferenciades, n'és l'excepció, així va registrar durant el mateix període la tendència contrària, marcada per la disminució de la proporció d'assalariats amb contractes indefinits (del 78,0% al 75,6%) i per l'increment de les contractacions temporals (del 19,0% al 22,1%). Aquesta tendència de la ciutat de Barcelona fa pensar que, si no hi ha un canvi radical en la regulació del mercat laboral, la precarietat laboral pugui tornar a créixer molt un cop la recessió econòmica doni peu a una nova fase de creixement.

FIGURA 10. Evolució de la distribució de la població ocupada* segons tipus de contractació. AMB, província de Barcelona i Catalunya, 2006 i 2011

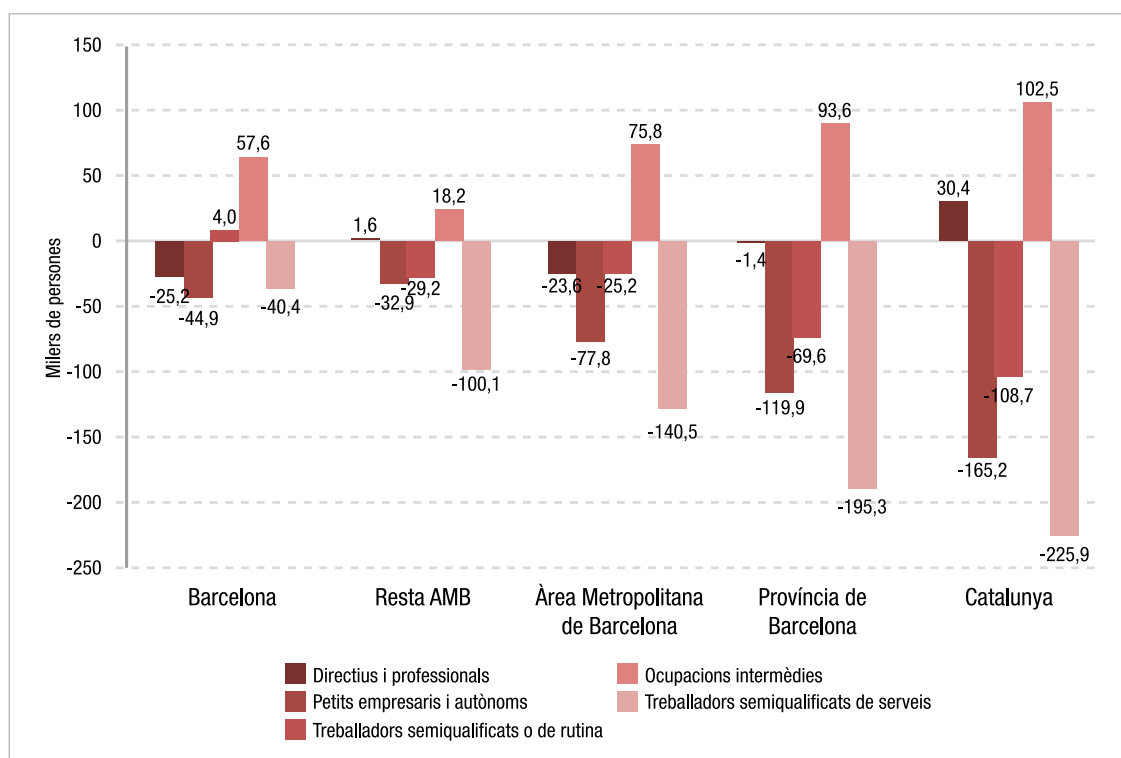
* Fa referència a la població ocupada resident a cada territori.

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

Per últim, cal afegir en aquesta anàlisi que l'abast de la destrucció d'ocupació també ha estat desigual segons els perfils professionals. Els tipus d'ocupació que més s'han reduït entre el 2006 i el 2011, tant a la demarcació de Barcelona com al conjunt de Catalunya, han estat, d'una banda, els treballadors semiquualificats de la indústria i els no qualificats de rutina –agrupats en la categoria *treballadors semiquualificats o de rutina*–, molt vinculats als sectors de la construcció i de la indústria, i, d'altra banda, les ocupacions intermèdies⁷, una classe integrada bàsicament per encarregats, tècnics, i empleats administratius qualificats, si bé és necessari matisar que el gruix de la destrucció de l'ocupació en aquesta categoria socioeconòmica s'ha concentrat en els encarregats, que amb un pes del 9% en l'estructura ocupacional han baixat al 4%, amb una pèrdua d'uns 240.000 efectius, mentre que el grup d'administratius qualificats s'ha mantingut més estable. En canvi, els treballadors semiquualificats de serveis

seria l'únic perfil professional que hauria evolucionat a l'alça durant aquest període (Figura 11 i Figura 12). Tanmateix, els resultats reflecteixen certes disparitats territorials en l'evolució de l'estructura ocupacional que cal puntualitzar. A l'AMB, el principal perfil professional que s'ha vist reduït ha estat el de treballadors semiquualificats o de rutina, amb una reducció del 35,4% respecte el 2006 (140.000 treballadors menys el 2011 que el 2006). Però, a més, les ocupacions intermèdies també presenten una davallada important, amb una pèrdua, aproximadament, de 77.000 efectius en aquest quinquenni, gairebé una de cada quatre de les ocupacions d'aquest tipus que hi havia el 2006 (23,9%). La pèrdua d'ocupacions, en canvi, és menor en la classe de directius i professionals i entre els petits empresaris i autònoms, els quals han vist reduïda la seva presència en un 5,0% i un 14,7%, respectivament. Per contra, els treballadors semiquualificats de serveis han augmentat el 2011 en 75.000 efectius en relació amb el 2006, amb un increment del 55,0%.

FIGURA 11. Evolució de la població ocupada* segons classificació socioeconòmica. AMB, província de Barcelona i Catalunya, 2006 i 2011

* Fa referència a la població ocupada resident a cada territori.

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

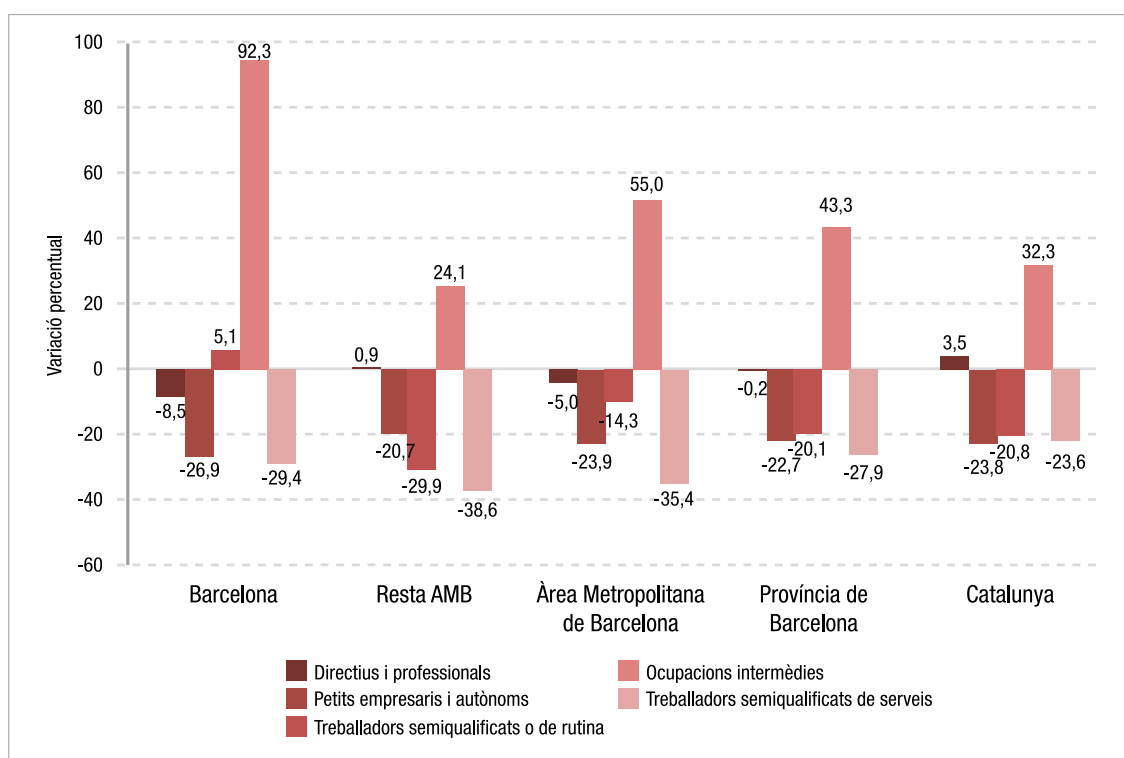
⁷ En aquest text s'assumeix el terme "classes intermèdies" de John Golthorpe per identificar el conjunt d'ocupacions amb una relació laboral a mig camí entre la relació de contracte de treball pura i la relació de contracte de serveis. Vegeu, per a una descripció amb més detall, l'annex sobre la classificació socioeconòmica europea.

Si es comparen aquests resultats amb els de la província de Barcelona i amb els del conjunt de Catalunya, es pot observar com en aquests àmbits territorials la reducció de treballadors semiquualificats de la indústria i els de rutina, així com els treballadors de les ocupacions intermèdies és menor que en el cas de l'AMB. Fins i tot, a Catalunya l'evolució relativa d'aquests perfils professionals entre el 2006 i el 2011 és molt similar, del -23,8% en el cas de les ocupacions intermèdies i del -23,6% en el cas dels treballadors de la indústria semiquualificats i de rutina. A més, l'increment dels treballadors semiquualificats de serveis és també més moderat que a l'AMB, tant a la província de Barcelona (43,3%) com al conjunt de Catalunya (32,3%). Una altra dada significativa és que a diferència de la resta d'àmbits territorials de la demarcació de Barcelona, al conjunt de Catalunya la classe de directius i professionals ha augmentat en 30.000 ocupats, la qual cosa suposa un increment d'aquest perfil professional del 3,5% el 2011 respecte el 2006. Aquests resultats posen de manifest la intensitat que ha adquirit en

els darrers anys el procés de terciarització del sistema productiu a l'AMB, arrossegat sobretot per les inèrcies de la ciutat de Barcelona.

Els resultats d'aquest procés es plasmen particularment en una considerable transformació del pes dels estrats de treballadors poc qualificats en l'estructura ocupacional, marcada per l'increment dels ocupats que treballen al sector serveis en detriment dels que ho fan a la construcció o a la indústria (Figura 13). Entre el 2006 i el 2011, a l'AMB els treballadors semiquualificats de serveis van passar de constituir el 9,1% de la població ocupada a ser-ne el 16,1%, mentre que els treballadors semiquualificats de la indústria i els de rutina van passar del 26,2% al 19,4%. A la província de Barcelona i al conjunt de Catalunya la tendència és similar, tot i que més moderada. Dins del mateix procés, caldria fer esment també del lleuger augment que van registrar els directius i els professionals, que van passar, a l'AMB, del 31,2% al 34,2%; a la província de Barcelona, del 28,3% al 32,0%, i al conjunt de Catalunya, del 26,0% al 30,2%.

FIGURA 12. Evolució de la població ocupada* segons classificació socioeconòmica. AMB, província de Barcelona i Catalunya, 2006 i 2011

* Fa referència a la població ocupada resident a cada territori.

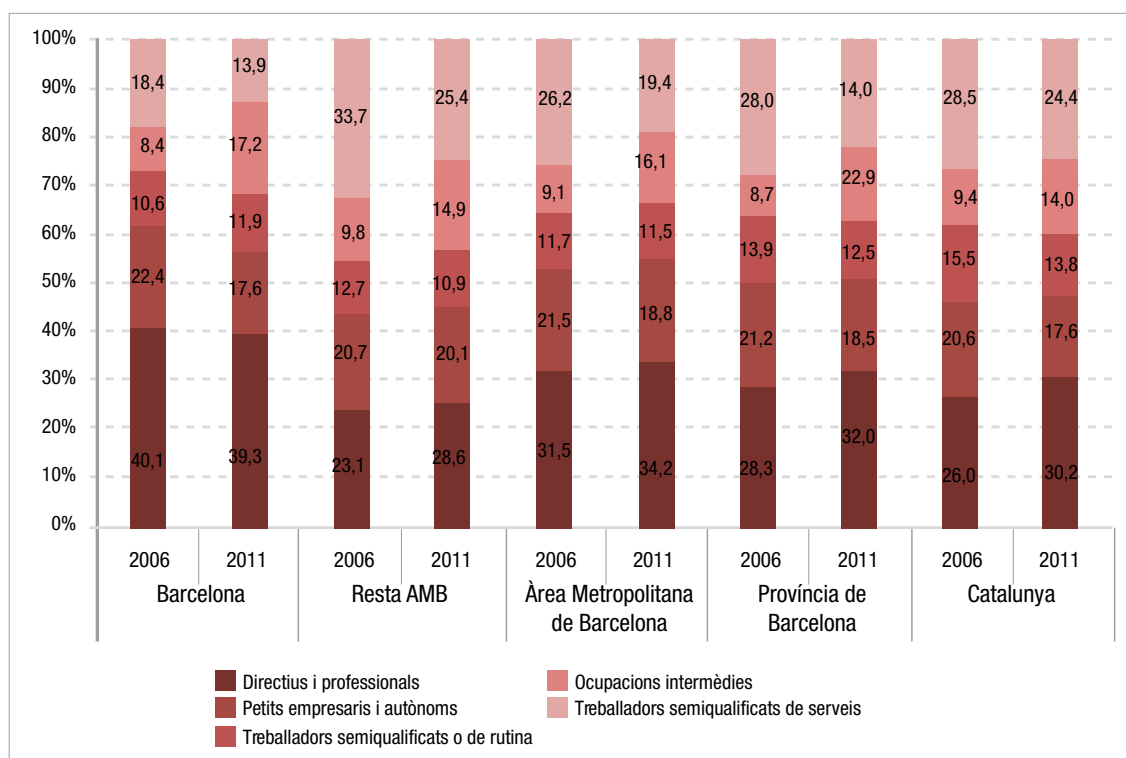
Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

Si s'analitza com ha estat aquesta evolució de l'estructura ocupacional segons el sexe dels ocupats (Figura 14 i Figura 15), s'observa que les principals diferències entre homes i dones es produeixen en tres tipus d'ocupacions, tant a l'AMB com a Catalunya. La més clara es produeix entre els treballadors semiquualificats de serveis, on els homes han augmentat la seva presència entre el 2006 i el 2011 en un 106,8% a l'AMB, i en un 74,0% a Catalunya. L'increment de les dones en aquesta categoria professional, en canvi, és més moderat, del 30,4% a l'AMB, i del 14,7% al conjunt de Catalunya. Una altra de les categories professionals on es detecten diferències és la de directius i professionals, on si bé els homes registraven una reducció d'ocupats el 2011 respecte el 2006 (-11,7% a l'AMB i -0,7% a Catalunya), la presència de les dones es va veure incrementada en un 6,7% a l'AMB, i en un 33,6% al conjunt de Catalunya. Per últim, entre els petits empresaris i els autònoms també es detecta alguna diferència, en aquest cas per una menor caiguda de l'ocupació que han experimentat les dones en relació amb els homes. A l'AMB, el 2011 hi havia el mateix nombre de

dones ocupades en aquest tipus d'ocupacions, mentre que el nombre d'homes s'havia reduït en un 23,0%. A Catalunya, les dones van registrar una caiguda del 6,8% per un 28,4% en el cas dels homes.

Aquestes diferències en les dinàmiques de reajustament del mercat de treball en funció del sexe de les persones ocupades han desencadenat transformacions en el repartiment d'homes i de dones en l'estructura ocupacional (Figura 16 i Figura 17). Aquests efectes es deixen notar sobretot entre els treballadors semiquualificats de serveis, una categoria on predominen les situacions laborals precàries. Si bé el 2006 més de dos de cada tres ocupats en aquest perfil professional eren dones (67,8% a l'AMB i 70,3% a Catalunya), el 2011, els homes han guanyat força pes, passant del 32,2% al 43,0% a l'AMB i del 29,7% al 39,1% a Catalunya. Pel que fa a la resta d'ocupacions, cal destacar també el lleuger augment de la presència de les dones respecte als homes en la classe de directius i professionals i en la de petits empresaris i autònoms, unes categories professionals que el 2006 presentaven un perfil més masculí i que el 2011 s'han equilibrat força.

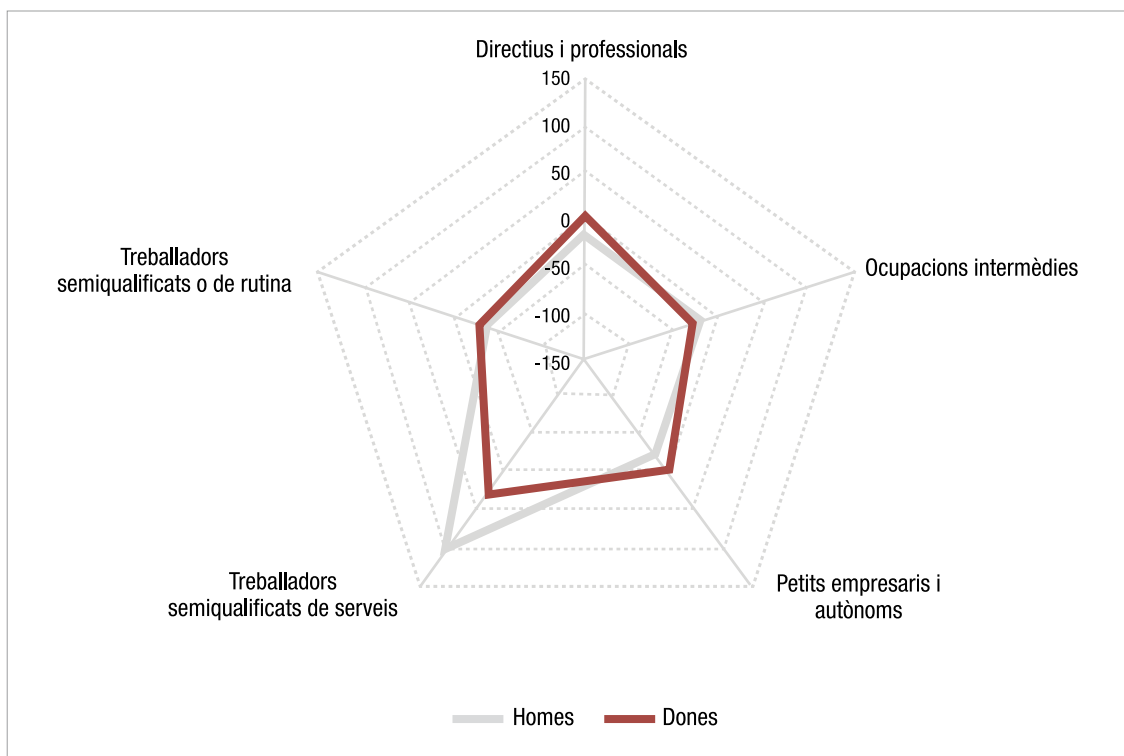
FIGURA 13. Evolució de la distribució de la població ocupada* segons classificació socioeconòmica. AMB, província de Barcelona i Catalunya, 2006 i 2011

* Fa referència a la població ocupada resident a cada territori.

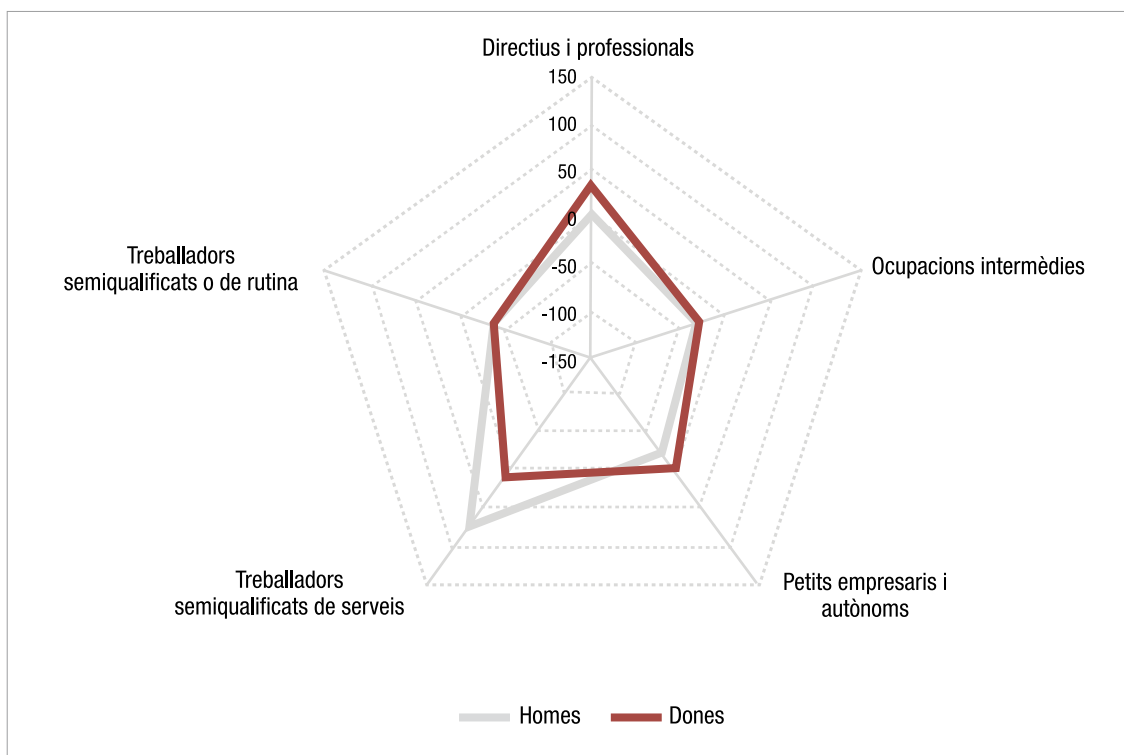
Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

FIGURA 14. Evolució de la població ocupada segons classificació socioeconòmica i sexe (variació percentual). AMB, 2006-2011

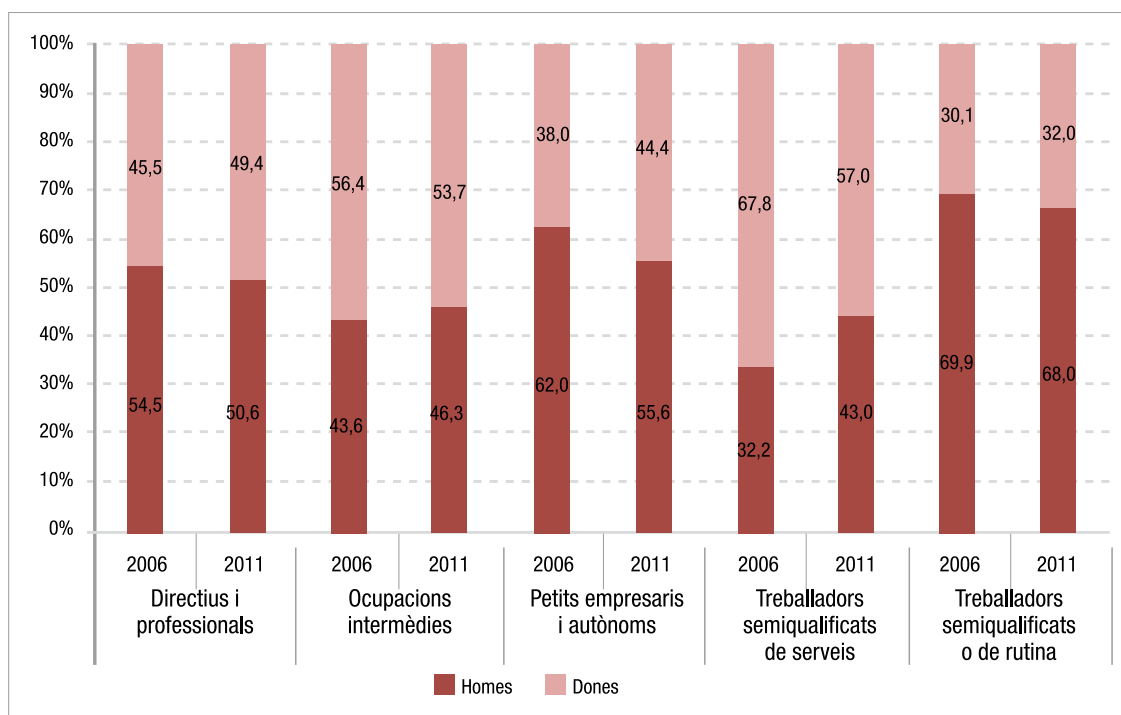
Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

FIGURA 15. Evolució de la població ocupada segons classificació socioeconòmica i sexe (variació percentual). Catalunya, 2006 i 2011

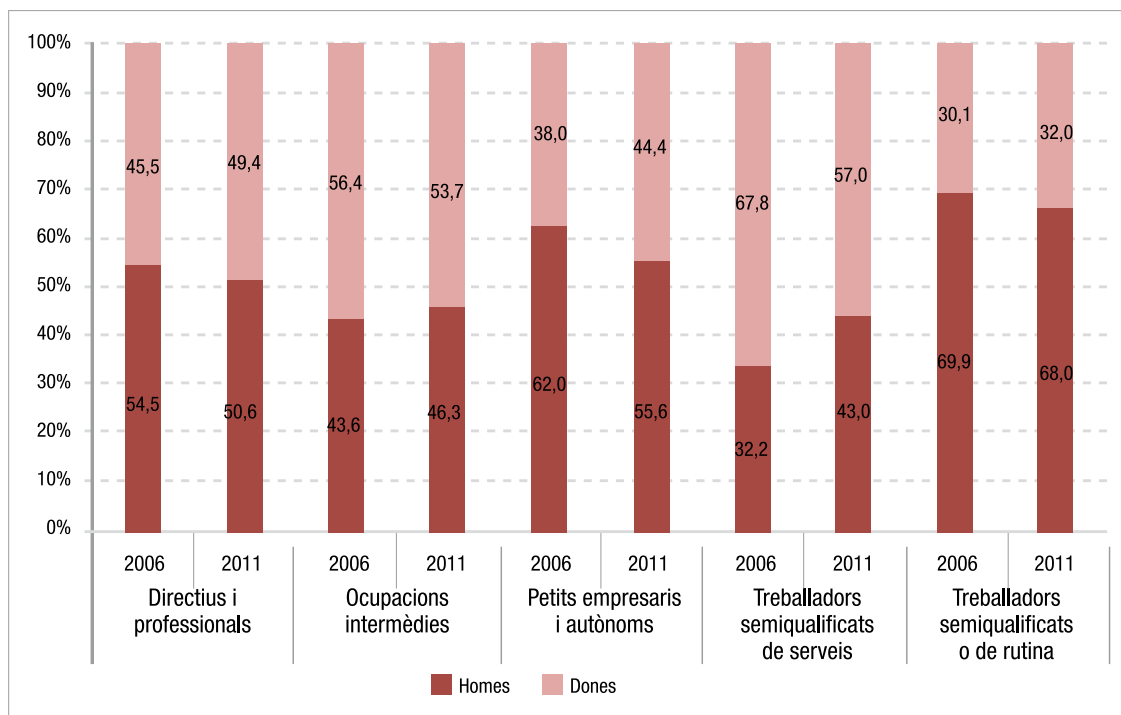
Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

FIGURA 16. Evolució de la distribució de la població ocupada segons classificació socioeconòmica. AMB, 2006 i 2011

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

FIGURA 17. Evolució de la distribució de la població ocupada segons classificació socioeconòmica. Catalunya, 2006 i 2011

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

Com a conseqüència d'aquesta gran reestructuració del mercat de treball, la relació entre la població ocupada i la població aturada o inactiva (econòmicament dependent) s'ha capgirat completament entre el 2006 i el 2011, de manera que el volum de població aturada i inactiva ha superat el de població ocupada tant a l'AMB com a la província de Barcelona i a Catalunya. Aquest fenomen queda reflectit en l'increment de l'índex de dependència econòmica que s'ha produït durant aquest període, que el 2011 se situava en registres molt similars en tots aquests territoris (al voltant de l'1,09). És dins de l'AMB on novament es detecten diferències importants entre la situació de la ciutat de Barcelona i la resta de l'AMB en consonància amb els resultats que ja s'han comentat anteriorment. És precisament el conjunt de municipis que conformen l'AMB, excloent Barcelona, l'àmbit territorial on l'increment de l'índex de dependència econòmica entre el 2006 i el 2011 s'ha produït amb major intensitat, passant del 0,71 a l'1,12, mentre que a la ciutat de Barcelona ha passat del 0,86 a l'1,02. En general, aquests resultats palesen també la magnitud de la destrucció d'ocupació des que va començar la crisi i la intensitat diferent que ha manifestat aquest procés al llarg del territori.

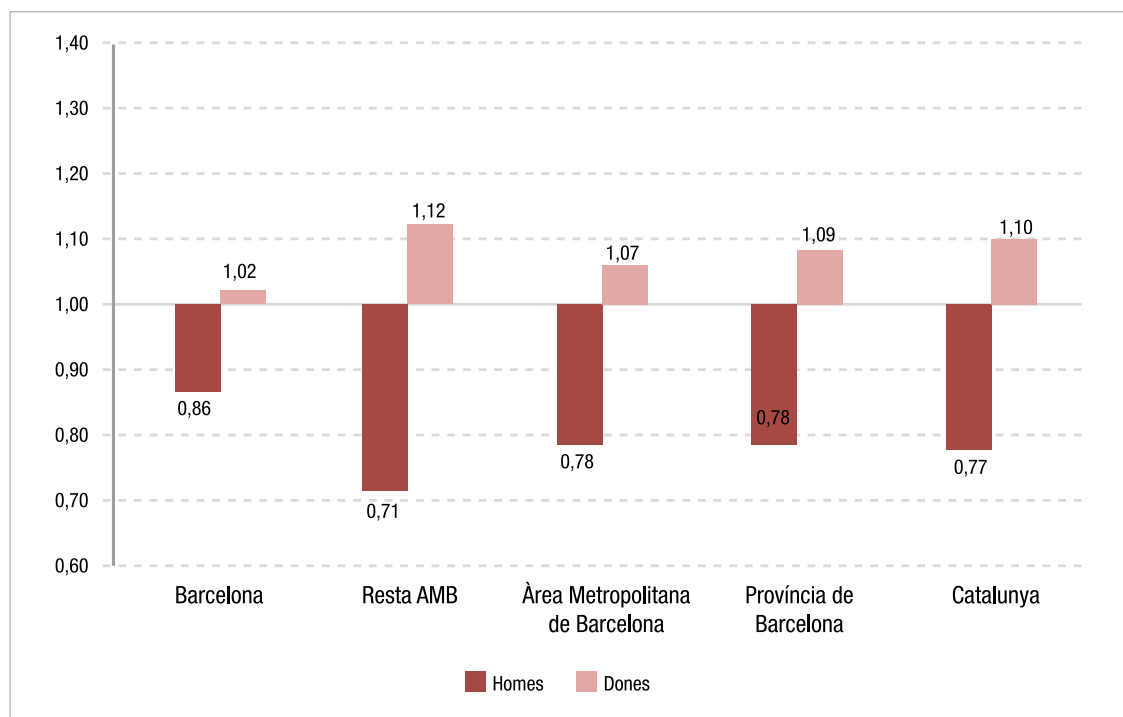
2.2. L'impacte de l'atur en la societat metropolitana i catalana

Tal com s'ha dit a l'apartat anterior, davant d'aquesta forta contracció dels llocs de treball, l'atur s'ha incrementat exorbitantment. Espanya ha liderat el creixement de l'atur a Europa des que va començar la crisi, de la mateixa manera que va liderar la creació d'ocupació durant el període precisi (Muñoz de Bustillo i Antón, 2011). Catalunya se situa entre les 5 comunitats autònomes on l'increment de la taxa d'atur entre el període el 2006 i el 2011 ha estat superior⁸, amb una afectació particularment greu entre la població més jove en relació amb la resta d'Espanya (Fernández-Céspedes, 2012; Manresa, 2012). Aquest apartat es dedica a analitzar quina ha estat l'evolució de l'atur a l'AMB i a Catalunya entre els anys 2006 i 2011, posant l'èmfasi en l'estudi de la població que més pateix l'exclusió laboral, l'impacte que ha tingut l'atur a les llars, la cobertura que actualment ofereixen les transferències socials en aquesta matèria i, per últim, en les estratègies que segueix la població aturada per trobar feina.

2.2.1. L'increment de l'atur i els col·lectius socials més afectats

Amb l'arribada de la crisi econòmica, l'augment de l'atur ha estat generalitzat en la societat catalana, tanmateix hi ha alguns col·lectius que s'han vist més colpejats per

FIGURA 18. Índex de dependència econòmica*. AMB, província de Barcelona i Catalunya, 2006 i 2011

*Índex de dependència econòmica = (Població aturada + Població inactiva) / Població ocupada.

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

⁸ Segons dades de l'EPA publicades per l'INE, les comunitats autònomes amb un increment percentual superior de la taxa d'atur durant el període 2006-2011 són: Illes Balears (238,5%), Múrcia (223,7%), Aragó (208,5%), Comunitat Valenciana (192,6%) i Catalunya (191,7%).

aquest fenomen que d'altres. Tal com es pot observar a la Figura 19, a Catalunya⁹, entre els anys 2006 i 2011, l'atur ha augmentat més entre els homes (amb un increment percentual del 267,0%) que entre les dones (168,5%). Així, tot i que l'any 2006 es partia d'una situació d'atur femení superior al masculí (8,9% i 6,4%, respectivament), el 2011 les taxes d'atur entre homes i dones s'havien equilibrat (23,3% els homes i 23,8% les dones). La desigualtat en la destrucció d'ocupació entre homes (292.000 homes ocupats menys el 2011 en relació amb el 2006) i dones (121.000 dones ocupades menys el 2011 en relació amb el 2006) resulta eloqüent en aquest sentit. A més, es pot suposar que l'increment de l'atur femení encara hauria estat inferior si no fos per l'augment de l'activitat que s'ha produït en aquest col·lectiu durant el període de crisi. Aquest augment s'explica en gran part pel nombre de dones que han passat de la inactivitat a la cerca de feina quan la seva parella s'ha quedat a l'atur, però que no sempre han acabat trobant feina. En aquests casos, per tant, l'augment de l'activitat s'ha traduït en augment de l'atur femení.

s'allunya gaire de la que registra la població de 35 a 49 anys (236,7%), amb una taxa d'atur que ha passat del 6,5% al 21,8%. La població de 50 a 64 anys, en canvi, sí que mostra un increment de l'atur més moderat en relació amb la resta de grups d'edat (134,9%), amb una taxa d'atur que ha passat del 7,1% al 16,8% en el mateix període. La precarietat laboral de la població més jove, en particular dels menors de 25 anys, marcada sobretot per la temporalitat en les seves contractacions de treball (Porcel *et al.*, 2009), converteix aquest col·lectiu en un dels més vulnerables davant de la destrucció d'ocupació. A més, cal tenir en compte també que l'atur juvenil es contraresta amb l'estratègia que segueixen molts joves d'allargar el període formatiu a l'espera d'un context més favorable per a la inserció laboral¹⁰ (Carbonero, 2010).

FIGURA 19. Taxes d'atur* segons sexe, edat, lloc de naixement, nivell d'estudis finalitzats i categoria socioprofessional. Catalunya. 2006 i 2011

		2006	2011	Variació percentual
Sexe	Home	6,4	23,3	267,0
	Dona	8,9	23,8	168,5
Edat	De 16 a 34 anys	8,7	29,9	245,0
	De 35 a 49 anys	6,5	21,8	236,7
	De 50 a 64 anys	7,1	16,8	134,9
Lloc de naixement	Nascut a Catalunya	6,2	19,0	207,2
	Nascut a la resta d'Espanya	8,4	22,5	167,5
	Nascut fora d'Espanya	12,6	34,9	177,1
Nivell d'estudis finalitzats	Estudis obligatoris o inferiors	10,3	33,4	224,4
	Estudis secundaris postobligatoris	7,2	23,6	226,3
	Estudis superiors	4,7	12,8	170,0
Categoria socioprofessional**	Directors, gerents i tècnics	3,7	12,3	236,4
	Personal administratiu i encarregats	6,4	23,9	274,3
	Treballadors qualificats	8,8	31,7	261,9
	Treballadors no qualificats	12,2	28,2	130,4

⁹ Les limitacions de mostra de la població aturada de l'edició 2006 de l'*Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població* ha fet impossible efectuar aquest càlcul per a l'AMB.

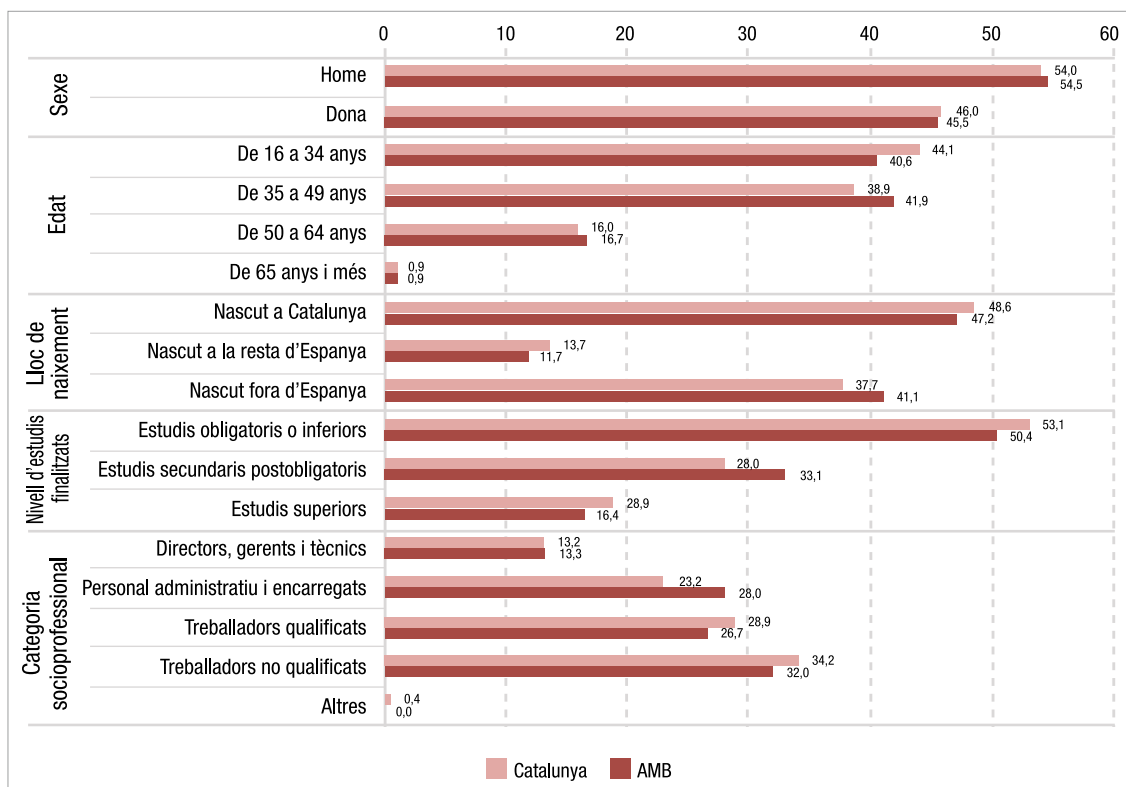
amb estudis secundaris postobligatoris i del 12,8% per a la població amb estudis superiors. Si s'observen les variacions percentuals d'aquestes taxes entre el 2006 i el 2011, es pot veure com precisament l'augment de l'atur ha estat més incisiu entre la població menys qualificada, que s'ha situat al voltant del 225% entre la població amb estudis obligatoris o inferiors i amb estudis secundaris postobligatoris, mentre que entre la població amb educació superior l'increment ha estat d'un 170,0%.

Per últim, la incidència de l'atur també ha estat diferent en funció de les categories professionals¹¹ dels treballadors. Les taxes d'atur més elevades el 2011 s'acumulaven entre els treballadors qualificats (31,7%) i els treballadors no qualificats (28,2%). En canvi, si s'observa l'evolució de les taxes d'atur en termes relatius, els dos perfils professionals que haurien patit un increment de l'atur més intensiu serien, d'una banda, el personal administratiu i els encarregats, amb un augment de la taxa d'atur del 274,3%, i, d'altra banda, els treballadors qualificats, amb un augment de la taxa d'atur del 261,9%. A més, el grup de directors, gerents i tècnics també ha acusat un increment notable de l'atur passant del 3,7% al 12,3% (augment del 234,6%), mentre que els treballadors no qualificats són els que han presentat un increment relatiu menys acusat, i malgrat que el 2006 patien el risc d'atur més elevat (12,2%), ara han estat superats pels treballadors qualificats.

Per tant, el perfil social més afectat per l'increment de l'atur en el context de crisi econòmica es podria definir com el d'homes menors de 50 anys, nascuts a Catalunya, amb estudis no universitaris i que ocupaven posicions qualificades o semiqualficades en el mercat de treball. Un perfil força consistent amb el fet que han estat la construcció, i sobretot la indústria, els dos sectors on més ocupació ha estat destruïda.

Pel que fa a la composició social de la població aturada al 2011, les diferències entre l'AMB i el conjunt de Catalunya són mínimes. La distribució per sexes, per lloc de naixement, per nivell d'estudis finalitzats i per categoria socioprofessional són força semblants (Figura 20). En ambdós territoris, els perfils socials majoritaris entre la població aturada en relació amb aquests aspectes coincideixen amb proporcions molt properes, a saber: els homes (54,5% a l'AMB i 54,0% a Catalunya), la població nascuda a Catalunya (47,2% a l'AMB i 48,6% a Catalunya), la població amb formació bàsica (50,4% a l'AMB i 53,1% a Catalunya) i els treballadors no qualificats (32,0% a l'AMB i 34,2% a Catalunya). Per edats, en canvi, sí que es detecten algunes diferències territorials. Mentre que a l'AMB el grup d'edat majoritari entre el col·lectiu d'aturats és el de 35 a 49 anys (41,9%) seguit de molt a prop pel de 16 a 34 anys (40,6%), a Catalunya els aturats s'acumulen sobretot entre la població activa més jove (de 16 a 34 anys), que amb un 44,1% se situa a més distància del segon grup més nombrós, la població de 35 a 49 anys (38,9%).

FIGURA 20. Composició social de la població aturada segons sexe, edat, lloc de naixement i nivell d'estudis finalitzats i categoria socioprofessional. AMB i Catalunya, 2011

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

¹¹ La variable categoria socioprofessional classifica la població activa segons la professió que exerceixen els individus en la seva ocupació principal i segons la seva categoria professional. En el cas de la població desocupada es pren com a referència la professió exercida en la darrera ocupació. Aquesta estratificació ocupacional es basa principalment en la Classificació catalana d'ocupacions 2011 (CCO-2011) i és utilitzada a l'EPA. L'ús d'aquesta variable en aquest apartat, en lloc de l'ESEC, és justificat per la capacitat que presenta a l'hora d'atorgar un estatus professional a la població desocupada, un aspecte que l'ESEC tracta de manera diferent i que no s'ajusta a les necessitats de les anàlisis que aquí es desenvolupen.

Però, per tal d'aclarir millor com ha evolucionat la vulnerabilitat envers l'atur de la societat catalana en el darrer quinquenni, s'han realitzat dues regressions logístiques, una per a l'any 2006 i una altra per a l'any 2011, les quals ajudaran a entendre si entre el moment d'expansió econòmica i el de recessió econòmica s'han modificat els factors que es troben més associats amb el fet que una persona estigui aturada. Per poder dilucidar aquesta qüestió s'han considerat en el model teòric les mateixes variables explicatives del fet de trobar-se a l'atur tant l'any 2006 com l'any 2011. Aquestes variables han estat el sexe, l'edat, el lloc de naixement, el nivell d'estudis finalitzats, el sector d'activitat, la categoria professional i el tipus de contracte. Les dades disponibles no han permès especificar en el model els anys d'experiència laboral.

Els resultats d'aquestes anàlisis (Figura 21) indiquen que, efectivament, la crisi ha transformat els motius pels quals la població ocupada és expulsada del mercat de treball. En primer lloc, un dels principals canvis que es poden apuntar és la tendència a la "democratització" dels riscos de trobar-se a l'atur, especialment si es té en compte el sexe i la cate-

goria professional de la població aturada. Segons els resultats analitzats, amb l'arribada de la crisi, les dones han disminuït lleugerament els seus riscos d'atur en relació amb els homes. La mateixa tendència es detecta en relació amb les categories professionals. Totes les categories han reduït els seus riscos d'atur en relació amb els directius, gerents i tècnics, la qual cosa es deu al fet que aquesta última categoria ha perdut part del seu poder per evitar l'atur. No obstant això, actualment és el grup format pel personal administratiu i els encarregats el que presenta més probabilitats de trobar-se a l'atur (1,5 vegades més que els directors, gerents i tècnics), un cop controlats els efectes deguts a les altres variables del model. El lloc de naixement, que no era significatiu per explicar el risc d'atur l'any 2006, ara ho és; així els treballadors nascuts a Catalunya mostren un risc relativament menor, si bé l'ordre de la magnitud no és gaire diferent al que hi havia, la qual cosa podria fer pensar que la manca de significació seria més aviat fruit de la grandària reduïda de la mostra. Cal destacar que, malgrat que ha crescut la destrucció d'ocupació entre els treballadors estables i amb estudis superiors, la precarietat laboral i els estudis continuen sent, amb més força encara, bons predictors del risc d'atur.

FIGURA 21. Regressió logística sobre els factors que expliquen la situació d'atur. Catalunya, 2006 i 2011

	2006	2011
Home (categoria de referència)		
Dona	1,3**	1,2**
De 35 a 49 anys (categoria de referència)		
De 16 a 34 anys	1,0	1,0
De 50 a 64 anys	1,4	0,8
Catalunya (categoria de referència)		
Resta d'Espanya	1,3	1,3*
Fora d'Espanya	1,4	1,3***
Estudis superiors (categoria de referència)		
Estudis obligatoris o inferiors	1,5***	2,5***
Estudis secundaris postobligatoris	1,1	1,7***
Serveis (categoria de referència)		
Agricultura	1,2	0,7
Indústria	1,9***	1,1
Construcció	0,8	2,0***
Directors, gerents i tècnics (categoria de referència)		
Personal administratiu i encarregats	1,7	1,5***
Treballadors qualificats	1,7	1,3*
Treballadors no qualificats	1,8	1,0
Indefinida (categoria de referència)		
Temporal	4,6***	5,1***
Sense contracte	4,2***	5,3***
Constant	0,0	0,0

Nivells de confiança: *** = 99%, ** = 95%, * = 90%.

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

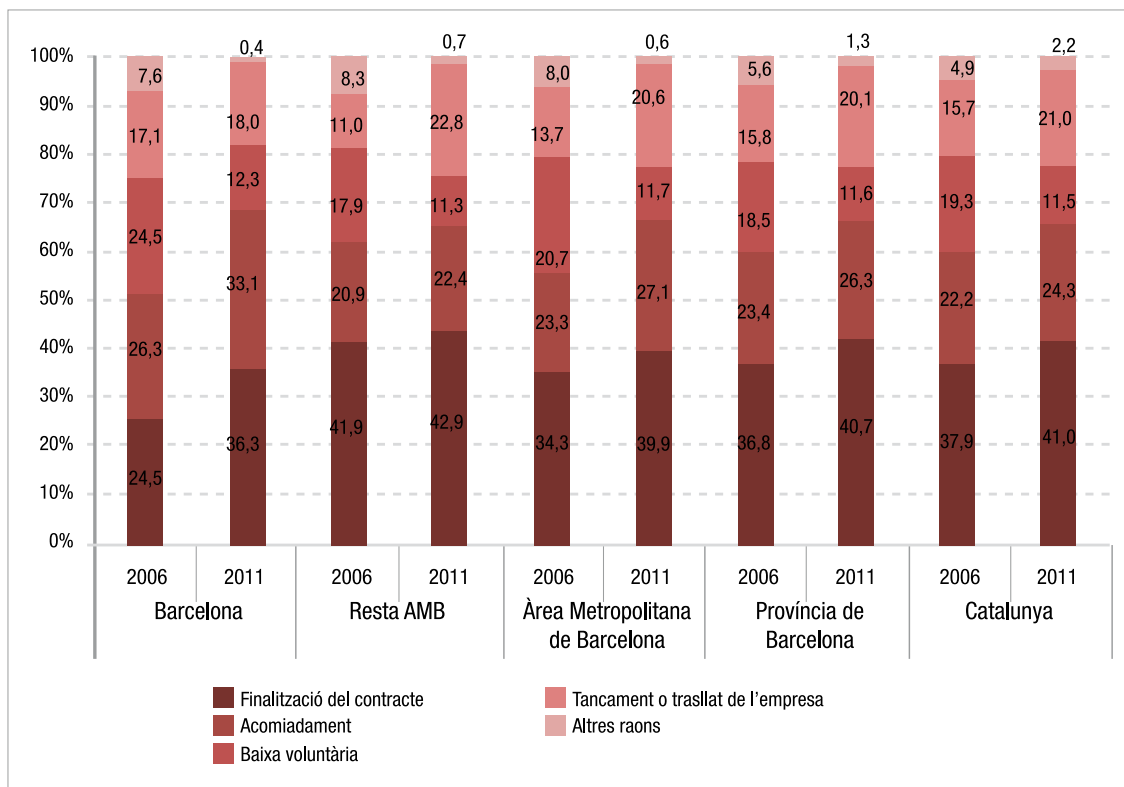
És a dir, per exemple, si el 2006 la població amb formació bàsica presentava una probabilitat de ser a l'atur 1,5 vegades superior a la de la població amb formació superior, el 2011 aquesta probabilitat s'ha incrementat fins al 2,5. A més, actualment la població amb estudis de secundària postobligatòria també presenta més probabilitats d'estar a l'atur (1,7 vegades més) que la població amb estudis superiors, un risc que no era estadísticament significatiu l'any 2006. El mateix passa amb la relació contractual, de manera que la població amb contractes inestables és la que ha incrementat el risc d'atur envers els contractes més estables. Així, una persona amb contracte temporal tenia una probabilitat 4,6 vegades superior de trobar-se a l'atur que una amb contracte indefinit el 2006, mentre que el 2011 aquesta probabilitat relativa s'ha incrementat fins a 5,1 vegades més.

Però, l'aspecte que denota la major transformació durant aquest període en la seva relació amb l'atur és el sector d'activitat. El 2006, el sector industrial era el més vulnerable envers l'atur. Segons els resultats de la regressió, les persones ocupades en aquest sector tenien 1,9 vegades més probabilitats de trobar-se a l'atur que la població ocupada al sector serveis. En canvi, el 2011 és el sector de la cons-

trucció el més vulnerable envers l'atur. Actualment, una persona ocupada al sector de la construcció presenta 2 vegades més probabilitats de ser a l'atur que una persona ocupada al sector serveis.

Els motius pels quals perden la feina als aturats també s'han modificat amb la crisi, tot i que la finalització del contracte continua sent la raó principal (Figura 22). A l'AMB, el 2011, el 39,9% de la població aturada va perdre la feina per aquest motiu, 5 punts més que l'any 2006 (34,3%), una situació que es reproduïx tant a la província de Barcelona com a Catalunya. Dins de l'AMB afloren algunes diferències territorials respecte aquesta qüestió. A la ciutat de Barcelona, per exemple, la finalització del contracte s'ha erigit com el principal motiu de pèrdua de feina entre els aturats en el context de crisi (36,3%), mentre que el 2006, aquest motiu estava força igualat amb l'acomiadament i la baixa voluntària, ambdós amb valors propers al 25%. En canvi, a la resta de municipis de l'AMB, el 2011, el 42,9% de la població aturada va perdre la feina per la finalització del contracte, un percentatge molt semblant al que presentava el 2006 (41,9%). Tal com s'ha explicat anteriorment, el pes d'aquest motiu en l'origen de les situacions d'atur confirma la rellevància del paper que té la contractació temporal com a dispositiu de regulació del mercat de treball català.

FIGURA 22. Motius pels quals va perdre la feina. Població aturada de 16 anys i més. AMB, Província de Barcelona, Catalunya, 2006 i 2011

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

Tant a la demarcació de Barcelona com al conjunt de Catalunya, els acomiadaments es mantenen també com el segon motiu en importància en la pèrdua d'ocupació, tot i que van augmentar la seva incidència respecte al període precrisi. A l'AMB, el 2011, el 27,1% de les situacions d'atur van ser causades per acomiadaments, mentre que el 2006 ho van ser el 23,3%. A la província de Barcelona aquest percentatge passa del 23,4% al 26,3% entre el 2006 i el 2011, i al conjunt de Catalunya del 22,2% al 24,3%. On més va augmentar aquest motiu de pèrdua de feina va ser entre els aturats residents a la ciutat de Barcelona, que van passar del 26,3% al 33,1%. Per la seva banda, els tancaments d'empresa han estat, en termes generals, el motiu que ha guanyat més presència com a causant d'atur en el context de crisi, fins al punt de situar-se ara com el tercer motiu més important. Entre el 2006 i el 2011 aquest motiu ha passat a l'AMB del 13,7% al 20,6%, a la província de Barcelona del 15,8% al 20,1% i a Catalunya del 15,7% al 21,0%. La ciutat de Barcelona torna a mostrar un comportament diferenciats, i aquest motiu, al contrari de la resta de territoris, es va mantenir el 2011 als nivells del 2006 (18,0% i 17,1%, respectivament). Els resultats reflecteixen també una reducció generalitzada de la pèrdua de treballs per baixes voluntàries, la qual cosa resulta del tot lògic veient la dinàmica de destrucció d'ocupació en la qual s'ha endinsat el mercat de treball en el període de crisi. En el context actual, la població ocupada, davant la manca d'oportunitats de trobar una altra feina, s'estaria aferrant més al seu lloc de treball que el 2006. A l'AMB, les baixes voluntàries s'han reduït del 20,7% al 11,7% com a motiu de pèrdua de feina entre els aturats, a la província de Barcelona han passat del 18,5% al 11,6% i al conjunt de Catalunya, del 19,3% al 11,5%.

Tot plegat permet anar reafirmant algunes idees que ja s'han anat apuntant. En primer lloc, l'augment considerable que s'ha produït dels acomiadaments

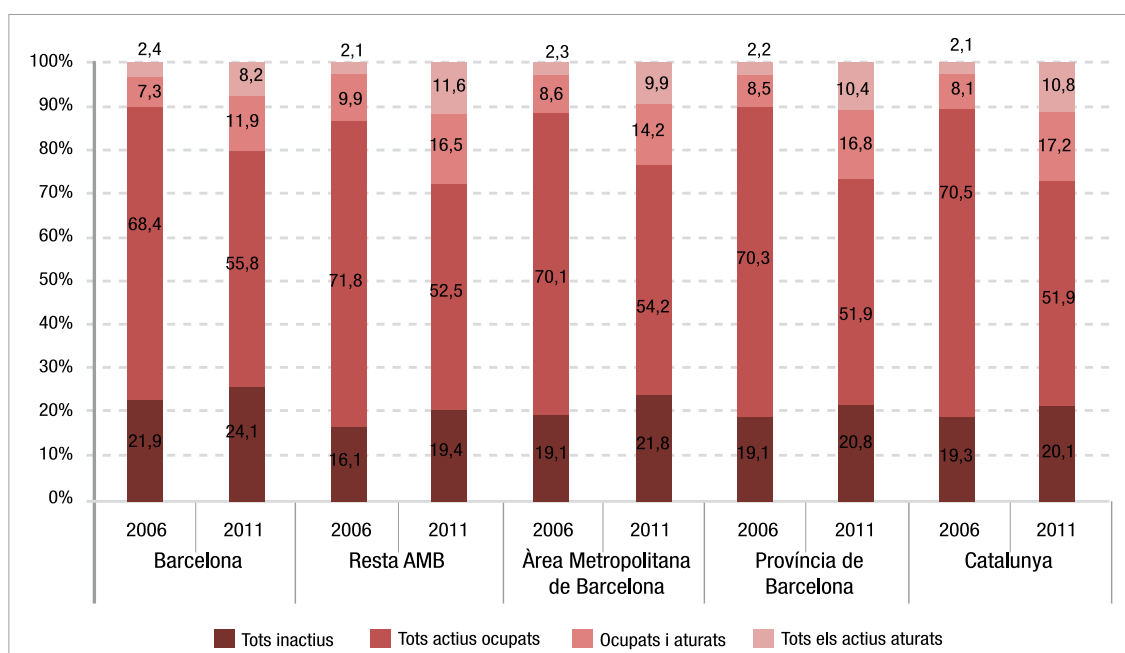
i dels tancaments d'empresa com a motius de pèrdua de feina denoten l'impacte de la crisi en el mercat de treball tant de l'AMB com del conjunt de Catalunya. En canvi, els resultats de la ciutat de Barcelona inviten a pensar de nou que l'impacte de la crisi en aquest municipi, si més no, està sent diferent de la resta d'àmbits territorials. Per exemple, els tancaments d'empreses no han guanyat pes com a motiu de pèrdua de feina, mentre que l'augment dels motius com ara la finalització del contracte o els acomiadaments apunten cap a un mercat de treball amb molta més flexibilitat externa que a la resta d'àmbits territorials.

2.2.2. L'atur a les llars

La incidència de l'atur a les llars és una de les principals causes del risc a la pobresa de la població. A més, la pèrdua del lloc de treball d'un dels membres de la llar, sobretot si es tracta del sustentador principal, acaba reconfigurant la relació amb l'activitat de la resta de membres (Carbonero, 2010; Laparra *et al.*, 2012; Navarro i Clua-Losada, 2012). Aquest fet demostra que les estratègies per fer front a la situació de crisi econòmica són estratègies de les famílies, no estrictament individuals.

L'evolució entre el 2006 i el 2011 de la relació amb l'activitat dels membres de les llars on viu la població està marcada per l'augment de les llars on algun dels seus membres actius està aturat i de les llars on tots els membres actius estan aturats (Figura 23). A l'AMB, el percentatge de població de 16 anys i més que viu en llars on algun dels seus membres actius està aturat s'ha incrementat del 8,6% al 14,2%, i el dels que viuen en llars on tots els seus membres actius estan aturats ha passat del 2,3% al 9,9% entre el 2006 i el 2011. En canvi, durant el mateix període, la població que viu en llars on tots els actius estan ocupats s'ha reduït del 70,1% al 54,2%. Aquesta pauta, que permet fer-se una idea de l'abast de la destrucció de l'ocupació a les llars, es dona per igual a tots els àmbits territorials que s'han estat estudiant.

FIGURA 23. Relació amb l'activitat dels membres de la llar on viu la població. Població de 16 anys i més. AMB, Província de Barcelona i Catalunya, 2006 i 2011

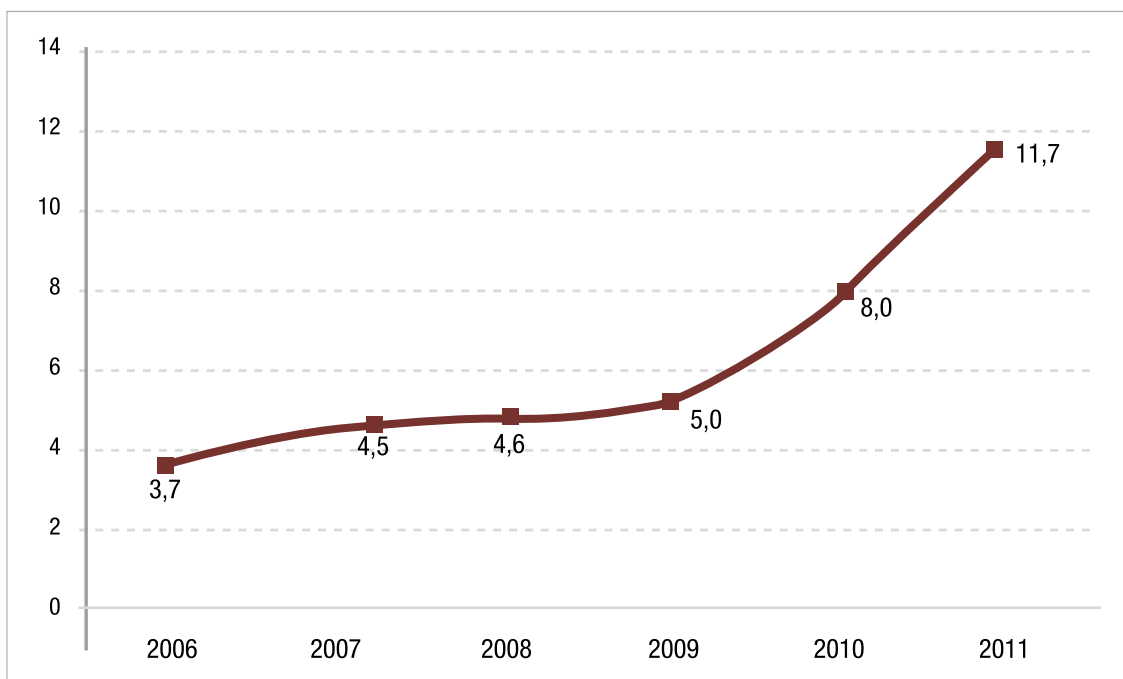

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

Un altre dels indicadors habituals en la mesura de l'impacte de l'atur a les llars és la intensitat de treball a la llar¹². Aquest indicador constitueix una mesura del nivell d'aprofitament de la mà d'obra productiva de la llar. Pren valors entre 0 i 1, i és considerat per les autoritats estadístiques europees com una de les dimensions de risc d'exclusió social quan adquireix valors entre 0,2 i 0, situació que es denomina "intensitat de treball a la llar molt baixa". Aquests valors signifiquen que durant un any sencer¹³ només s'ha aprofitat el 20% o menys del potencial laboral de la llar. Si s'observa la Figura 24 en què, a partir de les fonts de dades disponibles, s'ha pogut calcular aquest indicador només per a l'àmbit de Catalunya, es pot veure com aquestes situacions s'han anat incrementant amb l'arribada de la crisi. Si bé entre el 2006 i el 2009 la població de 0 a 59 anys que vivia en llars amb intensitat laboral molt baixa es mantenia al voltant del 4%, el percentatge gairebé es va doblar el 2010, incrementant-se fins al 7,8%, i va arribar fins al 11,7% el 2011.

Per últim, la Figura 25 reflecteix una aproximació a la manera en què s'ha reconfigurat la relació amb l'activitat al si de les famílies en el nou context de crisi, tot prenent com a referència la situació de les parelles que conviuen en una mateixa llar. En primer lloc, aquests resultats tornen a posar de manifest la virulència amb què la destrucció d'ocupació ha impactat a les llars, en la mesura en què es pot observar com s'han reduït les situacions més comunes d'organització familiar respecte de l'activitat. D'una banda, s'ha reduït la proporció de persones que, vivint en parella, treballen tots dos. A l'AMB, el percentatge ha passat del 43,8% al 38,4% entre el 2006 i el 2011, a la província de Barcelona del 43,9% al 37,1%, i a Catalunya del 44,4% al 37,4%. D'altra banda, les dades mostren també una reducció considerable de les llars de perfil clàssic, on el sustentador principal és l'home (ell ocupat, ella inactiva)¹⁴. A l'AMB, la proporció de persones que viuen en llars d'aquest tipus s'ha reduït del 18,6% al 12,1%, a la província de Barcelona del 19,2% al 12,0%, i al conjunt de Catalunya del 19,0% al 11,7%.

FIGURA 24. Intensitat de treball a llar molt baixa. Població de 0 a 59 anys. Catalunya, 2006-2011

Font: INE, *Encuesta de Condiciones de Vida, 2006-2010*, i Idescat i IERMB, *Encuesta de condiciones de vida i hàbits de la població, 2011*.

¹² La intensitat de treball a la llar és calculada dividint la suma total de mesos treballats durant un any pels membres en edat activa de la llar (edat definida entre 18 i 59 anys) per la suma total dels mesos en què aquests membres de la llar poden treballar durant tot un any.

¹³ L'any coincideix sempre amb l'any anterior a la realització de l'enquesta, per exemple la dada del 2011 fa referència al 2010.

¹⁴ Cal fer notar que hi ha autors que posen en entredit la inactivitat històricament atribuïda a les dones de les classes populars, ja que les feines retribuïdes també han estat força esteses entre aquest col·lectiu femení, potser amb un caràcter més informal que en el cas de les dones de les classes més benestants, raó per la qual han estat més invisibilitzades des del punt de vista de l'estadística oficial (Torns *et al.*, 2007).

Però, a més, en segon lloc, l'aspecte més rellevant que es pot intuir d'aquests resultats és la pèrdua, en termes generals, del pes dels homes com a sustentadors principals de la llar amb l'arribada de la crisi. Si es consideren conjuntament aquelles categories en què l'home de la parella podria ser el potencial sustentador principal de la llar, com ara "ell ocupat, ella inactiva", "ell aturat, ella inactiva", "ell ocupat, ella aturada", s'observa com el percentatge de persones amb aquest tipus de parelles més o menys es manté amb una lleugera tendència a la baixa (del 23,5% al 21,3% a l'AMB; del 24,3% al 23,4% a la província de Barcelona, i del 23,9% al 22,7% a Catalunya). En canvi, la proporció de persones amb parella en què ella és la potencial sustentadora principal s'ha incrementat substancialment (del 6,2% al 10,4% a l'AMB; del 5,9% al 11,0% a la província de Barcelona, i del 5,6% al 11,5% a Catalunya)¹⁵. Aquests resultats posen de manifest l'augment de l'activitat en les dones entre el 2006 i el 2011, sense poder determinar, però, quin part d'aquest increment s'explica per la tendència creixent que durant les darreres dècades s'ha produït respecte a la incorporació de la dona al mercat de treball, o per la reacció de dones que davant la pèrdua de feina de la seva parella passen de la inactivitat a la cerca de feina.¹⁶

2.2.3. La resposta de les prestacions socials davant de l'atur creixent

El temps que ha transcorregut des que el 2008 va començar a aflorar la crisi econòmica i financera, juntament amb la dificultat per trobar feina derivada de la dinàmica de destrucció d'ocupació que ha dominat el mercat de treball durant tot aquest període, està provocant que molts aturats hagin superat l'any de cerca de feina sense èxit. La llarga durada de les situacions d'atur eleva el risc de desprotecció social, com es veurà a continuació, per tant, resulta obvi pensar que la situació cada vegada empeny un nombre més elevat de persones cap a la intempèrie social. Anant per parts, els resultats analitzats confirmen en primera instància l'increment de l'atur de llarga durada tant a la demarcació de Barcelona com a Catalunya. A l'AMB, la població aturada que fa 12 mesos o més que cerca feina s'ha doblat entre el 2006 i el 2011, i ha passat del 33,7% al 60,0%. Tal com mostra la Figura 26, aquesta situació és generalitzada en tots els àmbits territorials estudiats.

FIGURA 25. Relació amb l'activitat de la parella. Població de 16 anys i més que viu amb la seva parella. AMB, Província de Barcelona i Catalunya, 2006 i 2011

	AMB		Província de Barcelona		Catalunya	
	2006	2011	2006	2011	2006	2011
Ambdós ocupats	43,8	38,4	43,9	37,1	44,4	37,4
Ambdós inactius	25,9	26,9	25,4	24,6	25,7	24,0
Ambdós aturats	0,5	3,0	0,5	3,9	0,4	4,4
Ell ocupat, ella inactiva	18,6	12,1	19,2	12,0	19,0	11,7
Ell aturat, ella inactiva	0,7	2,5	0,8	2,5	0,8	2,9
Ell ocupat, ella aturada	4,2	6,6	4,3	8,9	4,1	8,1
Ella ocupada, ell aturat	2,1	5,0	1,7	5,9	1,7	6,1
Ella ocupada, ell inactiu	3,7	4,2	3,8	3,6	3,6	3,9
Ell inactiu, ella aturada	0,4	1,3	0,4	1,5	0,3	1,5
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

¹⁵ Els percentatges resulten de la suma de les categories següents: "ella ocupada, ell aturat", "ella ocupada, ell inactiu", "ell inactiu, ella aturada".

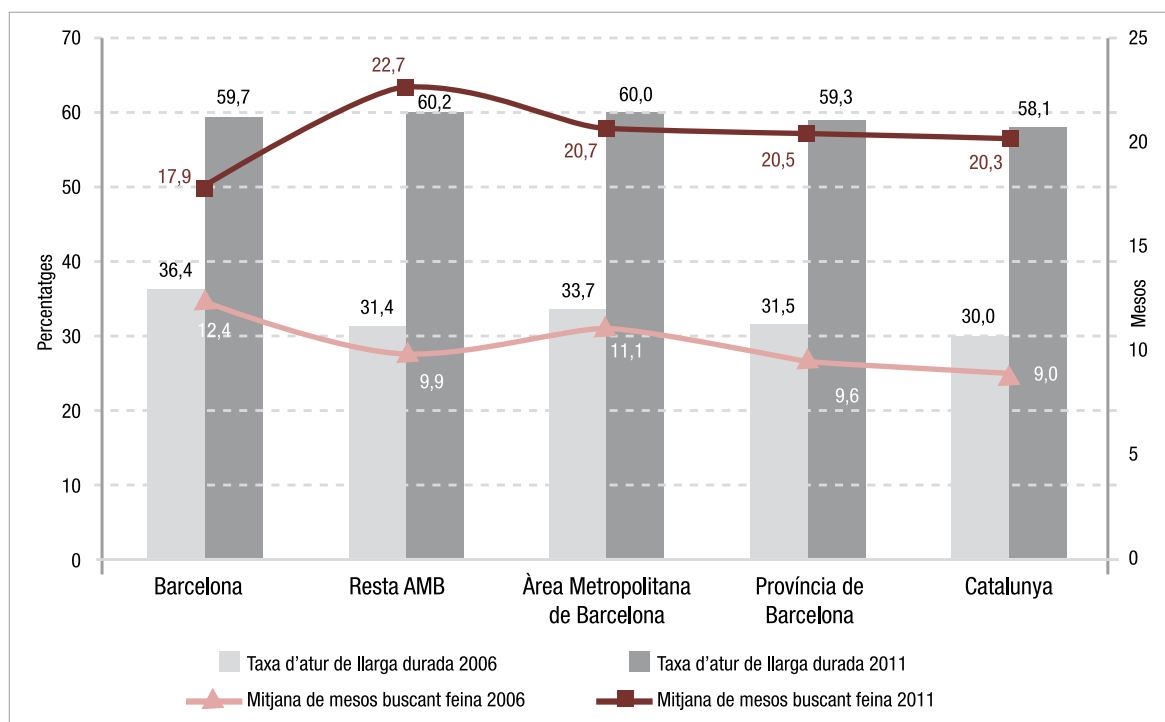
¹⁶ Aquest últim aspecte ha estat estudiat en altres països com el Regne Unit o els Estats Units que han evidenciat un augment de l'activitat femenina o de la jornada laboral estretament relacionat amb la pèrdua de feina de la parella masculina en el període de recessió econòmica (Harkness i Evans, 2011; Mattingly i Smith, 2010).

Tanmateix, l'aspecte en què sí que apareixen algunes diferències territorials, en particular entre la ciutat de Barcelona i la resta de municipis de l'AMB, és en la mitjana de mesos que la població aturada fa que busca feina. Si bé a la capital catalana aquesta mitjana se situa en els 17,9 mesos l'any 2011, a la resta de l'AMB la mitjana ascendeix fins els 22,7 mesos. En canvi, entre el conjunt de l'AMB, la província de Barcelona i Catalunya no s'aprecien tampoc diferències significatives en aquest sentit, i aquesta mitjana se situa al voltant dels 20 mesos en tots tres territoris. Per tant, tenint present la gravetat de la situació arreu, els resultats tornen a confirmar el menor impacte que està tenint la crisi entre els residents a la ciutat de Barcelona envers els de la resta de territoris, si més no, en termes d'ocupació. No obstant això, resulta més important assenyalar que tota aquesta informació palesa la incapacitat per incorporar mà d'obra que demostra actualment el mercat de treball, sobretot si es compara la mitjana de mesos de recerca de feina del 2011 amb la de l'any 2006, la qual no supera els 12 mesos en cap àmbit territorial, excepte a la ciutat de Barcelona on se situa en els 12,4 mesos.

Aquesta situació d'atur de llarga durada es troba força estesa entre els diversos perfils socials. Pràcticament, la meitat de la població aturada fa 12 mesos o més que cerca feina, independentment de si es tracta de dones o d'homes, població jove o adulta, o gent amb més o menys qualificació formativa (Figura 27 i Figura 28). Tanmateix, entre aquests perfils hi ha certes diferències destacables. Per exemple, es

pot observar com l'atur de llarga durada té una incidència superior entre els homes, en particular a l'AMB, on el 66,5% dels homes aturats es troben en aquesta situació, per un 52,1% en el cas de les dones. Aquesta distància entre homes i dones, però, és menor a Catalunya (60,3% els homes i 55,6% les dones). Segons l'edat, el col·lectiu més afectat a l'AMB per aquesta qüestió seria el de població activa d'edat avançada (entre 50 i 64 anys), dels quals el 69,8% dels aturats supera l'any buscant feina. Aquest percentatge es redueix fins al 55,3% en el cas de la població de 35 a 49 anys, i fins al 60% en el cas de la població jove aturada (de 16 a 34 anys). A Catalunya la situació és força semblant, tot i que a diferència del que succeeix a l'AMB, la població jove aturada es perfila lleugerament com la que menys pateix aquesta situació (56,2% i 55,4%, respectivament). El risc tan elevat que tenen de no trobar una nova ocupació els majors de 50 anys fa témer que bona part d'aquests treballadors vegin menyscabat greument el seu dret a una pensió de jubilació, malgrat que hagin contribuït a la Seguretat Social tota la seva vida laboral. Pel que fa al nivell d'estudis finalitzats, tant a l'AMB com a Catalunya, la població més perjudicada per l'atur de llarga durada és la que compta amb menor qualificació –estudis obligatoris o inferiors–, dels quals al voltant d'un 65% es troben en situació d'atur de llarga durada. En canvi, mentre que a l'AMB les diferències entre la població amb estudis secundaris postobligatoris i amb estudis superiors és molt escassa (52,4% i 51,2%, respectivament), en el conjunt de Catalunya les diferències s'accentuen, i arriben a registrar un 54,6% per a la població amb estudis secundaris postobligatoris i un 44,0% per a la població amb estudis superiors.

FIGURA 26. Taxa d'atur de llarga durada*. AMB, província de Barcelona i Catalunya, 2006 i 2011

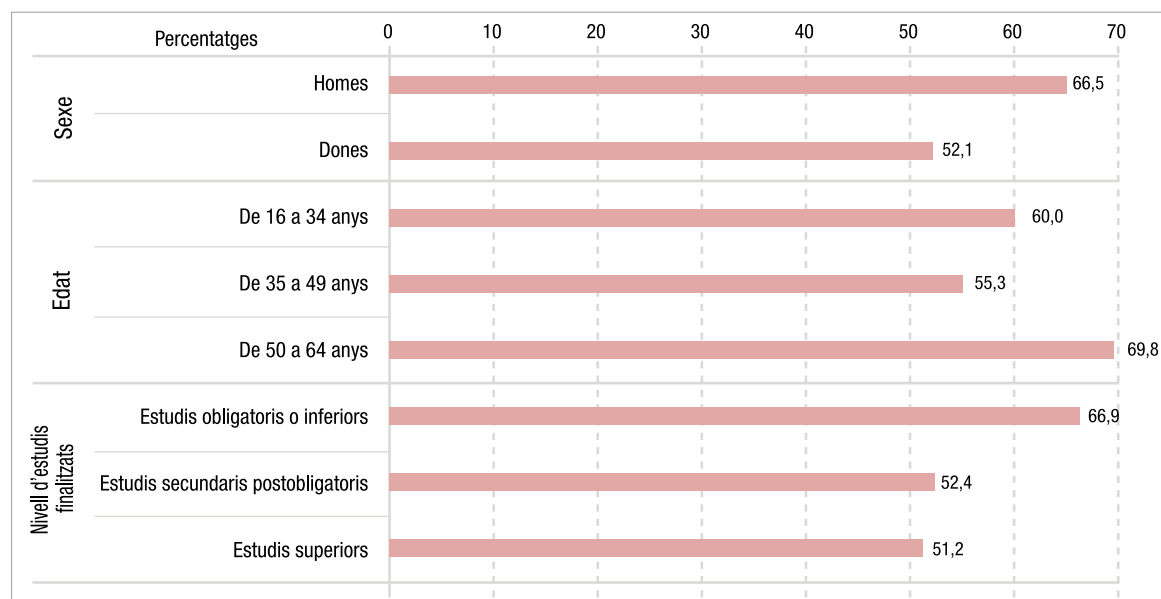
* Percentatge calculat sobre el total de població aturada.

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

Tal com s'ha apuntat anteriorment, l'atur de llarga durada suposa un risc per al manteniment de la protecció social de la desocupació, sobretot de les prestacions contributives, de manera que no és difícil intuir que, amb l'elevada incidència que està tenint aquest fenomen en el període transcorregut des que va començar la crisi, s'estigui produint una reducció progressiva de la cobertura social de la població desocupada. Segons Laparra (2010), el sistema de protecció social en matèria de desocupació, malgrat que ha tingut un paper fonamental en la frenada dels efectes de la crisi i que s'hi han afe-

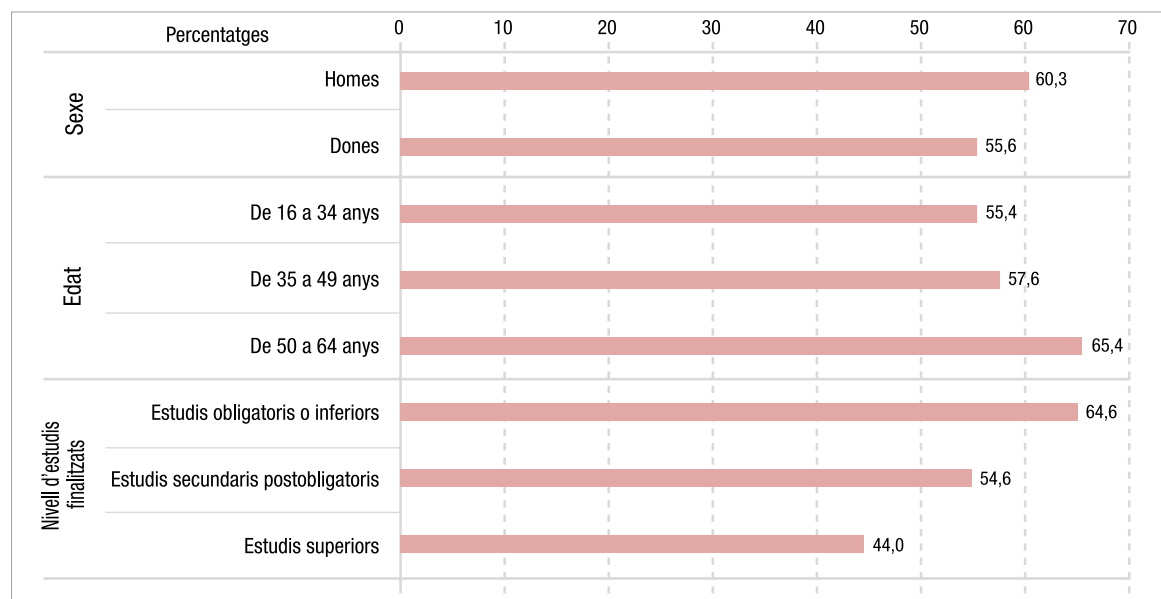
git nous programes per augmentar la cobertura social davant de l'excepcionalitat de la situació¹⁷, no acaba de cobrir totes les necessitats. L'any 2011, a l'AMB es van més que doblar respecte el 2006 les persones desocupades que havien treballat anteriorment i que no rebien cap tipus de prestació (de 74.000 a 183.000 persones), igual que a la província de Barcelona (de 112.000 a 334.000 persones) i a Catalunya (de 139.000 a 469.000 persones). Tot això malgrat que les persones que rebien prestacions de desocupació també havien augmentat considerablement. Però, tal com es pot observar a la Figura 29, llevat de l'AMB

FIGURA 27. Atur de llarga durada segons sexe, edat i nivell d'estudis finalitzats. AMB, 2011

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011*.

FIGURA 28. Atur de llarga durada segons sexe, edat i nivell d'estudis finalitzats. Catalunya, 2011

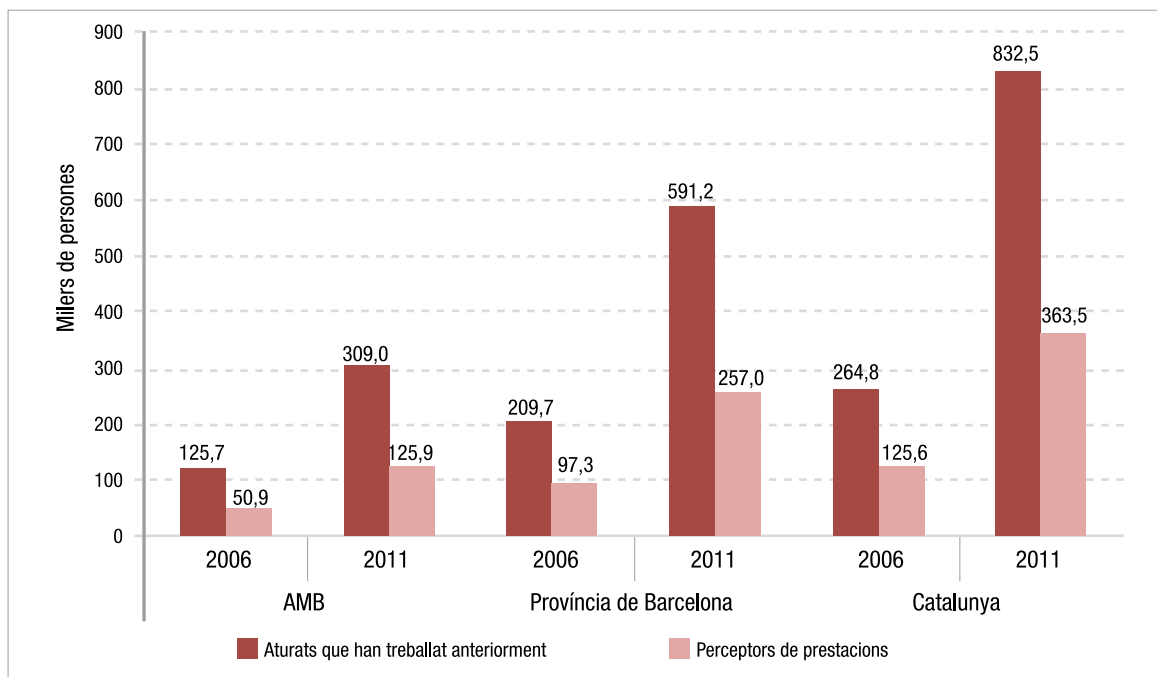
Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011*.

¹⁷ El programa més important que va endegar el Govern de l'Estat espanyol en aquest sentit ha estat el *Programa Temporal de Protección por Desempleo e Inserción* (PRODI) que es va començar a aplicar l'agost del 2009 (Laparra, 2010).

on l'increment de població aturada i de perceptors de prestacions és proporcionalment semblant (tots dos col·lectius han augmentat 2,5 vegades entre el 2006 i el 2011), a la província de Barcelona i a Catalunya l'increment de població aturada que havia treballat anteriorment entre el 2006 i el 2011 és lleugerament superior (2,8 vegades a la província de Barcelona i 3,1 vegades a Catalunya) que el de perceptors de prestacions (2,6 a la província de Barcelona i 2,9 vegades a Catalunya).

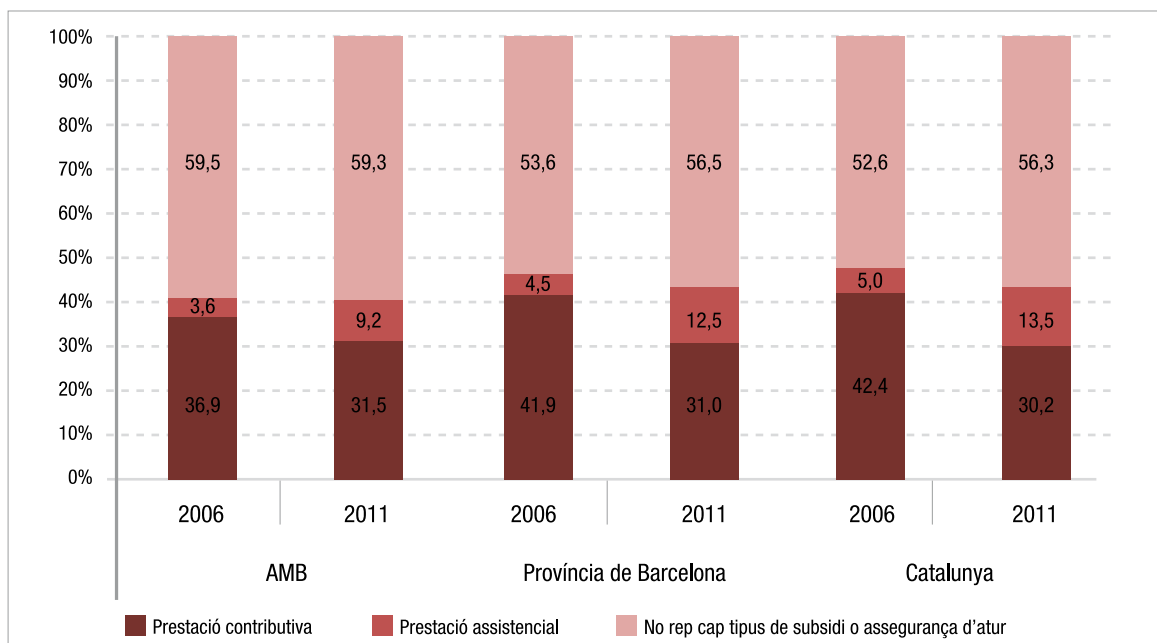
La Figura 30 mostra com el 2011, efectivament, a l'AMB, respecte l'any 2006, no havia variat significativament el percentatge de població aturada que havia treballat anteriorment que no rebia cap tipus de prestació (59,5% i 59,3%, respectivament), mentre que a la província de Barcelona i a Catalunya aquest percentatge havia augmentat lleugerament (del 53,6% al 56,5% a la província de Barcelona i del 52,6% al 56,3% a Catalunya). Però la dada més rellevant és l'augment que s'ha produït en aquest període de perceptors de

FIGURA 29. Aturats i perceptors de prestacions socials. Població aturada de 16 anys i més que ha treballat anteriorment. AMB, província de Barcelona i Catalunya, 2006 i 2011

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

FIGURA 30. Tipus de prestació d'atur rebuda. Població aturada de 16 anys i més que ha treballat anteriorment. AMB, província de Barcelona i Catalunya, 2006 i 2011

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

subsidis de desocupació, els quals pràcticament s'han triplicat en tots els àmbits territorials, amb la conseqüent reducció de població aturada que rep la prestació de desocupació contributiva. Per tant, es podria dir que la cobertura social de la desocupació s'ha tornat més assistencial, la qual cosa suposa menors quanties i un horitzó de desprotecció més proper per a les persones que reben aquest tipus d'ajuda (Laparra, 2010).

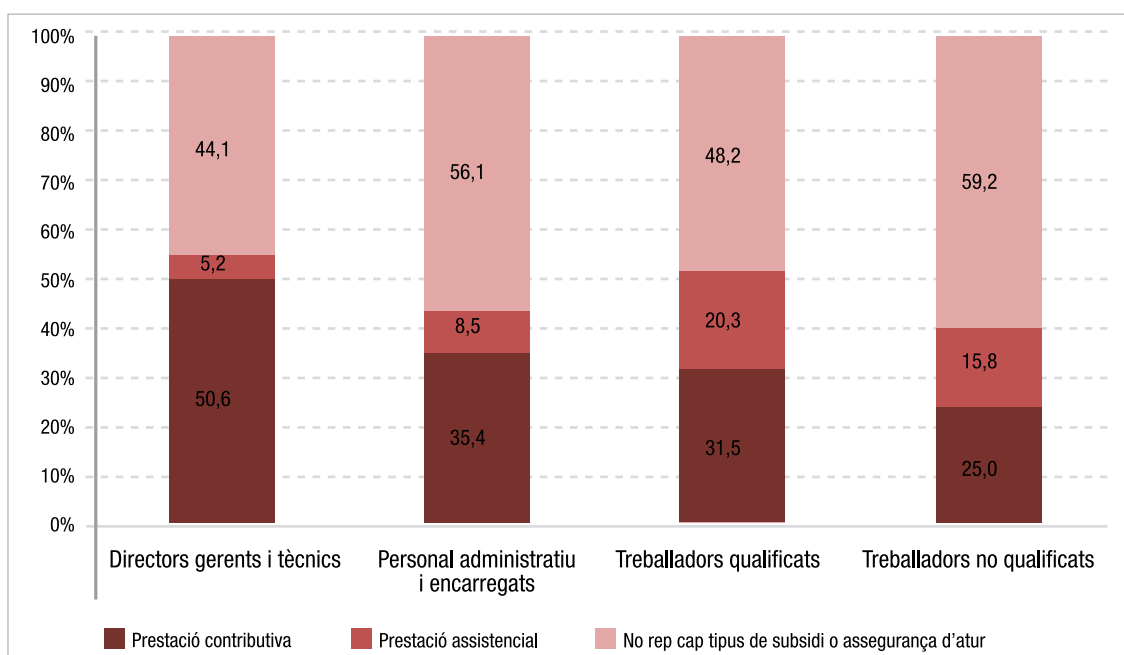
Per últim, cal afegir que la protecció social dels desocupats és molt diferent segons les categories professionals de la població aturada catalana, i que és en general més elevada entre els estrats de població més qualificada (Figura 31). De fet, si s'observa la cobertura de les prestacions contributives, aquesta es va reduint a mesura que va disminuint també la qualificació de la població aturada. Així, més de la meitat dels directors, gerents i tècnics aturats (50,6%) gaudeixen d'aquesta cobertura, en el cas del personal administratiu i encarregats aquest percentatge baixa fins al 35,4%, entre els treballadors qualificats es continua reduint fins el 31,5% i, finalment, els treballadors no qualificats són els més desprotegits, només un de cada quatre d'aquests individus rep una prestació contributiva (25,0%). Per altra banda, les prestacions assistencials s'acumulen també més entre els estrats més baixos de l'estructura ocupacional, el 20,3% dels treballadors qualificats i el 15,8% dels no qualificats reben aquests tipus de prestacions, per un 8,5% en el cas del personal administratiu i encarregats, i només un 5,2% entre els directors, gerents i tècnics. Finalment, entre els col·lectius de desocupats més desprotegits, és a dir, els que no reben cap tipus de prestació o subsidi, apareixen

novament els treballadors qualificats, entre els quals gairebé el 60% es troben en aquesta situació. Amb tot plegat, es dibuixa un panorama desolador quant a la cobertura social de la desocupació, posant de manifest la incapacitat del sistema de protecció social espanyol i català per respondre als efectes de la crisi. Segons les dades analitzades, la manera en què s'estan distribuint actualment les prestacions socials invita a pensar que, lluny de corregir les desigualtats socials, el que fa és alimentar-les encara més. Aquesta situació es va agreujant si es té en compte la incapacitat que ha demostrat fins al moment el mercat de treball per absorbir mà d'obra i generar ocupació. En aquest context, resulta especialment preocupant la situació en què es troben els estrats socials menys qualificats, que són actualment els més desprotegits i també els que habitualment més dificultats tenen per trobar una feina o per mantenir-la.

2.2.4. Estratègies i actituds en la cerca de feina de la població aturada

Però, com afronta la població aturada aquesta situació? Quins són els principals mitjans pels quals busquen feina i quina és la seva predisposició a l'hora d'acceptar ofertes de treball? Pel que fa a les estratègies que segueix la població aturada per buscar feina, a l'AMB, la majoria de la població aturada busca feina a través d'anuncis o per Internet (36,8%), tot i que en una proporció molt igualada amb els que utilitzen els serveis públics d'ocupació (30,2%). En canvi, entre les opcions més minoritàries apareix demanar ajuda a amics, coneguts o familiars (15,7%), adreçar-se directament a les empreses (11,3%) o l'ús d'ETT (4,1%). A la província de Barcelona i al conjunt de Catalunya la situació és molt semblant, però a diferència de

FIGURA 31. Tipus de prestació d'atur rebuda segons categoria professional. Població aturada de 16 anys i més que ha treballat anteriorment. Catalunya, 2006 i 2011

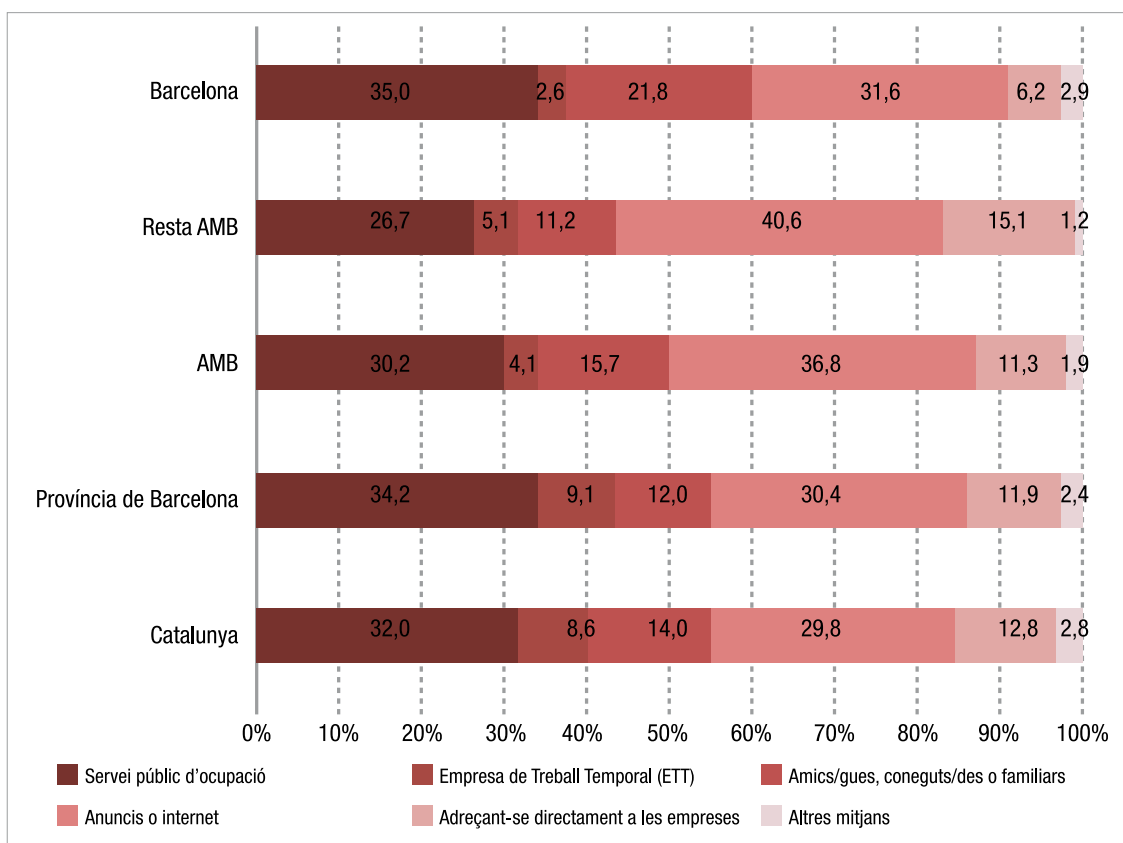
Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

l'AMB, en aquests casos l'opció majoritària són els serveis públics d'ocupació. Dins de l'AMB, a la ciutat de Barcelona, també predomina l'ús d'aquest mitjà (35,0%), a més, és l'àmbit territorial on té una major incidència el fet de recórrer a amics, coneguts i familiars (21,8%), mentre que a la resta de municipis de l'AMB, la via dels anuncis i Internet (40,6%) domina àmpliament les pràctiques de cerca de feina.

L'edat de les persones aturades marca de manera important les estratègies que se segueixen a l'hora de buscar feina. En general, tal com es pot observar a la Figura 33, entre la població jove predomina més l'ús d'anuncis o d'Internet en el procés de cerca de feina. Fins a un 45,4% de la població aturada d'entre 16 i 34 anys de l'AMB

opta principalment per aquest mitjà, un 37,5% a la província de Barcelona i un 36% a Catalunya. Entre la població de 35 a 49 anys, sí que s'observa alguna diferència territorial. Mentre que a l'AMB aquest segment de població opta pràcticament per igual entre els anuncis o Internet (36%) o els serveis públics d'ocupació (33%), a la província de Barcelona i a Catalunya l'opció dels serveis públics guanya molt més pes. Aquesta via també és la més utilitzada entre els adults d'edat més avançada (de 50 a 64 anys), inclosos els de l'AMB. En definitiva, segons aquests resultats sembla que a mesura que augmenta l'edat de la població aturada augmenta l'ús dels recursos públics i personals (amics, coneguts o familiars), en detriment de l'ús d'Internet, un instrument que requereix uns certs hàbits en el maneig d'eines informàtiques.

FIGURA 32. Mitjà principal pel qual busca feina. Població aturada de 16 anys i més. AMB, província de Barcelona i Catalunya, 2011

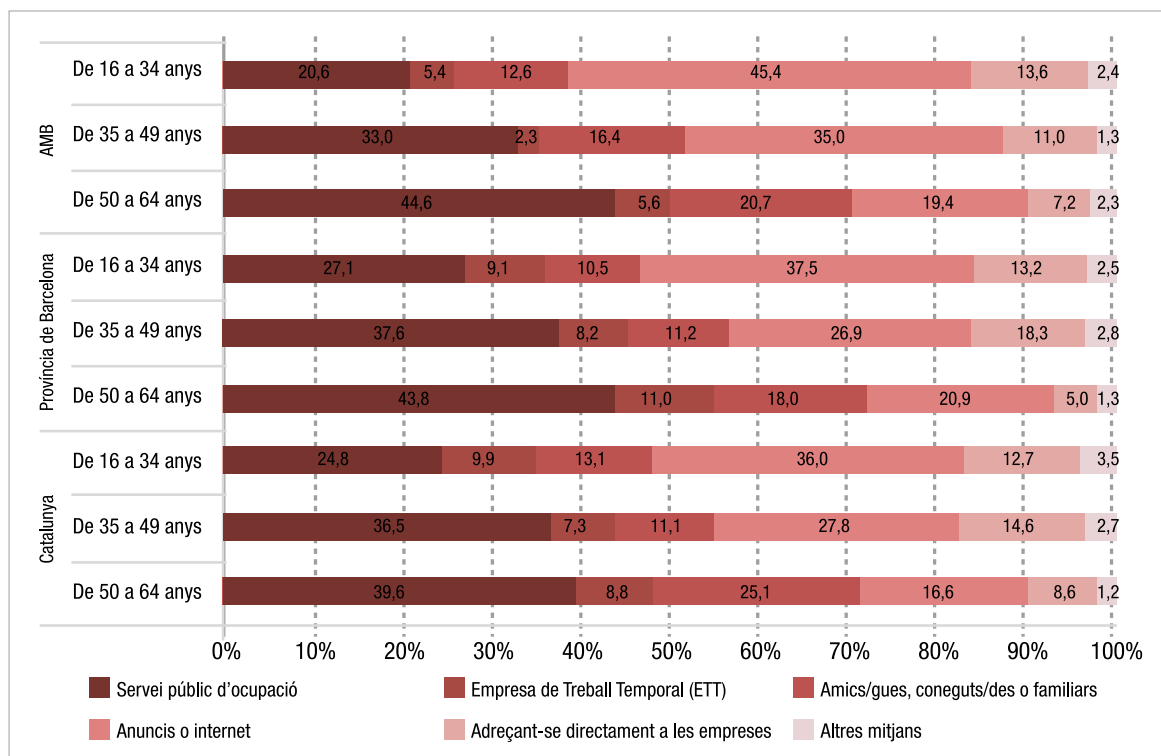
Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011*.

La gravetat de la situació i la manca d'ofertes de treball han fet baixar significativament el llistó d'exigències a l'hora d'acceptar una feina, sobretot si es compara en relació amb el que succeïa el 2006 en ple context d'expansió econòmica. La Figura 34 il·lustra clarament aquest fenomen. Per exemple, es pot observar un canvi d'actitud clar en l'acceptació de les ofertes pitjors valorades el 2006, com ara feines mal pagades (d'1,9 a 4,9), feines que exigeixen el canvi de domicili (de 2,1 a 4,1) o les feines no declarades (de 2,4 a 4,6). Per altra banda, les ofertes de treball que podrien presentar incompatibilitats horàries són, potser, on l'increment de la tolerància per part de la població aturada ha estat superior, per exemple en relació amb feines que impliquen molt temps de desplaçament (de 2,8 a 5,5), feines que ocupen els caps de setmana (de 4,0 a 6,9), feines en torn de nit (de 3,9 a 6,2) o feines incompatibles amb les tasques domèstiques i familiars (de 3,9 a 5,9). En canvi,

els tipus d'ofertes sobre el qual menys ha augmentat l'interès de la població aturada són aquelles que exigeixen establir-se com a autònom (de 3,8 a 4,5), segurament per la despesa personal que suposa, les expectatives ombrívols de l'economia i la manca de crèdit.

Per tal de dur a terme una aproximació més acurada sobre aquest fenomen s'han implementat una sèrie d'anàlisis multivariables on es combinen anàlisis factorial amb regressions logístiques¹⁸. Aquest enfocament permet, en primer lloc, determinar quins són actualment els principals eixos que estructurin la predisposició de la població aturada a acceptar o no ofertes de feina, i si aquests eixos s'han modificat en el context de crisi. En segon lloc, també ofereix la possibilitat d'identificar els aspectes més associats amb determinades pautes de comportament envers l'acceptació d'ofertes de feina de determinades característiques.

FIGURA 33. Mitjà principal pel qual busca feina segons edat. Població aturada de 16 anys i més. AMB, província de Barcelona i Catalunya, 2011

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011*.

¹⁸ Aquestes anàlisis no s'han pogut desenvolupar en l'àmbit de l'AMB, ja que la submostra de població aturada el 2006 per a aquest territori és molt reduïda.

Pel que fa a la primera qüestió, els resultats de l'anàlisi factorial de components principals (ACP) realitzat sobre les valoracions d'acceptació d'ofertes de feina el 2006 i el 2011 mostren que els factors resultants són diferents entre aquests dos anys, la qual cosa indica que, efectivament, s'ha produït un canvi respecte a la manera en què s'articula la predisposició dels aturats a acceptar les ofertes laborals (Figura 35). El 2006, apareixen tres eixos o factors¹⁹ que, en gran part, resumeixen els principals criteris que es tenen en compte a l'hora d'acceptar o no una feina. El primer factor²⁰ és el més important i es tracta d'un eix fortament marcat per la qualitat de les condicions laborals que acompanyen l'oferta laboral. És a dir, l'eix situaria a l'extrem positiu la població aturada que estaria disposada a acceptar pitjors condicions laborals i a l'extrem negatiu, la població aturada que no estaria disposada a acceptar condicions laborals precàries. A la definició del factor contribueixen sobretot les valoracions sobre feines inestables, feines no declarades, feines a

temps parcial o feines mal pagades. El segon factor²¹ té més a veure amb la conciliació entre el treball i la vida personal. Aquest eix situaria a l'extrem positiu les persones aturades que acceptarien en major grau feines que podrien dificultar aquesta conciliació, mentre que a l'extrem negatiu se situaria la població que hi presenta més reticències. El contingut del factor és definit particularment per la bona o mala valoració respecte a ofertes de feines amb torn de nit, que impliquin treballar els caps de setmana o molt temps de desplaçament i que presentin incompatibilitats amb la realització de tasques domèstiques i familiars. Per últim, el tercer factor estaria relacionat amb l'acceptació o no de feines que suposen una despesa econòmica important per part del treballador. En aquest cas, l'eix situaria a l'extrem positiu la població aturada que més disposada estaria a assumir aquesta despesa o a l'extrem negatiu, els que menys disposats estarien a assumir-la. Aquest factor es defineix bàsicament per la bona o mala valoració d'ofertes que comporten donar-se d'alta com a autònom.

FIGURA 34. Valoració mitjana en l'acceptació d'una oferta de feina*. Població aturada de 16 anys i més. Catalunya, 2006-2011

* La valoració es mesura de 0 a 10, on 0 significa "no m'interessa en absolut" i 10 significa "m'interessa molt".
Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

¹⁹ Aquests tres factors expliquen el 54,5% de la variància del total de variables incorporades a l'anàlisi.

²⁰ Explica el 21,8% de la variància del total de variables incorporades a l'anàlisi.

²¹ Explica el 19,5% de la variància del total de variables incorporades a l'anàlisi.

El 2011, en canvi, apareixen només dos factors²² que coincideixen força amb els dos primers factors que resulten de l'anàlisi del 2006, és a dir, el que es refereix a la qualitat de les condicions laborals de l'oferta laboral i el que es refereix a la conciliació entre el treball i la vida personal. El tercer eix de l'any 2006, relacionat amb l'assumpció de despeses econòmiques per part dels treballadors, no apareix en el context de crisi, la qual cosa indica que aquest fet actualment no discrimina suficientment entre la població aturada a l'hora de valorar positivament o negativament l'acceptació d'una oferta laboral.

En relació amb la segona qüestió anunciada anteriorment, per tal de poder analitzar si, en el context de crisi, a banda de canviar els criteris sota els quals es decideix si s'accepta o no una feina, també s'han modificat els aspectes que millor expliquen el posicionament de la població aturada respecte aquests criteris, s'han estimat una sèrie de models logístics per analitzar la influència d'un seguit de variables sociodemogràfiques en els factors resultants de les anàlisis anteriorment descrites. En aquestes estimacions s'han pres les consideracions següents. D'una banda, tenint en compte els objectius de l'anàlisi, només s'han implementat regressions logístiques en el cas dels factors resultants comparatius per als anys 2006 i 2011, és a dir, el relacionat amb les condicions

laborals i el relacionat amb la conciliació entre treball i vida personal. Aquests factors han estat les variables dependents dels models estimats²³. D'altra banda, s'han seleccionat en el model teòric les mateixes variables explicatives a l'hora de calcular els models logístics el 2006 i el 2011. Aquestes variables han estat: el sexe, l'edat, el lloc de naixement, el nivell d'estudis finalitzats, la relació amb l'activitat de la parella i el tipus de prestació d'atur que es rep. Els resultats es mostren a les figures 36 a 39, on només apareixen els factors que tenen una associació estadísticament significativa amb les variables latents que incideixen en les actituds dels treballadors.

Els resultats dels models logístics indiquen canvis entre el 2006 i el 2011 respecte els aspectes que millor expliquen el posicionament de la població aturada envers el fet de tenir una major o menor predisposició per acceptar ofertes laborals. Per exemple, si s'observa la Figura 36 s'entén que el 2006 els aspectes més associats amb el fet d'acceptar una feina amb condicions laborals precàries són el sexe i el tipus de prestació d'atur que es rep. La probabilitat que les dones acceptin una feina amb condicions laborals precàries seria 1,6 vegades més alta en relació amb els homes. El mateix passa amb la població aturada que no rep cap tipus de prestacions, que acceptarien aquest tipus de feina amb una probabilitat 1,7 vegades superior respecte a la població aturada que rep una prestació d'atur contributiva.

FIGURA 35. Anàlisi de components principals sobre la valoració mitjana en l'acceptació d'una oferta de feina. Població aturada de 16 anys i més. Catalunya, 2006 i 2011

	2006			2011	
	Factor 1: Condicions laborals	Factor 2: Conciliació vida personal	Factor 3: Despesa personal	Factor 1: Condicions laborals	Factor 2: Conciliació vida personal
% de variància explicada pels factors	21,8%	19,5%	13,2%	27,8%	25,1%
Feina amb una categoria inferior a la seva	0,599	0,289	-0,205	0,764	0,179
Feina a temps parcial	0,691	-0,054	-0,275	0,794	-0,107
Feina mal pagada	0,644	0,165	0,201	0,654	0,299
Feina que ocupi els caps de setmana	0,326	0,716	-0,127	0,580	0,487
Feina en torn de nit	0,045	0,764	-0,085	0,393	0,643
Feina amb molt temps de desplaçament	0,098	0,592	0,499	0,295	0,725
Feina que exigís canvi de domicili	-0,021	0,474	0,433	0,142	0,760
Feina no declarada	0,692	0,005	0,332	0,473	0,226
Feina inestable	0,731	0,143	0,259	0,729	0,267
Feina que exigís establir-se com a autònom	0,119	-0,009	0,769	-0,033	0,623
Feina incompatible amb les tasques domèstiques i familiars	0,080	0,581	0,261	0,255	0,602

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

²² Aquests factors expliquen el 52,9% de la variància del total de variables incorporades a l'anàlisi.

²³ Per tal de poder realitzar cada regressió logística de manera que els factors resultants de l'anàlisi factorial anterior siguin la variable resposta de cada model, es procedeix a dicotomitjar-los de forma que les puntuacions negatives de cada factor passen a tenir el valor 0 (acceptaria per sota de la mitjana les condicions del factor X) i les positives passen a tenir el valor 1 (acceptaria per sobre de la mitjana les condicions del factor X). Les regressions logístiques es realitzen sobre els valors 1 de cada factor, és a dir, sobre el fet de tenir una millor predisposició a acceptar l'oferta laboral sobre la base del criteri que sintetitza cada factor.

En canvi, si s'observa la Figura 37, es pot veure com el 2011 els factors més associats amb el fet d'acceptar una feina més precària canvien significativament. En aquest cas, el sexe deixa de ser significatiu, cosa que indica que les diferències entre homes i dones s'han escurçat en relació amb aquest criteri. A més, el lloc de naixement, el nivell d'estudis finalitzats i la relació amb l'activitat de la parella se sumen com a factors explicatius al tipus de prestació que es rep. Això voldria dir que les diferències en relació amb l'acceptació de feines precàries que es donen entre la població segons el lloc de naixement, el nivell d'estudis finalitzats i la relació amb l'activitat de la parella han augmentat el 2011 respecte el 2006, si bé hi cap també la possibilitat que el canvi sigui només un artefacte estadístic degut al fet que la grandària de la mostra de persones aturades el 2006 era sensiblement

inferior a la del 2011. En qualsevol cas, els resultats aporten una imatge dels col·lectius d'aturats que més necessitat tenen de trobar una feina en el context actual. Aquests col·lectius serien els estrangers –amb una probabilitat d'acceptar una feina amb condicions precàries 1,7 vegades superior que la d'un aturat nascut a Catalunya–, la població amb menor formació respecte als que tenen estudis secundaris postobligatoris o els que tenen estudis superiors, i la població que té la seva parella també a l'atur –amb una probabilitat d'acceptar una feina amb condicions precàries 2,1 vegades superior que la d'un aturat que té la seva parella ocupada. Per últim, el 2011 i a diferència del que succeïa el 2006, tant la població aturada que rep el subsidi d'atur com els que no reben cap tipus de prestació acceptarien amb major probabilitat una feina amb condicions laborals precàries en comparació amb la població aturada que rep la prestació d'atur contributiva.

FIGURA 36. Regressió logística sobre els factors que expliquen el posicionament de la població aturada respecte ofertes laborals amb condicions laborals precàries. Catalunya, 2006

	Exp(B)
Home	..
Dona	1,6***
Prestació contributiva	..
Prestació assistencial	0,8
No rep cap tipus de subsidi o assegurança d'atur	1,7***
Constant	0,6
Prova Hosmer i Lemeshow	5 gl. 0,908 Sig.

.. Categoria de referència

Nivells de confiança: *** = 99%, ** = 95%, * = 90%.

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006*.

FIGURA 37. Regressió logística sobre els factors que expliquen el posicionament de la població aturada respecte ofertes laborals amb condicions laborals precàries. Catalunya, 2011

	Exp(B)
Catalunya	..
Resta d'Espanya	1,0
Resta del món	1,7***
Estudis obligatoris o inferiors	..
Estudis secundaris postobligatoris	0,6***
Estudis superiors	0,5***
La parella treballa	..
La parella està aturada	2,1***
La parella és inactiva	0,6***
No té parella/No viu en parella	1,2
Prestació contributiva	..
Prestació assistencial	2,2***
No rep cap tipus de subsidi o assegurança atur	1,5***
Constant	0,7
Prova Hosmer i Lemeshow	5 gl. 0,529 Sig.

.. Categoria de referència

Nivells de confiança: *** = 99%, ** = 95%, * = 90%.

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011*.

L'altre aspecte en què sembla que hi ha un canvi és en la predisposició de la població aturada per acceptar una hipotètica oferta de feina que impliqui sacrificar la conciliació de la vida laboral i personal. Si bé en el model logístic del 2006 les variables que millor expliquen aquest fet són el sexe, el nivell d'estudis finalitzats i la relació amb l'activitat de la parella (Figura 38), el 2011, en canvi, només es manté el sexe i s'introdueix el lloc de naixement com a nova variable explicativa. Aquests resultats mostren, en primer lloc, que les dones continuen assumint una major responsabilitat envers les tasques domèstiques i familiars malgrat la crisi i, en aquest sentit, acceptarien una feina incompatible amb la conciliació laboral i personal en menor grau que els homes. No obstant això, segons els resultats de la Figura 39, cal afegir que el rebuig cap a aquest tipus de feines per part de les dones s'hauria suavitzat una mica en l'actual context i, en aquest sentit, estarien lleugerament més a prop de les pautes de comportament masculines. En

segon lloc, el nivell d'estudis acabats i la relació amb l'activitat de la parella perden pes explicatiu a l'hora de determinar si la població aturada acceptaria en major o menor grau una feina que dificultés la conciliació de la vida personal. És a dir, si el 2006 la població aturada poc qualificada es mostrava més predisposada que la qualificada a acceptar feines d'aquest tipus, el 2011 aquestes diferències s'haurien dissipat. I el mateix passa amb la relació amb l'activitat de la parella. Si bé el 2006 la població aturada que no tenia parella –i, per tant, es pressuposa que o bé tenia menys responsabilitats familiars, o, si les tenia, eren segurament els únics sustentadors de la llar– presentava una probabilitat 2,8 vegades superior d'acceptar una feina d'aquest tipus en relació amb la població aturada amb la parella ocupada, el 2011 no hi havia diferències significatives en aquest sentit. Per últim, els resultats també indiquen que a diferència del 2006, actualment la població aturada estrangera està molt més disposada a sacrificar la conciliació de la vida laboral i personal que no pas la població nascuda a Catalunya.

FIGURA 38. Regressió logística sobre els factors que expliquen el posicionament de la població aturada respecte ofertes laborals que impliquen dificultat per conciliar la vida laboral i personal. Catalunya, 2006

	Exp(B)
Home	..
Dona	0,5***
Estudis obligatoris o inferiors	..
Estudis secundaris postobligatoris	0,6*
Estudis superiors	0,5***
La parella treballa	..
La parella està aturada	1,0
La parella és inactiva	1,7
No té parella/No viu en parella	2,8***
Constant	1,1
Prova Hosmer i Lemeshow	8 gl. 0,439 Sig.

.. Categoria de referència

Nivells de confiança: *** = 99%, ** = 95%, * = 90%.

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006*.

FIGURA 39. Regressió logística sobre els factors que expliquen el posicionament de la població aturada respecte ofertes laborals que impliquen dificultat per conciliar la vida laboral i personal. Catalunya, 2011

	Exp(B)
Home	..
Dona	0,3***
Catalunya	..
Reste d'Espanya	1,0
Reste del món	1,5***
Constant	1,9
Prova Hosmer i Lemeshow	4 gl. 0,296 Sig.

.. Categoria de referència

Nivells de confiança: *** = 99%, ** = 95%, * = 90%.

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011*.

En definitiva, els resultats palesen que amb l'arribada de la crisi s'ha produït una modificació de les expectatives i les exigències laborals de la població aturada. En termes generals, aquesta transformació denota una major tolerància envers l'acceptació de feines de qualsevol tipus, molt especialment entre alguns col·lectius com ara la població amb la parella a l'atur, la població menys qualificada i la població estrangera, que semblen els més necessitats en l'actual context de crisi, a causa de l'asfíxia econòmica que pateixen.

2.3. Efectes de la crisi entre la població ocupada: l'evolució dels salaris

Fins ara s'han analitzat les repercussions que ha tingut la crisi en el procés de reestructuració del mercat de treball i de quina manera ha impactat l'atur en la població metropolitana i catalana. Però la crisi no només ha comportat destrucció d'ocupació, sinó que les condicions laborals de la població que manté la seva feina també s'han anat modificant, afectant particularment als salaris. És per això que aquest apartat se centra en l'anàlisi de l'evolució dels salaris de la població ocupada a Catalunya²⁴ entre el període de precisi i el de crisi.

Com es pot observar a la Figura 40, l'evolució del salari/hora no ha estat gaire diferent entre homes i dones pel que fa a la forma que dibuixen els salaris en el temps, de fet els resultats continuen mostrant una tendència històrica que situa el salari/hora mitjà femení per sota del masculí, tot i que també s'ha de dir que l'any 2011 aquestes mitjanes es van apropar força. Durant el període anterior a la recessió econòmica, els salaris reals (actualitzats en euros de 2011), tant d'homes com

de dones, es van mantenir estables, mentre que els dos primers anys de la crisi sembla que el salari/hora mitjà tendia a pujar una mica, segurament perquè al començament de la crisi els acomiadaments van afectar sobretot els treballadors en situació més precària. En canvi, a partir del 2011 es detecta una caiguda important del salari/hora mitjà, en particular dels homes, que va passar dels 9,8 €/hora que registraven el 2010 als 8,7 €/hora, mentre que entre les dones la reducció no ha estat significativa (dels 8,9 €/hora el 2010 als 8,5 €/hora el 2011). Així, com s'ha dit abans, la davallada dels salaris masculins davant la relativa estabilitat dels femenins ha reduït la desigualtat salarial entre sexes mesurada per la ràtio entre el salari/hora mitjà dels homes i el de les dones, que ha caigut de l'1,15 el 2006 fins a l'1,02 el 2011.

Si a l'anàlisi anterior per sexes s'afegeix la classe social, es pot observar que la pèrdua més important ha estat dins dels estrats socials superiors i, especialment, entre els homes. Tal com mostra la Figura 41, la caiguda dels salaris de directius i professionals és el doble d'intensa entre els homes (variació percentual entre els anys 2006 i 2011 del -14,7%) que no pas entre les dones (variació percentual entre els anys 2006 i 2011 del -7,0% que no és estadísticament significativa). En canvi, pel que fa a la resta de classes, l'evolució del salari/hora mitjà és molt més estable i no es produeixen diferències significatives independentment del sexe. Una conseqüència d'aquesta evolució a la baixa dels salaris dels estrats socials superiors ha estat que la desigualtat entre classes assalariades a Catalunya ha minvat a causa de la crisi. Si es comparen les ràtios entre les medianes del salari/hora de cada classe social s'observa que, tant per a homes com per a dones, les distàncies entre classes són ara més curtes en tots els casos (Figura 42).

FIGURA 40. Evolució dels salaris per hora segons sexe. Catalunya, 2006-2011 (euros constants 2011)

	Homes		Dones	
	Mitjana	[Interval de confiança*]	Mitjana	[Interval de confiança*]
2006	9,56	9,18-9,94	8,33	8,00-8,66
2007	9,39	9,01-9,77	8,26	7,90-8,62
2008	9,15	8,79-9,50	8,33	8,02-8,64
2009	9,64	9,23-10,05	8,74	8,35-9,12
2010	9,77	9,34-10,19	8,89	8,50-9,27
2011	8,69	8,45-8,92	8,51	8,26-8,76

*95%

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006 a 2010*, i Idescat i IERMB, *Encuesta de condiciones de vida i hàbits de la població, 2011*.

²⁴ Aquesta anàlisi no s'ha pogut reproduir per a l'AMB ja que no es disposava de dades evolutives estadísticament significatives per a aquest àmbit territorial.

FIGURA 41. Evolució dels salaris per hora segons sexe i classe social. Catalunya, 2006-2011 (euros constants 2011)

	Homes		Dones	
	Mitjana	[Interval de confiança*]	Mitjana	[Interval de confiança*]
Directius i professionals				
2006	12,85	11,95-13,74	11,35	10,63-12,08
2007	12,63	11,62-13,63	11,41	10,58-12,25
2008	12,39	11,56-13,21	11,02	10,23-11,82
2009	13,52	12,72-14,31	11,83	11,05-12,61
2010	12,69	11,90-13,49	11,81	11,00-12,62
2011	10,99	10,48-11,51	10,68	10,31-11,04
Ocupacions intermèdies				
2006	9,22	8,65-9,80	8,04	7,59-8,49
2007	9,56	9,02-10,09	8,04	7,60-8,48
2008	9,34	8,67-10,02	8,17	7,77-8,57
2009	9,6	8,84-10,36	8,33	7,75-8,91
2010	9,48	8,51-10,44	8,61	8,14-9,08
2011	8,81	8,24-9,39	8,43	7,82-9,03
Classe treballadora				
2006	7,72	7,42-8,01	6,03	5,79-6,27
2007	7,43	7,12-7,73	6,06	5,75-6,37
2008	7,36	7,05-7,67	6,45	6,09-6,81
2009	7,30	6,88-7,72	6,35	6,01-6,69
2010	7,55	7,23-7,86	6,33	6,01-6,66
2011	7,37	7,14-7,60	6,53	6,25-6,81

*95%

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006 a 2010*; i Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011*.

FIGURA 42. Ràtios entre medianes del salari/hora entre classe social segons sexe. Catalunya, 2006 i 2011

	Homes		Dones	
	2006	2011	2006	2011
*Classe I/Classe II	1,35	1,21	1,38	1,34
**Classe I/Classe III	1,59	1,40	1,77	1,68
***Classe II/Classe III	1,18	1,16	1,29	1,25

* Directius i professionals/Ocupacions intermèdies.

** Directius i professionals/Classe treballadora.

*** Ocupacions intermèdies/Classe treballadora.

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006*; i Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011*.

Però ni el salari/hora mitjà, ni la mediana de la distribució, diuen res sobre com ha variat la desigualtat dintre de cada classe social. En canvi, l'estimació de l'evolució de les ràtios entre els percentils dels salaris de cada classe social sí que ofereix informació rellevant en aquest sentit. La Figura 43 confirma que entre els homes la caiguda del salari/hora mitjà ha estat més intensa entre els directius i professionals que no pas entre la resta d'ocupacions i, a més, que la davallada ha estat més gran en els salaris més elevats. Aquesta tendència es veu reflectida en l'evolució entre el 2006 i el 2011 de les ràtios 90/10 i 90/50 per a la classe de directius i professionals, que relacionen respectivament els salaris dels que més cobren amb els que menys cobren i dels que més cobren amb la mediana. Aquestes ràtios disminueixen més que en cap altra classe social, alhora que és l'única classe social on millora la ràtio 10/50 (relació entre els salaris més baixos i la mediana). Per tant, tot plegat indica que entre els homes d'aquesta classe social les desigualtats de salaris s'han escurçat amb l'arribada de la crisi.

En sentit contrari, els homes de classe treballadora que han mantingut els seus llocs de treball han sofert un augment de la desigualtat intra classe, sobretot a causa de la caiguda més acusada dels

salaris més baixos. Això es desprèn de la tendència creixent que presenten les ràtios 75/25 i 90/10 per aquesta classe social (variació percentual entre els anys 2006 i 2011 del 5,6% i del 0,9%), que indica l'increment de la desigualtat entre els que més cobren i els que menys cobren, mentre que la ràtio 10/50 (-8,82%), que relaciona els salaris més baixos amb la mediana, decreix amb més intensitat que la ràtio 90/50, que relaciona els salaris més alts amb la mediana (-6,85%). Malgrat això, tal com s'havia apuntat anteriorment el conjunt de la distribució de salaris en aquesta classe s'ha reduït molt menys que la resta de classes a tenor de la variació percentual que presenta la mediana entre el 2006 i 2011 (-1,9%).

En el cas de les dones, però, l'evolució de la desigualtat salarial entre classes socials, té la particularitat que només experimenten un augment de la desigualtat interna les dones de la classe treballadora, mentre que la resta de classes han compactat més els seus salaris. Com es pot observar amb l'evolució de les ràtios entre percentils de la Figura 43, la reducció relativa de la desigualtat salarial extrema a les classes de directius i professionals i a les ocupacions intermèdies expressada per la variació percentual entre els anys 2006 i 2011 de les ràtios 90/10 i 75/25 (-11,9% i -7,6% en el cas dels directius i professionals, i -6,8% i -22,5% en el

FIGURA 43. Evolució dels indicadors de desigualtat del salari/hora segons sexe i classe social. Catalunya, 2006 i 2011

	Directius i professionals			Ocupacions intermèdies			Classe treballadora		
Homes	2006	2011	Variació %	2006	2011	Variació %	2006	2011	Variació %
Mediana	11,99	10,35	-13,68	8,89	8,57	-3,6	7,54	7,40	-1,86
Ràtios percentils									
90/10	2,85	2,58	-9,47	2,37	2,34	-1,27	2,14	2,16	0,93
90/50	1,71	1,62	-5,26	1,49	1,44	-3,36	1,46	1,36	-6,85
10/50	0,60	0,63	5,00	0,63	0,62	-1,59	0,68	0,62	-8,82
75/25	1,72	1,59	-7,56	1,71	1,47	-14,04	1,44	1,52	5,56
	Directius i professionals			Ocupacions intermèdies			Classe treballadora		
Dones	2006	2011	Variació %	2006	2011	Variació %	2006	2011	Variació %
Mediana	10,46	10,51	0,48	7,59	7,83	3,16	5,9	6,25	5,93
Ràtios percentils									
90/10	2,60	2,29	-11,92	2,37	2,21	-6,75	1,87	2,04	9,09
90/50	1,61	1,46	-9,32	1,50	1,51	0,67	1,37	1,45	5,84
10/50	0,62	0,64	3,23	0,64	0,68	6,25	0,73	0,71	-2,74
75/25	1,71	1,58	-7,6	1,91	1,48	-22,51	1,36	1,42	4,41

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006*, i Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011*.

cas de les ocupacions intermèdies) indicaria aquesta compactació de salaris, mentre que l'increment d'aquestes mateixes ràtios en el cas de la classe treballadora (9,1% i 4,4%, respectivament) revela l'augment de la desigualtat salarial entre les dones d'aquest estrat social.

En general, si s'observa l'evolució de la distribució dels salaris de tota la població assalariada, amb independència de les hores treballades, es constata que, abans de la crisi no hi havia una tendència clara que apuntés cap a una polarització salarial. La recessió va produir inicialment un augment de la polarització durant els dos primers anys, però el 2011 es produeix una forta implosió dels salaris cap als estrats intermedis (Figura 44). Això és el que reflecteix la disminució de la proporció de treballadors amb salaris baixos –definits com aquells situats per sota del 50% de la mediana dels salaris– i de treballadors amb salaris alts –definits com aquells situats per sobre del 150% de la mediana dels salaris. Els primers, els treballadors amb salaris baixos, cauen del 10% en el que s'havien estat movent entre 2006 i 2010, fins al 7,7% el 2011,

mentre que la proporció de treballadors amb salaris alts cau des del 12% o 13% durant el període 2006-2010 fins a situar-se per sota del 10% el 2011 (9,6%). No obstant això, el fet que aquesta implosió salarial es manifesti només el 2011, sense que hi hagi tendència similar els anys anteriors, fa necessària una certa prudència a l'hora d'interpretar aquests resultats, fins que no es disposin d'altres dades que confirmin la consolidació d'aquesta tendència.

Deixant de banda els assalariats, els treballadors autònoms i els petits empresaris han experimentat també una caiguda important en les seves rendes per treball des que va començar la crisi i que s'ha accentuat l'any 2011. Aquesta baixada d'ingressos l'han patit sobretot els autònoms i petits empresaris menys qualificats. Entre els individus que treballen per compte propi que tenen estudis de secundària o inferiors els ingressos mitjans per treball van ser un 43% inferiors el 2011 respecte als guanys del 2006 (Figura 45). D'aquesta manera, entre la població ocupada, aquest perfil professional es perfila com un dels principals afectats per la recessió econòmica en termes de reducció d'ingressos.

FIGURA 44. Proporció d'assalariats segons estrats salarials. Catalunya, 2006-2011

	<50%	50 a 150%	>150%	Total
2006	10,1	77,5	12,4	100,0
2007	10,1	77,0	12,9	100,0
2008	10,2	78,0	11,8	100,0
2009	11,0	76,0	13,0	100,0
2010	13,5	72,5	14,0	100,0
2011	7,7	82,7	9,6	100,0

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006 a 2010*, i Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011*.

FIGURA 45. Evolució del ingressos mitjans dels autònoms i petits empresaris amb estudis de secundària o inferiors. Catalunya, 2006-2011

	Mitjana (Euros)	[Interval de confiança*] (Euros)	
2006	9.052	7.541	10.562
2007	8.721	6.722	10.720
2008	11.813	9.575	14.051
2009	9.489	7.200	11.778
2010	9.899	6.038	13.759
2011	5.014	3.768	6.259

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006 a 2010*, i Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011*.

²⁵ Les dades d'ingressos per treball per compte propi fan referència a l'any anterior, en aquest cas farien referència al 2010.

3. Crisi i condicions de vida: les seqüeles de la recessió econòmica en la societat metropolitana i catalana

L'anomenada Agenda de Lisboa aprovada pel Consell Europeu l'any 2000 va fer una declaració formal en defensa de l'eradicació de la pobresa a la Unió Europea l'any 2010. Passat el termini fixat, el resultat no pot ser més decebedor. A Catalunya, la pobresa no tan sols no ha baixat, sinó que arran de la crisi s'ha incrementat molt el risc de pobresa infantil. En aquest apartat s'analitza l'evolució de la pobresa, relacionant-la amb l'evolució del mercat de treball i l'estructura ocupacional de Catalunya²⁶.

La pobresa es pot mesurar en termes relatius o absoluts, i és molt diferent l'evolució que acostumen a seguir totes dues mesures. No és infreqüent que augments de pobresa relativa vagin acompanyats de reduccions en la pobresa absoluta i viceversa. Resulta més fàcil entendre aquests processos si es té en compte simultàniament com s'altera la distribució de la renda familiar disponible entre els estrats socials, raó per la qual, en aquest apartat, es du a terme una descripció tant de les desigualtats de renda com de la pobresa monetària. La pobresa monetària, però, és un enfocament parcial de la pobresa que requereix informació addicional sobre les condicions de vida de les persones. És per això que per completar la comprensió d'aquest fenomen s'han analitzat també alguns dels indicadors de privació material més comuns en les estadístiques oficials de la Unió Europea. Aquesta perspectiva no esgota les dimensions de la pobresa, ja que hi ha elements d'exclusió social que provoquen pobresa i que no estan tan directament vinculats amb la capacitat de compra de les famílies, com ara la manca d'habilitats cognitives, la salut precària o la incapacitat per exercir drets cívics i polítics, entre d'altres. Aquestes dimensions de l'exclusió social, però, no s'han tingut en compte en aquest estudi, que es limita a l'anàlisi de les qüestions estrictament monetàries i de consum.

3.1. L'evolució de la distribució de la renda familiar a Catalunya (2006-2011)

La Figura 46 presenta l'evolució dels indicadors de desigualtat de Gini, d'Atkinson²⁷ i d'entropia generalitzada²⁸. Els valors de l'índex d'Atkinson, com el coeficient de Gini, oscil·len entre 0 i 1, i indiquen major desigualtat en la societat com més a prop de l'1 se situen. En canvi, el valor de l'índex d'entropia generalitzada pot variar entre 0 i ∞ , raó per la qual és menys intuïtiu a l'hora de percebre un límit de desigualtat absoluta. En qualsevol cas, tots aquests indicadors han de ser llegits interpretant que hi ha un augment de la desigualtat quan n'augmenten els valors. Els resultats mostren que a Catalunya ja hi havia una tendència a l'augment de les desigualtats en la distribució de la renda personal equivalent disponible²⁹ abans de la crisi financera, que aquesta tendència es frena una mica els últims anys del període de bonança, per accelerar-se de nou a mesura que la depressió econòmica s'agreuja. Aquesta dada podria semblar contradictòria amb la compactació salarial que hem descrit en la secció anterior, però el lector ha de tenir en consideració que la renda personal equivalent disponible és la renda per càpita dels individus estimada a partir de "tots" els ingressos nets de la llar. Aquesta renda està condicionada, doncs, pel nombre de membres actius a la llar que estan ocupats, pel nombre de membres dependents, i per les transferències públiques i privades rebudes al marge del mercat de treball.

Els valors dels percentils de la distribució proporcionen una mirada més detallada sobre l'evolució de la desigualtat social sobre la base de la renda personal equivalent disponible (Figura 47). La ràtio entre els percentils 90 (rendes superiors) i 10 (rendes inferiors) ha crescut de manera continuada des de l'any 2006³⁰, però la crisi, en només tres anys, ha disparat aquesta desigualtat entre els extrems de la distribució de la renda disponible, fent augmentar la ràtio 90/10 en un 25,1% durant aquest curt període, passant del 3,9 al 4,9. Aquest augment és degut a la caiguda abismal de les rendes més baixes en un context de contracció generalitzada de la renda personal disponible en tots els estrats socials, un fet que queda reflectit en les caigudes dels percentils inferiors de la distribució de la renda. Així, tal com es pot observar a la Figura 47, el percentil 10 de la distribució es va encongir el 2011 un 28,9% en relació amb el 2008, mentre que el percentil 25 es va reduir gairebé en un 18% durant el mateix període.

²⁶ Atès que no es disposa de dades evolutives estadísticament significatives per a l'AMB no s'ha pogut efectuar aquesta anàlisi per a aquest àmbit territorial.

²⁷ L'índex d'Atkinson ha estat calculat amb dos valors normatius d'aversion a la desigualtat ($\alpha = 0,5$ i $\alpha = 1$), els quals s'han mantingut constants en el càlcul per a tots els anys de l'observació. Aquest índex indica, per a cada grau suposat d'aversion a la desigualtat, la proporció de renda disponible total que hom podria sacrificar per aconseguir una major igualtat sense disminuir el benestar social col·lectiu.

²⁸ Aquest indicador s'ha estimat amb un valor de sensibilitat a la desigualtat de renda igual a 2, que el fa especialment sensible a les desigualtats en el tram superior de la distribució de la renda, mentre que el de Gini és més sensible en els trams intermedis.

²⁹ La renda personal equivalent disponible ha estat estimada aplicant l'escala d'equivalència de l'OECD reformada d'acord amb la renda disponible de la llar. Aquesta escala pondera per 1 el primer adult de la llar, per 0,5 cada adult addicional, i per 0,3 cada membre de la llar menor de 16 anys.

³⁰ Les dades de renda familiar es refereixen a l'any anterior al que es reflecteix a l'informe.

FIGURA 46. Distribució de la renda personal equivalent disponible* atenent a diferents indicadors de desigualtat**. Catalunya, 2006-2011

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Índex de Gini	0,280	0,300	0,290	0,290	0,310	0,330
Índex d'Atkinson ($\epsilon=0,5$)	0,070	0,075	0,074	0,079	0,090	0,108
Índex d'Atkinson ($\epsilon=1$)	0,164	0,174	0,189	0,245	0,255	0,322
Índex d'entropia generalitzada ($\epsilon=2$)	0,139	0,176	0,159	0,140	0,169	0,222

* La renda equivalent disponible fa referència a l'any anterior a la realització de l'enquesta.

** En el càlcul d'aquests indicadors, les rendes negatives s'han tractat amb el valor '1'.

Font: INE, Encuesta de condiciones de vida, 2006 a 2010, i Idescat i IERMB, Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011.

FIGURA 47. Ràtios entre percentils de la renda personal equivalent disponible anual*. Població de 16 i més anys. Catalunya, 2006-2011

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Variació % 2008-2011
Ràtios entre percentils**							
90/10	3,82	3,90	3,91	3,87	4,16	4,89	25,1
90/50	1,81	1,89	1,86	1,82	1,92	1,91	2,7
10/50	0,47	0,49	0,48	0,47	0,46	0,39	-18,8
75/25	1,95	2,04	1,95	2,03	2,1	2,16	10,8
Valors dels percentils (euros constants)							
10	7.517	7.344	7.507	7.290	6.769	5.335	-28,9
25	10.865	10.640	11.359	10.637	10.220	9.315	-18,0
50	16.001	15.276	15.892	15.586	15.258	14.694	-7,5
75	21.218	21.454	22.276	21.669	21.579	20.855	-6,4
90	28.883	28.999	29.443	28.489	28.999	28.625	-2,8

* La renda equivalent disponible fa referència a l'any anterior a la realització de l'enquesta.

** El càlcul d'aquestes ràtios s'ha realitzat a partir dels valors dels punts de tall dels percentils corresponents en la distribució de la renda equivalent disponible anual.

Font: INE, Encuesta de condiciones de vida, 2006 a 2010, i Idescat i IERMB, Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011.

En termes d'estratificació econòmica de la població, la societat catalana està vivint un procés de polarització que no s'explica només per la crisi iniciada l'any 2008. Tal com es pot veure a la Figura 48, ja des de l'any 2006, decau de manera continuada la proporció de població amb una renda personal disponible situada entre el 50% i el 150% de la mediana de la renda, passant entre el 2006 i el 2011 del 69,3% al 61,5%. El grup de població que se situa entre aquests percentatges de la mediana de la renda conforma el que es podria anomenar la "classe mitjana" en termes purament monetaris, d'aquí que la seva contracció com a grup social es tradueix en un increment de la polarització de la desigualtat social. Durant els anys previs a la crisi, entre el 2006 i el 2008, l'aprimament d'aquest estrat intermedi es produeix com a conseqüència del creixement dels estrats de població més rica. La Figura 48 mostra com el percentatge de població amb una renda personal disponible situada per sobre del 150% de la mediana es va incrementant des del 2006 fins al 2008, passant del 18,9% al 22,4%. Però amb l'arribada de la crisi, a partir de l'any 2008, aquest increment de la població amb rendes superiors s'atura, i dona pas a un procés d'eixamplament notable de la "classe baixa" que passa del 10,7% l'any 2008 al 16,1% l'any 2011. Classe baixa formada per la població que disposa de rendes inferiors al 50% de mediana, i que la situen per sota del llindar de risc a la pobresa fixat per l'Eurostat³¹. En aquest sentit, el procés de polarització social una vegada comença la crisi deixaria

d'estar explicat pel creixement relatiu de la població amb rendes més elevades, i passaria a explicar-se per l'augment del volum de població amb rendes baixes.

Aquestes dades mostren una tendència a la polarització econòmica que no és exclusiva de Catalunya (OECD, 2008), però pot dur a una perspectiva errònia si d'aquesta s'infereix la desaparició de les classes mitjanes, enteses les classes mitjanes en el seu significat sociològic. La classe "mitjana" econòmica és una barreja d'estrats socials entre els quals són majoria els de classe treballadora: els treballadors semiquualificats i empleats en ocupacions rutinàries són més del 40% dels efectius, seguits en importància pel grup d'encarregats i administratius qualificats (més del 20%), i els autònoms i petits empresaris (10%), als quals cal afegir desocupats de llarga durada (10%). De fet, entre el 70% i el 80% de la classe treballadora se situa en aquest estrat intermedi de renda. Mentre que la classe "baixa", en termes estrictament monetaris, està igualment formada per una barreja de classe treballadora (30%) i classe mitjana (autònoms i petits empresaris 20%) més un 25% de desocupats. Són els estrats més rics, els que realment representen a la classe mitjana sociològica, ja que estan formats en un 60% per directius, professionals i empleats qualificats d'oficina. Dit això, la polarització social semblaria que no és atribuïble tant a un suposat afebliment de classes mitjanes com al deteriorament de les condicions de vida de la classe treballadora. Però hi ha indicis que aquest deteriorament no és homogeni dins les classes socials.

FIGURA 48. Distribució de la població segons renda equivalent disponible anual* (total de població). Catalunya, 2006-2011

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
<50%	11,8	10,5	10,7	10,8	12,9	16,1
50 a 150%	69,3	68,1	67,8	66,9	64,7	61,5
>150%	18,9	21,5	21,6	22,4	22,5	22,4
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Creixement percentual anual acumulat						
<50%		-11,0	-9,3	-8,5	9,3	36,4
50 a 150%		-1,7	-2,2	-3,5	-6,6	-11,3
>150%		13,8	14,3	18,5	19,0	18,5

* La renda equivalent disponible fa referència a l'any anterior a la realització de l'enquesta.

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006 a 2010*, i Idescat i IERMB, *Encuesta de condiciones de vida i hàbits de la població, 2011*.

³¹ El llindar de risc de pobresa l'ha fixat Eurostat en el 60% de la mediana de la distribució de la renda personal equivalent disponible.

Per tal d'aprofundir més en l'anàlisi sobre la part de desigualtat de renda explicada per les desigualtats entre classes i sobre la part de desigualtat de renda explicada per les desigualtats internes entre els membres d'una mateixa classe social, s'ha estimat la descomposició de l'índex d'entropia generalitzada. Els valors que ofereix aquest indicador sobre la desigualtat entre classes indiquen la desigualtat que hi hauria a Catalunya si tots els individus de cada classe social disposessin de la renda familiar disponible mitjana de la seva classe social, mentre que els que ofereix en relació amb la desigualtat intra classes indica la desigualtat entre els membres de la mateixa classe. A partir dels resultats d'aquest indicador es pot precisar que l'augment de la desigualtat social que s'està produint en els darrers anys no s'explica tant per l'increment de la desigualtat entre les classes socials, sinó per l'augment de la desigualtat que s'està produint in-

ternament en cada classe social. A la Figura 49 es pot observar que tant la desigualtat interna de les classes socials com la desigualtat entre classes ha crescut entre el 2006 i el 2011, però més del 80% de la desigualtat de renda disponible entre els individus residents a Catalunya s'explica per les desigualtats internes dins de cada classe social, i aquesta mena de desigualtat és cada cop més rellevant en tant que, si l'any 2006 explicava el 81,3% de la desigualtat total, el 2011 n'explica gairebé el 87%.

Una altra forma d'aproximar-se a les desigualtats de renda disponible és fer-ho a partir de l'anàlisi de les desigualtats que es produeixen entre les diferents fonts d'ingressos de les llars. La Figura 51 mostra la descomposició de l'índex de Gini segons la contribució que té a la desigualtat total cada una de les fonts d'ingressos més importants de les llars catalanes. Aquestes són: les rendes del treball, les transferències públiques i les

FIGURA 49. Descomposició de l'índex d'entropia generalitzada ($\epsilon=2$) de la renda equivalent disponible anual* segons classes socials. Catalunya, 2006-2011

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Desigualtat intra classes	0,113	0,149	0,138	0,113	0,137	0,193
Desigualtat entre classes	0,026	0,027	0,021	0,027	0,032	0,029
Percentatges sobre IEG ($\epsilon=2$)						
Intra classes	81,29	84,66	86,79	80,71	81,07	86,94
Entre classes	18,71	15,34	13,21	19,29	18,93	13,06

* La renda equivalent disponible fa referència a l'any anterior a la realització de l'enquesta.

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006 a 2010*, i Idescat i IERMB, *Encuesta de condiciones de vida i hàbits de la població, 2011*.

FIGURA 50. Desigualtat interna de la renda equivalent disponible anual* segons classes socials. Catalunya, 2006, 2008 i 2011

	2006		2008		2011	
	Índex d'entropia generalitzada ($\epsilon=2$)	Índex de Gini	Índex d'entropia generalitzada ($\epsilon=2$)	Índex de Gini	Índex d'entropia generalitzada ($\epsilon=2$)	Índex de Gini
Directius i professionals d'alt rang	0,122	0,270	0,184	0,311	0,173	0,296
Directius i professionals de rang mitjà	0,084	0,218	0,103	0,248	0,167	0,277
Administratius qualificats	0,068	0,203	0,095	0,237	0,122	0,270
Petits empresaris i autònoms (no del sector agrari)	0,159	0,313	0,241	0,356	0,380	0,397
Petits empresaris i autònoms del sector agrari	0,125	0,273	0,129	0,271	0,208	0,346
Encarregats i supervisors	0,115	0,242	0,110	0,239	0,106	0,253
Treballadors semiqualficats de serveis	0,127	0,272	0,109	0,252	0,162	0,272
Treballadors semiqualficats de la indústria	0,088	0,229	0,087	0,228	0,158	0,259
Treballadors no qualificats	0,097	0,235	0,118	0,261	0,137	0,258
Aturats de llarga durada i persones que no han treballat mai	0,160	0,293	0,213	0,296	0,322	0,353

* La renda equivalent disponible fa referència a l'any anterior a la realització de l'enquesta.

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006 a 2010*, i Idescat i IERMB, *Encuesta de condiciones de vida i hàbits de la població, 2011*.

rendes que les llars obtenen tant de rendiments del seu patrimoni com de transferències privades provinents d'altres llars de familiars, amics o coneguts. En aquesta Figura s'inclou, en primer lloc, la proporció de la renda mitjana que prové de cada font d'ingressos, i, en segon lloc, el valor de l'índex de Gini que té cada font d'ingressos, oferint informació sobre el nivell de desigualtat en la distribució de cada font d'ingressos entre la població. Així doncs, es pot observar que les transferències públiques a les famílies, per exemple, representen al voltant d'una cinquena part de la renda personal equivalent dels catalans, i estan distribuïdes entre la població de manera més desigual que les rendes del treball (índex de Gini de 0,71 i de 0,44, respectivament, l'any 2006).

Però per tal de valorar l'efecte de les transferències públiques en la desigualtat total no n'hi ha prou de considerar el nivell de desigualtat en la distribució entre la població, ja que una distribució desigual, però concentrada en els estrats més pobres del país, hauria de contribuir a reduir la desigualtat de renda entre la població. Una aproximació respecte dels segments on es concentren les transferències socials es pot esbrinar a partir de la correlació existent entre aquest tipus de font i la distribució de la renda disponible total, la qual també s'inclou a la Figura 51. En la mesura que aquesta correlació sigui més elevada i positiva, les transferències socials es concentraran més entre els segments rics de la distribució de la renda. Per contra, si aquesta correlació és elevada, però negativa, significarà que les transferències estan més concentrades entre els estrats més pobres

de la societat. Per tant, atès que els resultats mostren una correlació de les transferències socials públiques molt baixa respecte de la distribució de la renda total dels individus, es pot deduir que l'accés a aquestes transferències no es troba associat amb cap dels estrats de renda. No obstant això, cal dir que la crisi ha provocat un major desplaçament de les transferències públiques en benefici dels grups més benestants (la correlació canvia de 0,00 a 0,12). Aquest efecte es produeix segurament perquè les prestacions d'atur han augmentat la seva presència com a font d'ingressos en llars amb ingressos mitjans i alts. Ja s'ha vist a la secció dedicada al mercat de treball que les prestacions d'atur tenen ara una cobertura poc progressiva, i beneficien més els estrats més benestants del mercat laboral i deixen sense protecció els treballadors menys qualificats. Per això, no ha de semblar estrany que, arran de la crisi econòmica, les transferències públiques estiguin contribuint a l'augment de la desigualtat, atès que les prestacions d'atur són, després de les pensions de jubilació, la partida més important de transferències públiques a les famílies.

Per tal d'acabar d'analitzar aquesta qüestió, a continuació es mostra com ha evolucionat, entre els anys 2006 i 2011, la mitjana de la renda familiar disponible anual per decils segons les fonts d'ingressos de les llars (Figura 52). Els resultats indiquen que, efectivament, des de l'inici de la crisi, les transferències socials públiques han perdut pes en la composició dels ingressos de les llars amb rendes familiars més baixes, per exemple, les situades als tres decils inferiors de la distribució de la renda, mentre que aquesta font d'ingressos s'ha incrementat en la resta de llars amb rendes més altes, situades entre els decils 4 i 10 de la distribució

FIGURA 51. Desigualtat interna de la renda equivalent disponible anual* segons la font d'ingressos. Catalunya, 2006-2011

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Percentatge sobre la renda equivalent disponible anual						
Ingressos del treball	79,0	78,8	78,2	74,3	72,3	72,0
Rendes de capital i familiars	2,7	3,0	3,5	3,2	3,2	3,4
Transferències públiques	18,3	18,3	18,3	22,5	24,6	24,7
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Índex de Gini de cada font de ingressos						
Ingressos del treball	0,440	0,440	0,430	0,460	0,510	0,530
Rendes de capital i familiars	0,920	0,920	0,930	0,920	0,910	0,920
Transferències públiques	0,710	0,710	0,720	0,690	0,670	0,720
Correlació amb la distribució de la renda						
Ingressos del treball	0,860	0,860	0,840	0,810	0,820	0,820
Rendes de capital i familiars	0,410	0,480	0,570	0,420	0,440	0,450
Transferències públiques	-0,070	-0,040	-0,010	0,080	0,070	0,220
Contribució de cada font de ingressos a la desigualtat total						
Ingressos del treball	99,4	97,4	94,4	92,0	92,5	85,7
Rendes de capital i familiars	3,4	4,2	6,2	4,1	3,9	3,8
Transferències públiques	-2,8	-1,7	-0,6	4,0	3,7	10,5

* La renda equivalent disponible fa referència a l'any anterior a la realització de l'enquesta

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006 a 2010*, i Idescat i IERMB, *Encuesta de condiciones de vida i hàbits de la població, 2011*.

FIGURA 52. Evolució de la renda equivalent disponible mitjana anual* per decils segons fonts d'ingressos (actualitzada en euros del 2011). Catalunya 2006-2011

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Variació % 2008-2011
Decil 1							
Ingressos del treball	2.456	2.701	2.965	1.883	1.760	1.206	-59,3
Rendes de capital i familiars	179	219	267	195	134	280	4,9
Transferències públiques	1.737	2.064	1.666	1.577	1.449	1.334	-19,9
Total	4.570	4.770	4.721	3.575	3.299	2.519	-46,6
Decil 2							
Ingressos del treball	4.995	4.572	4.404	4.158	3.966	3.338	-24,2
Rendes de capital i familiars	124	114	324	219	195	209	-35,5
Transferències públiques	2.743	3.232	3.994	3.587	3.324	2.595	-35,0
Total	8.335	8.154	8.782	8.102	7.672	6.923	-21,2
Decil 3							
Ingressos del treball	6.208	5.954	6.942	6.270	5.624	5.181	-25,4
Rendes de capital i familiars	136	213	196	226	131	135	-31,1
Transferències públiques	3.626	3.716	3.621	3.531	4.118	3.100	-14,4
Total	10.490	10.289	10.987	10.152	9.780	9.349	-14,9
Decil 4							
Ingressos del treball	7.871	7.562	9.377	7.524	6.273	6.247	-33,4
Rendes de capital i familiars	203	374	394	345	374	215	-45,4
Transferències públiques	3.501	3.744	3.048	4.124	4.722	3.803	24,8
Total	12.485	12.285	12.808	11.953	11.677	11.508	-10,1
Decil 5							
Ingressos del treball	11.071	10.668	11.174	9.237	8.310	7.643	-31,6
Rendes de capital i familiars	271	384	185	271	362	368	98,9
Transferències públiques	2.697	2.651	3.037	4.329	4.817	3.990	31,4
Total	14.844	14.058	14.511	14.016	13.704	13.486	-7,1
Decil 6							
Ingressos del treball	12.379	12.587	12.471	11.990	10.894	9.679	-22,4
Rendes de capital i familiars	459	161	312	340	420	318	1,9
Transferències públiques	2.788	2.579	3.371	3.412	4.080	3.647	8,2
Total	16.544	15.901	16.432	15.967	15.768	15.606	-5,0
Decil 7							
Ingressos del treball	14.504	14.548	15.003	14.235	13.762	11.527	-23,2
Rendes de capital i familiars	425	382	443	241	360	379	-14,4
Transferències públiques	2.783	2.671	3.172	3.580	3.895	3.835	20,9
Total	18.559	18.268	18.748	18.147	18.253	17.871	-4,7
Decil 8							
Ingressos del treball	16.584	17.032	17.995	16.300	16.703	13.948	-22,5
Rendes de capital i familiars	346	473	464	595	310	427	-8,0
Transferències públiques	3.354	3.190	3.000	3.896	3.883	3.318	10,6
Total	20.914	21.009	21.582	20.898	21.236	20.849	-3,4
Decil 9							
Ingressos del treball	21.279	21.849	22.284	21.103	20.975	17.932	-19,5
Rendes de capital i familiars	344	376	465	612	1.127	553	18,9
Transferències públiques	2.472	2.703	2.407	2.893	3.371	3.095	28,6
Total	24.953	25.119	25.710	24.872	25.899	25.105	-2,4
Decil 10							
Ingressos del treball	30.980	33.738	32.867	29.449	32.455	24.554	-25,3
Rendes de capital i familiars	1.287	1.678	2.347	1.537	1.713	1.542	-34,3
Transferències públiques	2.661	2.630	3.128	3.659	4.037	3.673	17,4
Total	36.145	38.378	38.581	34.884	38.402	38.343	-0,6

* La renda equivalent disponible fa referència a l'any anterior a la realització de l'enquesta.

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006 a 2010*; i Idescat i IERMB, *Encuesta de condiciones de vida i hàbits de la població, 2011*.

de la renda. Les llars situades al segon decil de la distribució de la renda serien les que major pes de les transferències socials públiques haurien perdut des que va començar la crisi. En concret, el 2011, rebien quanties que són un 35,0% inferiors a les que rebien el 2008. En canvi els estrats de població que més han vist incrementar els seus ingressos a partir de prestacions socials són els que tenen un nivell de renda familiar situat entre el quart i el cinquè decil de la distribució general de la renda, els quals, el 2011, han vist augmentat aquest tipus d'ingressos en un 24,8% i en un 31,4%, respectivament. La transformació en perceptors de prestacions d'atur de molts individus situats en els trams mitjans i superiors de la distribució de la renda, més l'esgotament dels drets a la prestació de l'atur dels que van perdre la feina a l'inici de la crisi, i l'enduriment en l'accés a prestacions assistencials com les del Programa de rendes mínimes d'inserció, segurament expliquen aquesta tendència regressiva en la component redistributiva de les transferències públiques.

Els resultats de la Figura 52 presenten clarament també que durant el període de crisi, entre 2008 i 2011, la caiguda de la mitjana de renda familiar disponible anual ha estat progressivament de major intensitat a mesura que el nivell de renda de la població és més baix, la qual cosa il·lustra de manera contundent la desigualtat amb què la recessió econòmica està colpejant la població catalana. Com es pot observar, la població que se situa en el decil inferior de la distribució de la renda (decil 1) i que, per tant, perceben les rendes més baixes, tenien el 2011 un 46,6% menys de renda familiar disponible

respecte l'any 2008. La població que se situa al segon decil va registrar una caiguda de la renda el 2011 del 21% respecte el 2008; i així successivament, de manera que la pèrdua relativa de renda és cada cop menor a mesura que la població se situa en decils superiors de la distribució de la renda, fins arribar a la població que es troba al decil més elevat (decil 10), la de rendes més altes, en què la caiguda de renda ha estat pràcticament imperceptible, tan sols d'un 0,62%.

Un altre efecte de la recessió econòmica ha estat la disminució de la desigualtat de la renda entre grups d'edat, tot i que aquest fet té molt poca rellevància, ja que, fins i tot abans de la crisi, la desigualtat entre grups etaris no explicava més que un 1,4% del total de la desigualtat social a Catalunya (Figura 53). Malgrat això, la desigualtat de renda actual entre grups etaris resulta cabdal per entendre la futura mobilitat social intergeneracional, ja que una distribució de la renda escorada en contra de la població més jove, i especialment en contra dels infants, augmenta el seu risc de viure en condicions de pobresa, perjudica el desenvolupament de les seves potencialitats i contribueix a l'autoreproducció de les desigualtats i de la pobresa. I és precisament això el que s'ha produït a Catalunya arran de la crisi. Si un grup etari ha sortit perjudicat amb la crisi econòmica, aquest ha estat el dels menors d'edat. La ràtio entre la proporció de renda consumida³² pels menors de 16 anys i el pes demogràfic³³ que presenta aquest grup d'edat en relació amb el total de població s'ha reduït més d'un 6% entre els anys 2008 i 2011, passant del 0,96 al 0,90. La qual cosa vol dir que la proporció de renda agregada que rep aquest col·lectiu és menor de la que li correspondria en relació amb el seu pes demogràfic.

FIGURA 53. Desigualtat interna de la renda equivalent disponible anual* segons grups d'edat. Catalunya, 2006, 2008 i 2011

	2006	2008	2011
Ràtio renda consumida/població segons grups d'edat			
Menors de 16 anys	1,00	0,96	0,90
De 16 a 30 anys	1,00	0,95	0,99
De 31 a 55 anys	1,07	1,08	1,06
Més de 55 anys	0,90	0,94	0,98
Descomposició de la desigualtat			
Desigualtat intra grups	0,143	0,155	0,226
Desigualtat entre grups	0,002	0,002	0,001
Índex de Gini			
Menors de 16 anys	0,300	0,280	0,350
De 16 a 30 anys	0,260	0,280	0,350
De 31 a 55 anys	0,280	0,280	0,330
Més de 55 anys	0,290	0,300	0,310

* La renda equivalent disponible fa referència a l'any anterior a la realització de l'enquesta.

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006 a 2010*, i Idescat i IERMB, *Encuesta de condiciones de vida i hàbits de la població, 2011*.

³² S'entén per renda consumida la proporció de renda agregada del total de població que correspon a aquest grup d'edat concret.

³³ S'entén per pes demogràfic la proporció de població d'aquest grup d'edat concret sobre la base del total de població.

Però aquesta reducció de la proporció de renda consumida pels menors d'edat no va començar amb la crisi, sinó que la situació que ja hi havia en el període anterior no era molt millor que l'actual. L'any 2006, la ràtio tenia un valor d'1, indicant un equilibri en el qual la proporció de renda consumida era equivalent a la proporció de població menor de 16 anys. Aquesta és la situació que presentava també la població jove de 16 a 30 anys, de manera que els segments més joves de la societat es posicionaven, en termes de renda consumida, millor que la població de 55 anys i més, un grup que consumia l'any 2006 un 10% menys de la renda que li pertocaria en relació amb el seu pes demogràfic. En canvi, el grup de 31 a 55 anys era el més privilegiat el 2006 en aquest sentit, amb una ràtio de l'1,07. Tal com mostra la Figura 53, durant els dos anys previs a l'esclat de la depressió econòmica la població jove (de 16 a 34 anys) i els menors d'edat (menors de 16 anys) ja van començar a perdre capacitat de consum, mentre que la resta de població la va augmentar. Entre 2006 i 2008, les ràtios entre la proporció de renda consumida i el pes demogràfic de cada grup d'edat va passar, entre la població menor de 16 anys, de l'1,00 al 0,96, i entre la població de 16 a 30 anys, de l'1,00 al 0,95. En canvi, durant el mateix període, les ràtios de la població de 31 a 55 anys i la dels majors de 55 anys, va passar d'1,07 a 1,08 i de 0,90 a 0,94, respectivament. Amb l'arribada de la crisi econòmica, però, com s'ha comentat

anteriorment, s'ha agreujat particularment la situació dels menors d'edat, mentre que la població jove (de 16 a 30 anys) ha millorat relativament la seva situació, igual que la població de més de 55 anys.

Una possible interpretació de la millora relativa en termes de disponibilitat de renda de la població jove durant el període de recessió econòmica podria tenir relació amb un canvi en les pautes d'emancipació domiciliària juvenil. És a dir, que la tendència cap a la reducció de l'edat mitjana d'emancipació que s'havia produït al llarg de l'últim tram del període de bonança econòmica s'hauria aturat o fins i tot capgirat³⁴. A la Figura 54 es pot observar com el nombre d'unitats de consum equivalents de les llars on resideixen joves de 16 a 30 anys d'edat va disminuir des del 2006 fins al començament de la recessió, segurament perquè la major proporció de joves emancipats feia reduir la mitjana de les unitats de consum. Però sembla que aquesta tendència s'hagi capgirat l'any 2011. Una tendència similar, tot i que encara més acusada és la que presenten els menors de 16 anys, la qual cosa indica que al llarg de la crisi les llars amb menors d'edat han augmentat el seu nombre de membres (entre 2008 i 2011 la mitjana d'unitats de consum a les llars on resideixen els menors de 16 anys ha augmentat de 2,12 a 2,22), bé perquè en aquestes llars s'han aixoplugat nous familiars amb certes necessitats, o bé perquè els mateixos menors s'han hagut de desplaçar amb els seus pares a alguna altra llar.

FIGURA 54. Evolució de les unitats de consum equivalents de les llars segons grups d'edat. Catalunya, 2006-2011

	Menors de 16 anys		Joves de 16 a 30 anys		65 i més anys	
	Mitjana	[Interval de confiança*]	Mitjana	[Interval de confiança*]	Mitjana	[Interval de confiança*]
2006	2,135	2,10-2,17	2,224	2,18-2,27	1,674	1,63-1,71
2007	2,136	2,11-2,16	2,193	2,15-2,24	1,654	1,61-1,70
2008	2,117	2,09-2,14	2,165	2,12-2,21	1,636	1,60-1,67
2009	2,113	2,09-2,13	2,126	2,08-2,17	1,670	1,63-1,71
2010	2,141	2,12-2,16	2,131	2,08-2,18	1,631	1,60-1,67
2011	2,220	2,19-2,25	2,178	2,14-2,22	1,554	1,53-1,57

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006 a 2010*; i Idescat i IERMB, *Encuesta de condiciones de vida i hàbits de la població, 2011*.

³⁴ Segons dades de l'*Encuesta de Población Activa* publicades per l'Observatori de Joventut de Catalunya (2012), la proporció de joves de 16 a 29 anys emancipats va passar del 32,4% al 26,9% entre 2008 i 2010.

Una altra informació rellevant que recull la Figura anterior és que durant els anys de crisi (2008-2011) no s'ha produït cap augment en la mitjana d'unitats de consum entre les llars on resideix la població de 65 anys i més, sinó al contrari. Es pot observar com, malgrat la crisi, ha disminuït la grandària d'aquestes llars. Això vol dir que, al contrari del que s'intuïa, els casos on per necessitat hi ha una convivència intergeneracional interessada a compartir les rendes dels jubilats no són prou importants per haver modificat la tendència cap a una major autonomia de les persones grans.

En relació amb les possibles desigualtats que es puguin produir segons el sexe entre la població de Catalunya, s'ha de tenir en compte, en primer lloc, que la recessió econòmica ha castigat especialment l'ocupació masculina. Aquesta, precisament, seria la

principal raó que ajudaria a explicar la reducció de la desigualtat de renda entre homes i dones que reflecteixen els resultats de la Figura 55. Tal com es pot observar en aquesta figura, la ràtio de proporció de renda consumida entre el pes demogràfic de les dones ha passat del 0,97 al 0,99 entre els anys 2006 i 2011, i s'aproxima, així, a una situació de consum de renda entre sexes més equilibrada. A més, la desigualtat entre sexes ha passat en aquest mateix període d'explicar un 0,3% de la desigualtat total en la renda familiar equivalent al 0,04%, amb la qual cosa es palesa la reducció de la desigualtat de renda entre sexes durant aquests darrers anys. Cal no oblidar, però, les limitacions d'aquesta mena de indicadors que, en tant que consideren la renda total de la llar repartida de manera alíquota entre tots els seus membres, amaguen desigualtats fonamentades en els rols de gènere que afloren amb major vehemència quan les parelles es dissolen.

FIGURA 55. Desigualtat interna de la renda equivalent disponible anual* segons sexe. Catalunya, 2006 i 2011

	2006	2011
Ràtio renda consumida/població segons sexe		
Homes	1,03	1,01
Dones	0,97	0,99
Descomposició de la desigualtat		
Desigualtat intra grups	0,145	0,228
Desigualtat entre grups	0,000	0,000
Índex de Gini		
Homes	0,280	0,340
Dones	0,280	0,330

* La renda equivalent disponible fa referència a l'any anterior a la realització de l'enquesta.

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006 a 2010*, i Idescat i IERMB, *Encuesta de condiciones de vida i hàbits de la població, 2011*.

Tots aquests canvis estructurals tan importants mantenen relació també amb d'altres transformacions molt rellevants que s'estan produint en la societat catalana com ara l'evolució negativa de la taxa de dependència econòmica del país, que ja s'ha esmentat anteriorment, o els processos de reorganització dels membres de les llars en termes de relació amb l'activitat, fenomen que està derivant en un increment de la proporció de dones que han passat a ser les sustentadores principals de les llars en un context de mercat de treball en què la remuneració salarial femenina és inferior a la masculina. Potser són aquestes transformacions en el si de les llars les que ajudin a explicar l'aparent paradoxa que es desprèn del fet que hagi augmentat la polarització social, a la vegada que, com ja s'ha vist, hi ha hagut una compressió dels salaris i una destrucció d'ocupació més transversal entre totes les categories professionals. Per tal de contrastar fins a quin punt aquests canvis

en l'estructura de les llars respecte l'accés dels seus membres a l'ocupació expliquen aquest procés de polarització de la desigualtat social s'ha estimat un model predictiu del risc que presenta la població de 16 anys i més de trobar-se en un dels extrems de la distribució de la renda, tot en funció del perfil de sustentador principal de la llar i de l'accés al mercat de treball de tots els membres actius de la llar. Per últim, el model ajusta també els riscos per a la classe social a la qual pertany cada individu. Com a criteri a l'hora de delimitar els extrems de la distribució de la renda, s'han considerat, com a extrem inferior, el fet de disposar d'una renda equivalent inferior al 50% de la renda mediana i, com a extrem superior, el fet de disposar d'una renda equivalent superior al 150% de la renda mediana. Per intentar copsar els canvis en els factors de risc arran de la crisi econòmica, aquesta estimació ha estat feta en dos punts temporals diferents, l'any 2006 i l'any 2011 (Figura 56).

FIGURA 56. Model de regressió multinomial per estimar el risc relatiu de disposar d'una renda disponible equivalent anual <50% i >150% a la renda mediana. Població de 16 i més anys. Catalunya, 2006 i 2011

	<50%		>150%	
	2006	2011	2006	2011
	Exp (B)	Exp (B)	Exp (B)	Exp (B)
Classe social				
Directius i professionals (categoria de referència)				
Ocupacions intermèdies	1,17	1,22	0,4***	0,4***
Petits empresaris i autònoms	4,33***	3,81***	0,29***	0,34***
Classe treballadora	2,13**	1,39*	0,12***	0,2***
Aturats de llarga durada i persones que no han treballat mai	4,18***	3,4***	0,38**	0,29***
Sustentador principal				
Home amb parella (categoria de referència)				
Dona amb parella	1,26	1,87***	1,42	0,91
Home sense parella	1,04	1,41*	2,55***	0,87
Dona sense parella	1,65**	1,63***	0,54**	0,67***
Situació de la llar en relació amb l'activitat				
Tots els actius ocupats (categoria de referència)				
Ocupats i aturats	1,16	1,73***	0,71	0,4***
Tots els actius aturats	1,97***	0,76**	0,19***	0,43***
Tots inactius	1,03	2,25***	0,03***	0,5***

Els resultats s'interpreten sobre la base de "Renda equivalent disponible anual entre el 50% i el 150% de la mediana".

Nivells de confiança: *** =99%, ** =95%, * =90%

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006*, i Idescat i IERMB, *Encuesta de condiciones de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2011*.

³³ El model ha estat calculat a partir d'una regressió logística multinomial amb estimació robusta, és a dir, controlant els efectes fixos per als membres d'una mateixa llar.

Els resultats d'aquesta anàlisi confirmen que, en termes generals, entre els anys 2006 i 2011, la classe social ha reduït la potència predictiva de la "pobresa" i de la "riquesa" dels individus. La reducció generalitzada que presenten els valors de les *odd ratios* entre aquests dos anys, tant a l'hora d'explicar les rendes baixes com les rendes altes, demostren aquesta tendència. En tot cas, això no vol dir que en el context de crisi, la classe social hagi perdut del tot el seu poder explicatiu envers el nivell de renda que assoleixen els individus, ja que el 2011 els petits empresaris i autònoms encara tenien gairebé quatre vagades més risc de ser pobres que un treballador ubicat al grup de directius i professionals, així com un individu de la classe treballadora tenia un 80% menys de possibilitats de ser ric que un individu pertanyent al grup de directius i professionals.

Per altra banda, els resultats manifesten també que hi ha hagut una alteració significativa de la importància que té la composició de la llar, en termes d'estructura i de relació amb l'activitat dels seus membres, envers el nivell de renda de la població. Pel que fa a l'estructura de la llar, l'any 2006, que un individu visqués sense parella només era rellevant per explicar el nivell de renda. En aquesta situació les dones tenien molt més risc de ser pobres i els homes tenien més probabilitats de ser rics, mentre que viure en parella era irrellevant, independentment de qui fos el sustentador principal de la llar. Però l'any 2011 aquestes circumstàncies canvien. Els estralls de la crisi en l'ocupació masculina han eliminat gran part del privilegi relatiu dels homes que vivien sols sense parella, abocant-los a un risc més elevat de pobresa. A més, aquest risc de pobresa entre els homes tampoc es dilueix quan són les dones les sustentadores principals de la llars. En canvi, l'altra cara d'aquesta espiral que arrossega els homes cap als estrats inferiors de renda és que les dones que viuen sense parella han millorat ara la seva posició relativa envers el nivell de renda, augmentant lleugerament les possibilitats de formar part dels estrats més rics, tot i que continuen sent les que menys possibilitats en tenen. Tot plegat fa que, el 2011, els nivells més baixos de renda ja no s'expliquin únicament pel fet que tots els membres actius de la llar estiguin desocupats, com succeïa el 2006, sinó que, actualment, el fet que hi hagi membres de la llar que no estan ocupats, malgrat que d'altres treballin, ha reduït significativament les possibilitats de ser ric, alhora que ha augmentat molt el risc de ser pobre. Per últim, els resultats mostren també que les llars on tots els membres són inactius registren una tendència dual en sentits oposats respecte els nivells de renda. És a dir, la població que viu en aquests tipus de llars pateix actualment un major risc de pobresa –que abans de la crisi no tenia–, a la vegada que a alguns individus els permet assolir un nivell de renda elevat. El caràcter més regressiu que presenten actualment les presenciacions socials seria potser una causa que podria explicar aquest fenomen.

3.2. L'augment de la vulnerabilitat social i del risc de pobresa

Entre els anys 2006 i 2011, el risc de pobresa ha seguit una evolució heterogènia segons l'indicador que es faci servir, però, *grosso modo*, hi ha un aspecte que assenyalen tots els indicadors utilitzats, l'innegable increment que s'ha produït del risc de pobresa entre la població catalana des que va començar la recessió econòmica. Les discrepàncies entre els diferents indicadors, en canvi, apareixen en l'evolució que ha seguit el risc de pobresa durant els últims anys de bonança econòmica previs a la crisi. Segons els resultats de la Figura 57, aquesta evolució va ser diferent en funció de la intensitat de la pobresa mesurada. Per exemple, la proporció de població en risc de pobresa moderada –amb rendes situades per sota del 60% de la mediana de la distribució total de la renda personal disponible equivalent– es va reduir constantment durant aquest període, passant del 19,0% al 16,6% entre els anys 2006 i 2008. Però si s'observen els indicadors de risc a la pobresa severa i extrema –estimades a partir de llindars de risc de pobresa fixats al 40% i al 30% de la mediana de la distribució total de la renda personal disponible equivalent, respectivament–, la tendència durant el mateix període és més estable, de manera que és manté la proporció de població que es troba afectada per aquest risc de pobresa al voltant del 7% i del 3,5%, respectivament.

Però, tal com s'ha dit a l'inici d'aquest apartat, si s'analitza l'evolució del risc de pobresa una vegada comença la recessió econòmica, tots els indicadors assenyalen l'increment d'aquest risc. D'entre totes, la dada més punyent és el dramàtic creixement de la pobresa extrema. Si es compara la proporció de població afectada per aquest risc de pobresa entre els anys 2006 i 2011, es pot observar com s'ha més que duplicat durant tot aquest període, passant del 3,5% al 7,7%. Per la seva banda, la pobresa severa, va créixer un 57% l'any 2011 respecte el 2006 (del 7,2% a l'11,3% el 2011), mentre que el risc de pobresa moderada només ho ha fet en un 15% (del 19,0% al 21,9%).

La Figura 58 mostra de manera més evident com el creixement de la pobresa durant la crisi s'ha produït sobretot a base de l'increment de la pobresa extrema, la qual, de fet, augmenta a costa de la pobresa moderada. A partir de l'any 2008, mentre que la proporció de població afectada només pel risc de pobresa moderada (excloent els afectats pel risc de pobresa extrema) es manté al voltant del 14% fins el 2011, el percentatge de població en risc de pobresa extrema va augmentant durant el mateix període any rere any de manera incessant, partint d'un 3,6% el 2008 i acabant amb un 7,7%, com ja s'ha dit anteriorment.

FIGURA 57. Evolució del risc de pobresa relativa i absoluta segons diferents llindars. Catalunya, 2006-2011

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Variació % 2008-2011
Pobresa mesurada amb llindar del 60% de la renda mediana							
Relativa	19,0	18,2	16,6	18,4	19,9	21,9	15,3
Absoluta*	19,0	20,2	17,0	19,7	22,0	25,9	36,3
Població pobre absoluta (milers de persones)	1.313,8	1.423,2	1.222,5	1.423,1	1.590,3	1.947,3	48,2
Pobresa mesurada amb llindar del 40% de la renda mediana							
Relativa	7,2	6,4	6,9	7,4	7,5	11,3	56,9
Absoluta*	7,2	7,3	6,9	7,7	8,4	12,9	79,2
Població pobre absoluta (milers de persones)	494,4	516,0	498,6	554,5	610,1	971,9	96,6
Pobresa mesurada amb llindar del 30% de la renda mediana (pobresa extrema)							
Relativa	3,5	3,2	3,6	4,2	5,7	7,7	120,0
Absoluta*	3,5	3,5	3,8	4,3	6,1	8,3	137,1
Població pobre absoluta (milers de persones)	241,5	246,0	272,5	309,0	437,1	623,2	158,1
Mediana (euros constants 2011)							
	16.001	15.276	15.892	15.586	15.258	14.694	-8,2
Variació interanual	-4,5	4,0	-1,9	-2,1	-3,7		

* La pobresa absoluta s'ha mesurat a partir del llindar de pobresa de l'any 2006.

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006 a 2010*, i Idescat i IERMB, *Encuesta de condiciones de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2011*.

FIGURA 58. Evolució del risc de pobresa relativa segons diferents llindars. Catalunya, 2006-2011

		No pobre	Pobresa		Total
			Moderada* (60% mediana)	Extrema (30% mediana)	
2006	Percentatges	81,0	15,5	3,5	100,0
	Milers de persones	5.597,7	1.072,3	241,5	6.911,5
2007	Percentatges	81,8	15,0	3,2	100,0
	Milers de persones	5.773,6	1.061,4	222,0	7.057,0
2008	Percentatges	83,4	13,0	3,6	100,0
	Milers de persones	6.006,8	937,0	257,0	7.200,8
2009	Percentatges	81,6	14,2	4,2	100,0
	Milers de persones	5.903,3	1.028,5	303,3	7.235,1
2010	Percentatges	80,1	14,2	5,7	100,0
	Milers de persones	5.791,7	1.025,0	413,5	7.230,2
2011	Percentatges	78,1	14,3	7,7	100,0
	Milers de persones	5.884,4	1.073,6	576,4	7.534,3

*Exclou la pobresa extrema.

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006 a 2010*, i Idescat i IERMB, *Encuesta de condiciones de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2011*.

L'efecte de la crisi en el risc de pobresa dels treballadors ocupats ha estat també evident. Tant la pobresa moderada com la severa han crescut entre la població ocupada, passant del 10,1% al 14,8% i del 2,7% al 5,9%, respectivament, entre 2008 i 2011. Tanmateix, aquesta tendència no és únicament atribuïble a la crisi, ja que la presència de treballadors, autònoms o assalariats, que malgrat estar ocupats rebien uns ingressos que no els permetien viure per sobre del llindar de risc de pobresa, ja creixia moderadament des de l'any 2006, com es pot observar a la Figura 59. Per tant, l'arribada de la recessió econòmica simplement ha intensificat aquesta tendència.

Tots aquests indicadors, però, han estat estimats a partir del concepte de "pobresa relativa", el qual adequa el risc de pobresa a la marxa anual de la distribució de la renda. En un moment de recessió, en què la majoria de les rendes es contrauen, és molt probable que caigui també el valor de la mediana de la distribució, com ha passat a Catalunya, on aquesta mediana ha oscil·lat entre els 13.794 euros l'any 2006, als 14.987 euros l'any 2008, per baixar fins als 14.266 l'any 2011. Aquestes modificacions alteren igualment el llindar de pobresa a partir del qual es mesura el risc de pobresa. En aquest sentit, els resultats que s'han analitzat anteriorment donen a entendre que la recessió ha afectat la distribució de la renda, en tant que la caiguda de la mediana i del llindar de pobresa no només han fet augmentar el risc de pobresa, sinó que el creixement ha estat desigual, més gran en els trams inferiors de la distribució de la renda. És a dir, entre la població que percep les rendes més baixes.

Però amb independència de l'evolució de la pobresa relativa, i per tal de realitzar una estimació no alterada per l'evolució de la distribució de la renda, es pot analitzar també el que ha succeït amb el volum de pobresa a Catalunya prenent com a llindar de risc de pobresa absoluta el llindar de risc de pobresa relativa fixat per a l'any 2006. Amb aquest llindar, l'evolució del risc de pobresa

absoluta aporta informació sobre l'evolució del nivell de vida dels més pobres.

En moments de creixement econòmic –seguint la metàfora de la marea, que fa pujar tots els vaixells amarrats al port–, malgrat que la pobresa relativa pugui mantenir-se inalterada o, fins i tot, veure's augmentada, és d'esperar que la pobresa absoluta es redueixi. Però què succeeix quan la marea baixa? Baixa per a tots amb la mateixa intensitat? El seguiment del risc de pobresa absoluta a Catalunya durant els anys observats mostra una imatge preocupant (Figura 57). Prenent com a referència el llindar de risc de pobresa del 60% de la mediana de la distribució de la renda familiar equivalent del 2006, es pot dir que a partir del 2008 la pobresa absoluta ha crescut el doble que la pobresa relativa, i que, actualment, hi hauria gairebé dos milions de catalans que viurien amb una renda disponible inferior al llindar de risc de pobresa fixat el 2006, mentre que aquell any aquesta situació afectava poc més d'1,3 milions de persones. Però, com era d'esperar, el creixement ha estat més intens en el risc de pobresa absoluta extrema, que ha passat d'afectar poc més de 241.000 catalans el 2006 a afectar més de 623.000 persones l'any 2011.

L'evolució de la pobresa relativa segueix patrons similars a la de la pobresa absoluta quan s'observa la seva distribució entre les classes socials (Figura 60). Tot i que abans de la crisi els grups amb major risc de pobresa moderada eren –i continuen sent-ho ara– els aturats de llarga durada (35,1%), els petits empresaris i autònoms (33,2% els del sector agrari i 31,2% els d'altres sectors), els treballadors semiqualificats de serveis (21,7%) i els treballadors no qualificats (20,3%), el risc de pobresa ha augmentat molt més entre els administratius qualificats (variació percentual del 123,2% entre 2006 i 2011), els directius i professionals de rang mitjà (variació percentual del 97,5% entre 2006 i 2011) i els aturats de llarga durada (variació percentual del 21,4% entre 2006 i 2011), molts dels quals ja han esgotat el seu dret a prestacions contributives com s'ha vist anteriorment.

FIGURA 59. Evolució del risc de pobresa relatiu de la població ocupada. Catalunya, 2006-2011

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Pobresa moderada* (60% mediana)	11,1	11,5	10,1	12	13,9	14,8
Pobresa extrema (30% mediana)	2,1	2,5	2,7	3,7	4,4	5,9

*Exclou la pobresa extrema.

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006 a 2010*; i Idescat i IERMB, *Encuesta de condiciones de vida i hàbits de la població, 2011*.

FIGURA 60. Evolució del risc de pobresa relativa amb llindars diferents segons classe social. Catalunya, 2006 i 2011

	Pobresa moderada* (60%)			Pobresa extrema (30%)		
	2006	2011	Variació % 2006-2011	2006	2011	Variació % 2006-2011
Directius i professionals d'alt rang	7,2	7,7	6,9	2,2	4,1	86,4
Directius i professionals de rang mitjà	4,0	7,9	97,5	0,8	3,4	325,0
Administratius qualificats	5,6	12,5	123,2	0,3	3,8	1166,7
Petits empresaris i autònoms (no del sector agrari)	31,2	33,0	5,8	7,3	14,1	93,2
Petits empresaris i autònoms del sector agrari	33,2	33,4	0,6	4,0	11,6	190,0
Encarregats i supervisors	11,6	12,2	5,2	0,8	5,2	550,0
Treballadors semiqualficats de serveis	21,7	17,0	-21,7	4,8	3,9	-18,8
Treballadors semiqualficats de la indústria	18,5	18,3	-1,1	2,2	3,8	72,7
Treballadors no qualificats	20,3	18,8	-7,4	3,2	4,7	46,9
Aturats de llarga durada i persones que no han treballat mai	35,1	42,6	21,4	5,7	14,2	149,1

*Exclou la pobresa extrema.

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006*; i Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011*.

FIGURA 61. Composició de la pobresa relativa amb llindars diferents segons classe social. Catalunya, 2006 i 2011

	Pobresa moderada* (60%)			Pobresa extrema (30%)		
	2006	2011	Variació % 2006-2011	2006	2011	Variació % 2006-2011
Directius i professionals d'alt rang	3,4	3,4	0,0	6,2	5,6	-9,7
Directius i professionals de rang mitjà	2,4	4,1	70,8	2,7	5,4	100,0
Administratius qualificats	3,2	6,2	93,8	1,0	5,7	470,0
Petits empresaris i autònoms (no del sector agrari)	17,1	17,6	2,9	23,5	22,8	-3,0
Petits empresaris i autònoms del sector agrari	3,9	1,9	-51,3	2,7	2,0	-25,9
Encarregats i supervisors	5,7	2,4	-57,9	2,3	3,1	34,8
Treballadors semiqualficats de serveis	10,3	9,4	-8,7	13,3	6,5	-51,1
Treballadors semiqualficats de la indústria	11,4	7,9	-30,7	8,1	5,0	-38,3
Treballadors no qualificats	17,7	15,1	-14,7	16,7	11,4	-31,7
Aturats de llarga durada i persones que no han treballat mai	24,9	32,1	28,9	23,6	32,5	37,7
Total	100,0	100,0		100,0	100,0	

*Exclou la pobresa extrema.

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006*; i Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011*.

Quant a la pobresa extrema, el 2006, el major risc el patien els petits empresaris i autònoms (7,3% els del sector agrari i 4% els de la resta de sectors), els treballadors semiquualificats de serveis (4,8%) i els aturats de llarga durada (5,7%). Però, a diferència de l'evolució de la pobresa moderada, el creixement del risc de pobresa extrema ha estat més generalitzat en totes les classes. No obstant això, cal subratllar que aquest increment ha estat especialment incisiu entre els estrats socials que habitualment presenten un risc de pobresa més baix, com ara els administratius qualificats, els directius i professionals de rang mitjà i els encarregats i supervisors. Aquest desplaçament del risc de pobresa cap a estrats més benestants ha alterat significativament la composició de la pobresa extrema a Catalunya que, ara, mostra un

major pes de les ocupacions que comunament havien estat anomenades al segle XX com a "noves classes mitjanes". Els directius i professionals assalariats de tot rang, considerats conjuntament amb els administratius qualificats, no arribaven al 10% dels individus en risc de pobresa extrema l'any 2006. En canvi, si es considera com a referència el llindar de risc de pobresa extrema d'aquell moment, avui aquest segment de població representaria el 16,5% de la població. Aquesta tendència no és la mateixa que segueixen els treballadors menys qualificats, sinó més aviat la contrària. Si es consideren conjuntament els treballadors semiquualificats de serveis i de la indústria i els no qualificats, es pot observar que el percentatge d'aquesta població afectada pel risc de pobresa extrema absoluta ha passat del 38,1% al 23,9% d'aquests individus entre els anys 2006 i 2011.

FIGURA 62. Evolució del risc de pobresa absoluta amb llindars diferents segons classe social. Catalunya, 2006 i 2011

	Pobresa moderada* (60%)			Pobresa extrema (30%)		
	2006	2011	Variació % 2006-2011	2006	2011	Variació % 2006-2011
Directius i professionals d'alt rang	7,2	9,0	25,0	2,2	5,2	136,4
Directius i professionals de rang mitjà	4,0	8,8	120,0	0,8	5,6	600,0
Administratius qualificats	5,6	14,9	166,1	0,3	5,7	1800,0
Petits empresaris i autònoms (no del sector agrari)	31,2	37,2	19,2	7,3	23,0	215,1
Petits empresaris i autònoms del sector agrari	33,2	36,5	9,9	4,0	11,6	190,0
Encarregats i supervisors	11,6	13,8	19,0	0,8	5,2	550,0
Treballadors semiquualificats de serveis	21,7	23,4	7,8	4,8	4,5	-6,3
Treballadors semiquualificats de la indústria	18,5	21,5	16,2	2,2	4,1	86,4
Treballadors no qualificats	20,3	22,8	12,3	3,2	5,3	65,6
Aturats de llarga durada i persones que no han treballat mai	35,1	50,1	42,7	5,7	15,0	163,2

*Exclou la pobresa extrema.

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006*, i Idescat i IERMB, *Encuesta de condiciones de vida i hàbits de la població, 2011*.

FIGURA 63. Composició de la pobresa absoluta amb llindars diferents segons classe social. Catalunya, 2006 i 2011

	Pobresa moderada* (60%)			Pobresa extrema (30%)		
	2006	2011	Variació % 2006-2011	2006	2011	Variació % 2006-2011
Directius i professionals d'alt rang	3,4	3,4	0,0	6,2	5,2	-16,1
Directius i professionals de rang mitjà	2,4	3,9	62,5	2,7	5,6	107,4
Administratius qualificats	3,2	6,3	96,9	1,0	5,7	470,0
Petits empresaris i autònoms (no del sector agrari)	17,1	16,7	-2,3	23,5	23,0	-2,1
Petits empresaris i autònoms del sector agrari	3,9	1,7	-56,4	2,7	1,8	-33,3
Encarregats i supervisors	5,7	2,3	-59,6	2,3	2,9	26,1
Treballadors semiquualificats de serveis	10,3	10,9	5,8	13,3	6,9	-48,1
Treballadors semiquualificats de la indústria	11,4	7,8	-31,6	8,1	5,0	-38,3
Treballadors no qualificats	17,7	15,3	-13,6	16,7	12,0	-28,1
Aturats de llarga durada i persones que no han treballat mai	24,9	31,8	27,7	23,6	31,9	35,2
Total	100,0	100,0		100,0	100,0	

*Exclou la pobresa extrema.

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006*, i Idescat i IERMB, *Encuesta de condiciones de vida i hàbits de la població, 2011*.

3.3. Les causes de la pobresa a Catalunya en el context de crisi

Per tal d'indagar com es distribueix el risc de pobresa de la població a Catalunya, s'han realitzat una sèrie d'anàlisis atenent als aspectes que millor expliquen aquest fenomen. En primer lloc, s'ha estimat un model de regressió logística multinomial, en què la variable dependent és el risc de caure en pobresa extrema o el risc de caure en pobresa moderada –comparats tots dos amb la probabilitat de no ser pobre– i en què la variable explicativa és la classe social (Figura 64). Els resultats d'aquesta estimació confirmen que els directius i professionals de tot rang, juntament amb els administratius qualificats, són els estrats socials que presenten un risc més baix de pobresa, tant moderada com extrema. En comparació amb els directius i els professionals (categoria de referència), els treballadors semiqua-
lificats de serveis tenen 2,8 vegades més risc de pobresa moderada i 1,6 vegades més de risc de pobresa extrema, i els treballadors no qualificats 3,8 i 1,5 vegades, respectivament. Però, les classes amb major risc relatiu de trobar-se en situacions de pobresa monetària, tant moderada com extrema, són la formada pels petits empresaris i autònoms, tant urbans (5,1 i 6,2 vegades més risc de pobresa moderada i extrema) com rurals (5,8 i 4,1 vegades més risc de pobresa moderada i extrema), així com, òbviament, els aturats de llarga durada (7,4 i 4,8 vegades més risc de pobresa moderada i extrema).

No obstant això, l'associació entre posició de classe dels individus i el risc de pobresa aporta una informació confusa quan no es té en consi-

deració que el benestar dels individus no depèn tant de la seva posició social individual, sinó que depèn més de la posició social que tenen la resta de membres amb qui comparteixen la llar. Per tal d'atendre a aquesta qüestió amb més cura, s'han estimat una sèrie de models logístics multinomials en els quals s'han anat introduint i descartant diferents elements fins a assolir el millor model explicatiu del fet de trobar-se en situació de pobresa moderada o extrema (Figura 65). Un dels elements introduïts en aquests models és la posició de classe de les llars. Tot i que no hi ha un consens sobre la manera de construir un indicador que aplegui les posicions socials de tots els membres, en aquest cas s'ha optat per una fórmula força estesa, que és establir-la fent extensible a tota la llar la classe social del sustentador principal, definit com el membre que més ingressos aporta a la llar³⁶. Al model s'ha afegit també la interacció de la variable "efecte crisi", que indica si la mesura del risc de pobresa s'ha fet abans del 2008 o després del 2007.

Els resultats del model 1 confirmen una qüestió que ja s'havia apuntat anteriorment, i és que durant els anys de la recessió econòmica el risc de pobresa moderada no ha augmentat de manera significativa, mentre que el risc de pobresa extrema ha crescut amb molta intensitat. Segons el model 2, aquest increment de la pobresa extrema hauria afectat particularment les ocupacions intermèdies i els petits empresaris i autònoms, tot i que les diferències no són estadísticament significatives per poder afirmar-ho amb rotunditat. Cal matisar, però, que les llars on el sustentador principal és un aturat de llarga durada, independentment de la classe social de la qual provinguin, han doblat el seu risc de pobresa extrema amb l'arribada de la crisi.

FIGURA 64. Model de regressió multinomial per estimar el risc relatiu de pobresa moderada i pobresa extrema entre classes socials. Població de 16 i més anys. Catalunya, 2006 i 2011

	Pobresa moderada* (60% mediana)	Pobresa extrema (30% mediana)
	Exp (B)	Exp (B)
Directius i professionals d'alt rang (categoria de referència)		
Directius i professionals de rang mitjà	0,77	0,63*
Administratius qualificats	1,26	0,94
Petits empresaris i autònoms (no del sector agrari)	5,12***	6,22***
Petits empresaris i autònoms del sector agrari	5,80***	4,14***
Encarregats i supervisors	1,72***	0,74
Treballadors semiqua- lificats de serveis	2,79***	1,63**
Treballadors semiqua- lificats de la indústria	3,36***	1,29
Treballadors no qualificats	3,77***	1,53**
Aturats de llarga durada i persones que no han treballat mai	7,38***	4,78***

Els resultats s'interpreten sobre la base de "no ser pobre".

*Exclou la pobresa extrema.

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006*; i Idescat i IERMB, *Encuesta de condiciones de vida i hàbits de la població, 2011*.

³⁶ La idoneïtat de substituir el model de classe individual pel de classe del sustentador principal de la llar és avalada pel fet que la R² de McFadden dels models puja de 14,79 a 16,71.

El risc de pobresa associat a cada classe social ha de dependre, és clar, de la capacitat de generar ingressos que té cada ocupació. Però, és la pobresa només una qüestió de rendes del treball dels individus? Per intentar aclarir-lo, el model 3 només inclou com a variables explicatives la classe social i els salaris³⁷. En efecte, els resultats indiquen que el risc de pobresa associat a cada classe social disminueix quan s'introdueixen al model explicatiu els ingressos del treball dels individus. Això demostra, per tant, la rellevància del pes explicatiu dels ingressos en relació amb l'exposició a les situacions de risc de pobresa. De fet, l'efecte de la crisi econòmica en l'augment del risc de pobresa extrema s'explica en part per la caiguda dels salaris, però només en una mínima part, ja que l'*odd ratio* de risc de pobresa després i abans de la crisi ("efecte crisi") disminueix només un 8% del seu valor (de l'1,47 a l'1,35) quan es controla l'efecte derivat dels ingressos del treball.

D'aquests resultats es pot extreure també que els ingressos, malgrat que són importants, no acaben d'explicar totalment la relació existent entre la posició de classe i el fet de trobar-se en una situació de risc de pobresa. És a dir, no és només el fet que les classes socials rebin nivells d'ingressos diferents la causa per la qual el risc de pobresa és diferent segons la posició social de la població. Si s'observa el model 4, es pot afirmar que el risc de pobresa està molt condicionat també per l'estructura de la llar. Tal com il·lustren els resultats, la presència de menors d'edat i d'adults desocupats constitueix un factor de risc de pobresa, en tant que han de ser mantinguts amb els ingressos dels membres de la llar ocupats. A més, com es veu a la Figura 66, l'associació entre estructura de la llar i la classe social també és significativa. Per exemple, l'ocupació de tots els membres de la llar es més freqüent a mesura que l'estrat social de la llar és més elevat. Al 79,3% de les llars on el sustentador principal pertany

FIGURA 65. Models de regressió logística multinomial per estimar el risc relatiu de patir pobresa moderada i pobresa severa. Població de 16 i més anys. Catalunya, 2006-2011

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4	
	Pobresa moderada* (60% mediana)	Pobresa extrema (30% mediana)	Pobresa moderada* (60% mediana)	Pobresa extrema (30% mediana)	Pobresa moderada* (60% mediana)	Pobresa extrema (30% mediana)	Pobresa moderada ¹ (60% mediana)	Pobresa extrema ¹ (30% mediana)
Classe social (sustentador principal)								
Directius i professionals (Categoria de referència)								
Ocupacions intermèdies	1,78***	1,06	1,64**	0,76	1,41**	0,83	1,41**	0,86
Petits empresaris i autònoms	6,59***	8,70***	6,95***	6,76***	4,51***	5,80***	5,12***	5,97***
Classe treballadora	4,88***	2,00***	4,94***	2,37***	3,68***	1,48**	3,36***	1,49**
Aturats de llarga durada i persones que no han treballat mai	9,67***	7,05***	9,07***	4,42***	5,27***	3,72***	4,63***	2,74***
Efecte crisi	0,93	1,47***	0,92	1,17	0,87**	1,35***	0,73***	0,95
Interacció efecte crisi x classe social (sustentador principal)								
Directius i professionals (Categoria de referència)								
Ocupacions intermèdies			1,18	1,74				
Petits empresaris i autònoms			0,89	1,52				
Classe treballadora			0,98	0,72				
Aturats de llarga durada i persones que no han treballat mai			1,13	2,09*				
Rendes del treball (log.)					0,88***	0,88***	0,85***	0,69***
Estructura i situació laboral de la llar								
Home sustentador principal (Categoria de referència)								
Dona sustentadora principal							1,59***	1,34**
Nombre de menors de 16 anys a la llar							1,58***	1,61***
Nombre d'adults a la llar							0,87***	0,76***
Situació de la llar en relació a l'activitat								
Tots inactius (Categoria de referència)								
Tots els actius ocupats							0,82	3,94***
Ocupats i aturats							1,36*	4,79***
Tots els actius aturats							1,70***	3,80***
Altres situacions laborals							0,47	2,81
Edat del sustentador principal								
Menor de 35 anys (Categoria de referència)								
Entre 35 i 60 anys							1,05	0,68
Major de 60 anys							0,8	0,12***
Lloc de naixement								
Nascut a Espanya (Categoria de referència)								
Nascut fora d'Espanya							2,15***	2,69***

Els resultats s'interpreten sobre la base de "no ser pobre".

*Exclou la pobresa extrema.

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006*, i Idescat i IERMB, *Encuesta de condiciones de vida i hàbits de la població, 2011*.

³⁷ La variable ingressos ha estat convertida a logaritmes. Quan es tracta de variables contínues, com és aquest cas, la interpretació de les *odd ratios* estimades en el model s'ha de fer entenent que l'augment d'una unitat en la variable ingressos multiplica el risc de ser pobre (comparat amb el risc de no ser-ho) tantes vegades com indiqui l'*odd ratio*, sempre que la resta de variables es mantinguin inalterades.

al grup de directius i professionals tots els actius estan ocupats i aquest percentatge va disminuint progressivament fins arribar al 55,7% que presenten les llars on el sustentador principal és un treballador no qualificat. En aquest sentit, i tenint en compte el que s'ha dit anteriorment, la combinació entre el nivell d'ingressos per treball i l'estructura de la llar podria explicar gran part de l'exposició al risc de pobresa que determina la classe social.

Un altre aspecte que cal ressaltar és que l'estructura de les llars és dinàmica, canvia en el temps més enllà de la seva relació amb la classe social, i aquests canvis poden afectar per ells mateixos la renda familiar disponible i, de retruc, el nivell d'exposició al risc de pobresa de les llars, tot amb independència dels efectes atribuïbles a la crisi econòmica.

Un d'aquests canvis rellevants, des del punt de vista del risc a la pobresa, és la variació en la proporció de llars on el sustentador principal ja no és l'home, sinó que és la dona qui ha assumit la funció de màxima aportadora de recursos econòmics a la llar. En aquest sentit, el canvi esdevingut a les llars catalanes en només 5 anys és d'una gran rellevància històrica. Segons els resultats de la Figura 67, es pot concloure que el predomini de la llar tradicional formada per una parella, on l'home és el "cap de família", ha passat a ser un vestigi històric tan bon punt ha començat el segle XXI. En un tres i no res, aquests tipus de llars s'han reduït del 55% al 40%, mentre que les llars on la dona es la sustentadora principal de la parella han ascendit del 16% al 27%. Tenint en compte que entre les dones els salaris són inferiors que els dels homes, aquest canvi estructural podria explicar l'exposició més elevada als riscos de pobresa d'aquestes llars on les dones són les sustentadores principals.

Continuant amb l'explicació del model 4 (Figura 65), com era d'esperar, els resultats apunten també que l'efecte de la crisi queda explicat en bona mesura per la destrucció de l'ocupació, ja que, en introduir en el model la variable "situació de la llar en relació amb l'activitat laboral" torna en estadísticament no significatiu el control dels anys de crisi ("efecte crisi"), a la vegada que confirma que, en termes relatius, l'evolució negativa de les rendes del conjunt de les llars ha fet disminuir el risc de pobresa moderada, que és menor ara que abans de la crisi.

Als resultats també apareix que la condició d'haver nascut fora d'Espanya és un factor de risc associat a la pobresa moderada i més encara a la pobresa extrema. Tanmateix amb les dades disponibles no es pot dir que la crisi hagi castigat més els immigrants per raons directament lligades a la seva condició de nascuts fora d'Espanya. S'ha estimat el model calculant la interacció entre la condició d'haver nascut fora d'Espanya i l'any de mesura del risc de pobresa, i no sembla que hi hagi cap efecte significatiu de la crisi econòmica³⁸. Fins i tot, sembla que hi ha un efecte positiu de reducció en el risc de pobresa extrema dels nascuts fora d'Espanya que bé podria ser el símptoma d'un canvi en la composició dels immigrants, de manera que la destrucció d'ocupació hagi empès els més precaris a abandonar el país i els actuals immigrants hagin quedat en una situació de risc de pobresa lleugerament inferior de la que tenien abans.

En definitiva, a grans trets, aquesta sèrie de models logístics situen dos factors com els més importants a l'hora d'explicar el fet de trobar-se o no en risc de pobresa. D'una banda, les diferències d'ingressos que es produeixen entre les diferents classes socials, i, d'altra banda, l'estructura de les llars on resideix la població, principalment per la seva composició i també per la relació amb l'activitat dels membres actius.

FIGURA 66. Distribució de la situació de la llar en relació amb l'activitat segons classe social. Total de llars. Catalunya, 2006-2011

Situació de la llar en relació amb l'activitat	Directius i professionals	Ocupacions intermèdies	Petits empresaris i autònoms	Classe treballadora	Total
Tots els actius ocupats	79,2	66,9	61,2	55,7	65,2
Tots inactius	12,8	23,0	28,3	28,1	22,9
Ocupats i aturats	6,2	7,4	8,1	11,2	8,6
Tots els actius aturats	1,3	2,4	1,6	4,5	2,8
No classificable	0,4	0,3	0,8	0,7	0,5
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006 a 2010*, i Idescat i IERMB, *Encuesta de condiciones de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2011*.

³⁸ No se'n mostren les dades, però estan disponibles si algun lector hi estigués interessat.

FIGURA 67. Distribució de les llars segons sexe del sustentador/a principal. Total de llars, Catalunya, 2006-2011

	Home amb parella	Dona amb parella	Home sense parella	Dona sense parella	Total
2006	54,9	15,9	12,3	16,9	100,0
2007	52,3	17,4	13,0	17,4	100,0
2008	51,4	17,7	13,8	17,1	100,0
2009	49,0	18,2	13,5	19,3	100,0
2010	47,1	21,2	12,0	19,8	100,0
2011	39,8	26,9	14,3	19,0	100,0

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006 a 2010*, i Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2011*

3.4. Una altra cara de la pobresa: la impossibilitat de consumir béns bàsics

Si bé els indicadors basats en la pobresa monetària i en la desigualtat de renda són essencials per a l'estudi de les condicions de vida de la població, no acaben de reflectir la totalitat d'aspectes lligats a aquesta qüestió. En aquest sentit, hi ha un interès creixent per part de la comunitat científica d'utilitzar informació no monetària per millorar la mesura i l'anàlisi de la pobresa. Tant el concepte de "pobresa monetària" com el de "privació material" estan directament relacionats amb la definició de "pobresa" adoptada pel Consell de Ministres de la Unió Europea l'any 1985 i que prèviament havia estat formulada en la mateixa direcció per Tonwsend (1979:31): *"Són pobres aquelles persones, famílies i grups els recursos (econòmics, socials i culturals) dels quals són tan limitats que els exclouen del nivell de vida que es considera acceptable en la societat en què viuen"*. Així, la pobresa considera dos elements centrals, d'una banda, la incapacitat de les persones de participar en la societat on viuen³⁹ i, d'altra banda, que aquesta incapacitat de participar en la societat es pot atribuir a la manca de recursos (Nolan i Whelan, 2010). De fet, una qüestió clau que justifica l'ús d'indicadors no monetaris en l'estudi de la pobresa és la creixent evidència que la renda i, en concret, els ingressos baixos no aconsegueixen identificar la població que no pot participar en la societat a la qual pertanyen a causa de la manca de recursos (Mack i Lansley, 1985; Whelan i Maitre, 2012; Nolan i Whelan, 2010). La privació material incideix precisament en aquesta incapacitat de participar, en la impossibilitat de consumir béns, serveis i/o participar en activitats que socialment són percebudes com a necessitats. La privació no fa referència a l'elecció, ni a les preferències d'estil de vida, sinó a la manca forçada i involuntària d'aquests béns, assumint la perspectiva que la pobresa és quelcom més que la simple manca de diners. Tot seguit es du a terme una anàlisi de la privació material a Catalunya i a l'Àrea Metro-

politana de Barcelona des de l'òptica dels efectes que hagi pogut causar l'impacte de la crisi en aquest sentit. Aquesta anàlisi es considera com a complement de les anàlisis efectuades sobre desigualtat social i pobresa monetària desenvolupades prèviament i no com a alternativa.

3.4.1. L'abast de la privació material en el context de crisi

A causa de l'interès creixent d'utilitzar indicadors no monetaris per afegir informació focalitzada en alguns aspectes clau de les condicions materials de vida, la Unió Europea d'ençà l'any 2009 va afegir dos indicadors de privació material de manera oficial –la taxa de privació material i la intensitat de la privació– al conjunt dels existents per a la inclusió social. Els nous ítems de privació que es consideren per a la construcció d'aquests indicadors són els següents: capacitat per fer front a despeses imprevistes; capacitat per anar de vacances almenys una setmana a l'any; capacitat per pagar sense endarreriments rebuts relacionats amb l'adquisició i/o el manteniment de l'habitatge i d'altres préstecs; capacitat per realitzar un àpat de carn, pollastre o peix almenys cada dos dies; capacitat per mantenir l'habitatge a una temperatura adient; capacitat per tenir rentadora; capacitat per tenir TV en color; capacitat per tenir telèfon; i, finalment, capacitat per tenir automòbil.

Tal com s'observa a la Figura 68, l'impacte de la crisi sobre les condicions d'accés de la població a béns i activitats considerats necessaris ha estat notable. L'any 2011 gairebé 4 de cada 10 persones de Catalunya no podien assumir despeses imprevistes o podien anar de vacances una setmana a l'any. Malgrat la magnitud d'aquestes proporcions, no són els ítems que més han variat des del període precisi. En aquest sentit, la manca forçada de vehicle (amb una variació percentual entre els anys 2006 i 2011 del 386%) i els endarreriments en el pagament de rebuts relacionats amb l'adquisició i/o el manteniment de l'habitatge a causa de dificultats econòmiques (que ha passat entre els anys 2006 i 2011 del 5,5% al 15,5%) són els més notables⁴⁰. Paral·lelament,

³⁹ Aquesta perspectiva de les capacitats es preocupa per allò que les persones aconsegueixen fer o ser amb els recursos de què disposen i no pels recursos en si mateixos (Sen, 1985).

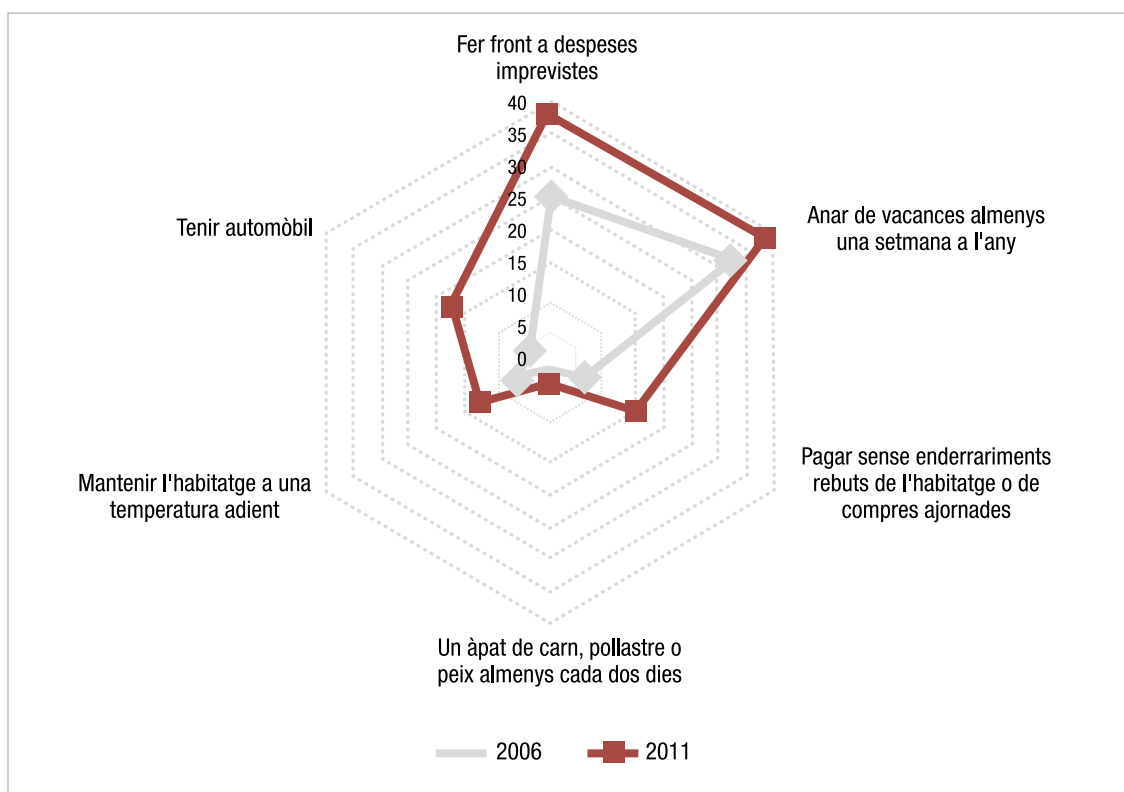
⁴⁰ Com veurem al llarg d'aquests apartats, la incapacitat d'assumir el deute adquirit en relació amb l'habitatge adquireix gran rellevància en l'estructura actual de la privació material.

la proporció de població que no pot mantenir l'habitatge a una temperatura adient constitueix una altra de les variacions més significatives. L'any 2006, el 5,3% de la població de Catalunya manifestava privació en aquest ítem, mentre que l'any 2011 el percentatge ascendeix fins al 12,7%. La impossibilitat de gaudir d'una temperatura adient dins l'habitatge és una mesura indirecta de la pobresa energètica⁴¹ i es relaciona negativament amb l'estat de salut de la població especialment vulnerable (infants, gent gran i malalts crònics). En els darrers anys aquest tipus de privació material està adquirint cada vegada més rellevància –malgrat que el seu caràcter eminentment domèstic contribueix a la invisibilitat social de la problemàtica–, fins i tot en països relativament càlids com el nostre. L'augment d'aquesta privació s'ha relacionat amb el descens de les rendes familiars, amb l'escalada de preus de l'energia i amb la qualitat dels habitatges, sobretot, pel que fa a l'efici-

ència energètica d'aquests (Tirado *et al.*, 2012). Per altra banda, l'any 2011, el 3,2% de la població catalana manifestava impossibilitat de poder ingerir la quantitat de proteïnes setmanal considerada necessària, mentre que els darrers anys de creixement econòmic la problemàtica afectava tan sols l'1,8% de la població. Per contra, els béns materials considerats més bàsics i necessaris com ara la rentadora, el televisor i el telèfon continuen sent accessibles per a gairebé tota la població⁴².

A l'AMB, els percentatges de població en situació de privació per a cadascun dels ítems són bastant similars als observats per a Catalunya, llevat del que fa referència a la incapacitat de tenir vehicle (aproximadament 8 punts per sobre del percentatge català) i al fet de poder assumir la despesa d'una setmana de vacances a l'any (gairebé 5 punts per sota). En ambdós casos, cobra importància el comportament diferencial de la ciutat de Barcelona respecte de la resta de municipis que integren l'AMB.

FIGURA 68. Evolució de la privació material* per ítems. Total de població. Catalunya, 2006-2011

*Els percentatges fan referència a la població privada en aquest ítems.

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006*, i Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011*.

⁴¹ La pobresa energètica es pot definir com la situació que pateixen les llars que no poden pagar una quantitat de serveis de l'energia suficient per satisfer les seves necessitats domèstiques i/o quan es veuen obligades a destinar una part excessiva dels seus ingressos a pagar la factura energètica de l'habitatge (Tirado *et al.*, 2012).

⁴² Atès el baix percentatge de població que no es pot permetre aquests béns materials (0,1% per a la rentadora; 0,2% per al televisor i 1,7% per al telèfon) s'ha prescindit de la seva representació gràfica evolutiva.

Respecte als indicadors oficials utilitzats per la Comissió Europea, tant la taxa de privació material – comptabilitzada com la privació en almenys 3 dels 9 ítems– com la taxa de privació material severa –comptabilitzada com la privació en almenys 4 dels 9 ítems– gairebé s’han triplicat amb l’arribada de la crisi. Així, l’any 2011 la privació material afectava el 21,6% de la població catalana (1,6 milions de per-

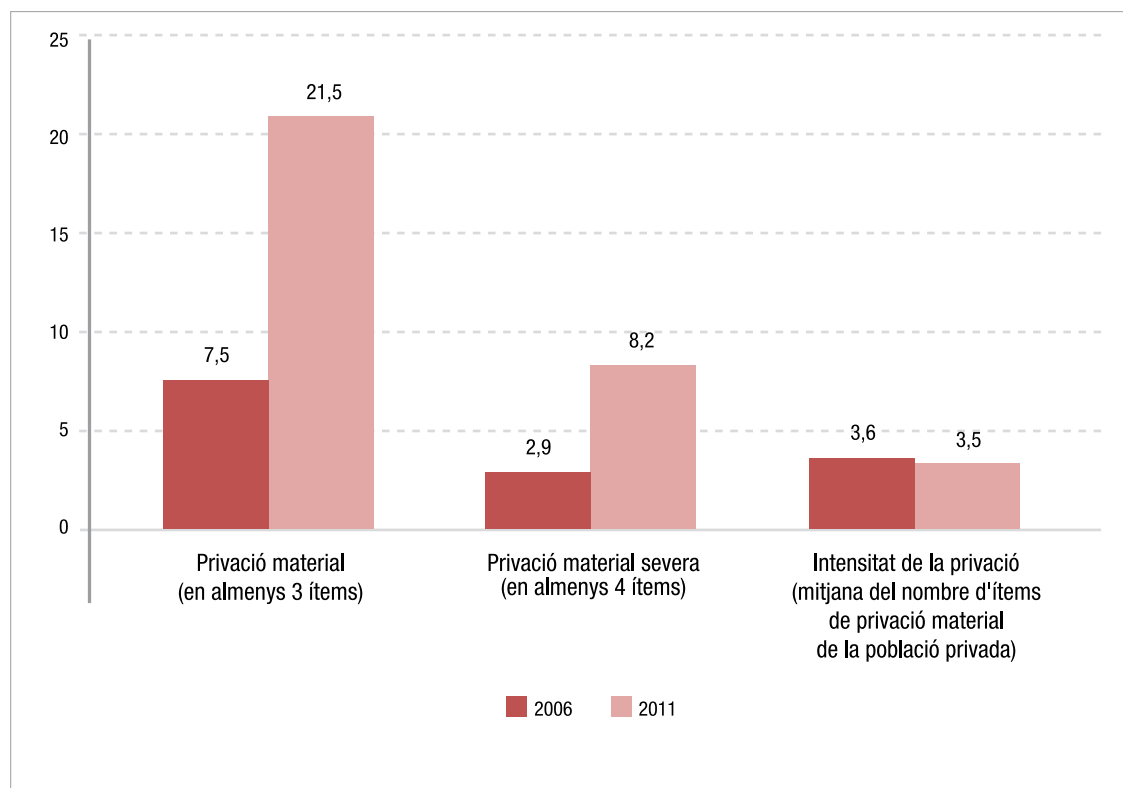
sones) i en la seva versió més severa el 8,2% (622.000 persones). Pel que fa a la intensitat de la privació, mesurada com la mitjana del nombre d’ítems de la població privada, ha passat de 3,6 a 3,5⁴³. En síntesi, s’ha produït un augment més que notable de la població privada materialment, però la intensitat de la privació s’ha mantingut gairebé inalterada.

FIGURA 69. Percentatge de població privada segons diferents ítems. Total de població. AMB, Província de Barcelona, Catalunya 2011

	Barcelona	Rest a AMB	Total AMB	Total província de Barcelona	Catalunya
Fer front a despeses imprevistes	33,6	39,8	36,7	36,8	38,4
Anar de vacances almenys una setmana a l’any	30,7	36,8	33,8	35,8	38,4
Pagar sense endarreriments rebuts de l’habitatge o de compres ajornades	11,7	16,9	14,3	14,9	15,5
Un àpat de carn, pollastre o peix almenys cada dos dies	3,7	1,7	2,7	3,0	3,2
Mantenir l’habitatge a una temperatura adient	15,0	9,2	12,1	11,8	12,7
Tenir rentadora	0,3	0,0	0,2	0,1	0,1
Tenir TV en color	0,3	0,0	0,2	0,1	0,2
Tenir telèfon	2,0	2,4	2,2	1,7	1,7
Tenir automòbil	32,5	20,0	26,3	20,0	18,0

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011*.

FIGURA 70. Taxes de privació material, privació material severa i intensitat de la privació. Total de població. Catalunya, 2006-2011

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006*, i Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011*.

⁴³ A la UE-27 la intensitat de la privació segueix aquesta mateixa tendència, amb un descens entre els anys 2006 i 2011 del 3,9% al 3,8%, mentre que a Espanya es manté en el 3,4% durant el període considerat.

Pel que fa a l'AMB, s'observen gairebé els mateixos valors descrits per a l'any 2011 a Catalunya, així com el mateix efecte "escombra" de la ciutat de Barcelona, que presenta taxes de privació material una mica superiors a les de la resta de municipis de la conurbació barcelonina. El 22,6% de la població de l'AMB (755.000 persones) es troba privat materialment i el 9,2% pateix privació en almenys 4 dels 9 ítems (302.000 persones).

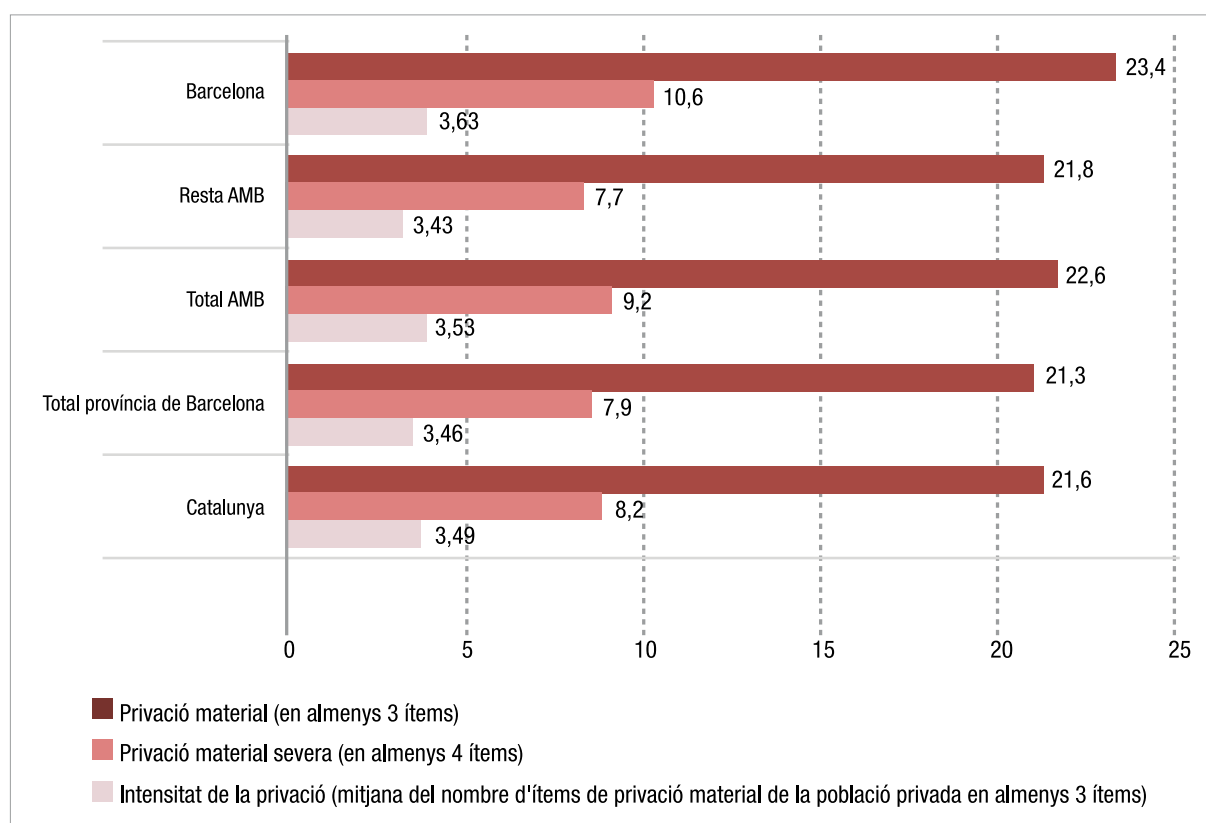
3.4.2. L'evolució de l'estructura de la privació material a Catalunya (2006-2011)

Malgrat el caràcter oficial dels indicadors de privació material esmentats amb anterioritat, des de la comunitat científica s'assenyalen algunes limitacions d'aquest mètode, lligades en particular al reduït nombre d'ítems seleccionats per cobrir un fenomen tan complex com la privació material i a la feble robustesa que presenten alguns d'aquests ítems utilitzats (Guio *et al.*, 2012)⁴⁴. En tot cas, per tal d'aprofundir més en l'estudi de la privació material, s'ha considerat adient ampliar la bateria d'indicadors

sobre privació material, fins allà on ho ha permès la informació disponible. En aquest sentit, s'ha passat de considerar 9 ítems de privació material a considerar-ne 19. A més, s'ha dut a terme una anàlisi de correspondències múltiples (ACM)⁴⁵ i una anàlisi de classificació (ACL) partint d'aquests 19 ítems per als anys 2006 i 2011⁴⁶. En primer terme, es tracta de trobar una estructura comuna mitjançant les relacions d'associació entre aquests 19 ítems de privació material. L'objectiu final d'aquesta anàlisi és indagar sobre com s'estructura la privació material entre la població, observant al mateix temps la manera en què han evolucionat els principals perfils de privació material amb l'arribada de la recessió econòmica.

Els indicadors de privació material que s'han inclòs inicialment a l'anàlisi es detallen a la Figura 72. De la llista inicial de variables, se n'han eliminat 5 per a l'any 2006 (privació de rentadora, de televisor en color, de telèfon, de dutxa o banyera i de vàter dins de l'habitatge) i 4 per a l'any 2011 (les mateixes que per a l'any 2006 excepte el telèfon fix o mòbil), ja que presentaven una freqüència massa baixa (inferior a l'1%) per introduir-les a l'anàlisi.

FIGURA 71. Taxes de privació material, privació material severa i intensitat de la privació. Total de població. AMB, Província de Barcelona, Catalunya 2011

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2011*.

⁴⁴ Actualment es treballa al si de la Comissió Europea en el disseny de nous indicadors agregats sobre privació material, així com en la incorporació de mesures addicionals que considerin el cicle de vida i, especialment, les necessitats i condicions socials de la infància.

⁴⁵ L'anàlisi de correspondències múltiples és una generalització de l'anàlisi factorial de correspondències simples.

⁴⁶ Aquesta anàlisi s'ha implementat principalment amb el programari SPAD (*Système Portable pour l'Analyse des Données*), versió 6.

FIGURA 72. Variables de privació material incloses a l'anàlisi de correspondències múltiples. Total de població. Catalunya, 2006-2011

	2006			2011		
	Sí	No	Total	Sí	No	Total
Capacitat per fer front a despeses imprevistes	73,4	26,6	100,0	63,0	37,0	100,0
Capacitat per anar de vacances almenys una setmana a l'any	67,7	32,3	100,0	61,9	38,1	100,0
Capacitat per fer un àpat de carn, pollastre o peix (o equivalent) almenys cada dos dies	98,3	1,7	100,0	96,5	3,5	100,0
Endarreriments en el pagament d'algun rebut de la hipoteca o del lloguer de l'habitatge principal en els darrers 12 mesos	3,8	96,2	100,0	8,2	91,8	100,0
Endarreriment en el pagament de compres ajornades o altres préstecs en els darrers 12 mesos	2,2	97,8	100,0	6,0	94,0	100,0
Endarreriment en el pagament de les factures o rebuts de serveis en els darrers 12 mesos	2,8	97,2	100,0	10,5	89,5	100,0
Es pot permetre rentadora	99,6	0,4	100,0	99,7	0,3	100,0
Es pot permetre televisió	99,9	0,1	100,0	99,8	0,2	100,0
Es pot permetre telèfon fix o mòbil	99,9	0,1	100,0	98,5	1,5	100,0
Es pot permetre ordinador	92,8	7,2	100,0	88,1	11,9	100,0
Es pot permetre automòbil	96,6	3,4	100,0	83,6	16,4	100,0
Manteniment de l'habitatge a una temperatura adient	94,9	5,1	100,0	87,1	12,9	100,0
Problemes de l'habitatge: goteres, humitats en parets, terres, sostres...	12,0	88,0	100,0	20,4	79,6	100,0
Disposa de dutxa o banyera	99,9	0,1	100,0	99,4	0,6	100,0
Disposa de vàter dins de casa	100,0	0,0	100,0	99,1	0,9	100,0
Problemes de l'habitatge: manca de llum natural	14,9	85,1	100,0	9,3	90,7	100,0
Problemes ambientals a l'entorn residencial	16,4	83,6	100,0	7,6	92,4	100,0
Problemes acústics a l'entorn residencial	27,2	72,8	100,0	13,3	86,7	100,0
Problemes de seguretat ciutadana a l'entorn residencial	20,8	79,2	100,0	13,7	86,3	100,0
n	3.673			10.604		

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006*; i Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011*.

Finalment, després de l'aplicació de l'ACM, tant per a l'any 2006 com per al 2011, n'emergeixen 3 eixos o factors⁴⁷ que sintetitzen la informació aportada pels 19 ítems de privació material considerats a l'anàlisi. Aquests eixos constitueixen les tres dimensions sobre les quals s'estructura la privació material a Catalunya en aquests dos anys i són: la capacitat per assumir despeses bàsiques, la gestió del consum i la qualitat de l'entorn residencial.

La capacitat per assumir despeses bàsiques és la dimensió més important⁴⁸. Es tracta d'un eix que es defineix principalment per la solvència que presenta la població davant les necessitats de consum més bàsiques. Així, situa a l'extrem negatiu la població amb endarreriments en el pagament de factures o rebuts de serveis relacionats amb l'habitatge, amb el pagament de la hipoteca o del lloguer i amb el pa-

gament d'altres préstecs o compres. A l'altre extrem, al positiu, s'hi posiciona la població amb capacitat per fer front a despeses imprevistes de l'ordre de 750€ i amb capacitat per anar de vacances almenys una setmana a l'any. A part dels aspectes esmentats, en la definició d'aquest eix també hi contribueixen significativament d'altres ítems com ara poder mantenir l'habitatge a una temperatura adient, poder permetre's ordinador i vehicle, així com la ingesta de proteïnes setmanal considerada necessària (amb coordenades negatives en termes de privació i amb coordenades positives en termes de no privació). És a dir, a grans trets, es tracta d'una dimensió que es podria dir que marca el grau de privació material general de la població.

La segona dimensió de privació resultant és la relacionada amb la gestió del consum⁴⁹. En termes interpretatius, aquest eix es vincula amb la forma en què la població as-

⁴⁷ Els 3 factors acumulen el 99% de la variància explicada de cadascun dels anys analitzats aplicant la transformació de valor propis de Benzécri (1979). En versions més actuals de SPAD, com la 7.4, aquesta transformació es realitza automàticament.

⁴⁸ Aquest eix explica el 83% de la variància de les variables analitzades per l'any 2006 i el 85% per l'any 2011.

⁴⁹ Aquest factor explica el 9% la variància total de les variables analitzades l'any 2006 i el 7% l'any 2011.

sumeix i gestiona el consum més bàsic. En aquest sentit, tenir endarreriments o no en els pagaments de l'habitatge o factures pendents són els principals aspectes que li donen caràcter a aquest eix. A l'extrem negatiu se situa la població que presenta problemes per respondre puntualment a aquests tipus de pagaments, però que, en canvi, no presenten símptomes d'altres tipus de privació material. És a dir, es tractaria de població amb endarreriments en els pagaments de factures de consum bàsic, però que no patiria privació material en termes de poder anar de vacances, d'assumir despeses extra o de permetre's tenir ordinador o vehicle. A la part positiva de l'eix es posiciona la població que presenta una situació totalment contrària. Això és, que pateix privació material alhora que, tanmateix, és al dia els pagaments de factures de consum bàsic. En definitiva, l'eix diferenciaria la població que, aparentment, gasta més del que pot, de la població que presenta problemes de privació material, però que fa l'impossible per portar el dia els pagaments d'habitatge, per exemple.

Per últim, la tercera dimensió resultant fa referència a la qualitat de l'entorn residencial⁵⁰. A l'extrem negatiu de l'eix se situa la població que al seu barri pateix amb major intensitat problemes de contaminació acústica i/o ambiental i d'inseguretat ciutadana. A més, aquesta població també presenta problemes en l'estat de l'habitatge on resideix, com, per exemple, humitats o problemes a l'estructura, sobretot en l'anàlisi realitzada per a l'any 2011. En canvi, a l'extrem positiu se situa la població que presenta una situació totalment contrària. Aquest eix incorpora també la distinció entre hàbitats rurals i urbans, i associa les zones més urbanes amb un major nivell de degradació de l'entorn residencial.

Per altra banda, mitjançant l'ACL, i fent servir com a base l'ACM, s'ha agrupat la població en funció dels tipus de privacions materials que els afecten. Així, la població catalana s'ha classificat en 4 grups per a l'any 2006 (Figura 73) i en 5 grups per a l'any 2011 (Figura 74). Els grups de població de l'any 2006 són: "privats amb endarreriments", "privats sense endarreriments", "privats entorn residencial" i "no privats". Els grups de població de l'any 2011 són: "privats amb endarreriments", "privats sense endarreriments", "privats entorn i habitatge", "privats dimensió secundària" i "no privats". A la Figura 73 i a la Figura 74 s'han representat els diferents grups considerant les variables actives que més interve-

nen a l'hora de configurar-los. Es detalla el valor-test⁵¹, el percentatge que representa la categoria respecte al grup i el percentatge que representa el grup respecte a la categoria⁵². Per exemple, el grup de "privats amb endarreriments" de l'any 2006, la categoria "privat per endarreriments en el pagament de la hipoteca o el lloguer" (PRIV_hipoteca lloguer), té el valor-test més alt de totes les categories que defineixen el grup, el 84% de la població que forma part d'aquest grup ha tingut endarreriments en el pagament del rebut de la hipoteca o el lloguer i, finalment, el 57% de totes les persones que reconeixen haver tingut endarreriments d'aquest tipus formen part d'aquest grup.

Un dels aspectes que es manifesten més clarament analitzant aquests resultats és que el grup de població que no té cap problema per posseir béns o serveis i/o participar en activitats percebudes socialment com a necessitats, els "no privats", s'ha reduït substancialment entre els anys 2006 i 2011. L'any 2006, una mica més de 6 de cada 10 persones no patien cap tipus de privació, mentre que l'any 2011 ja eren només 4 de cada 10 persones.

De fet, l'any 2011 sorgeix un altre grup, els "privats en la dimensió secundària", que agrupa el 27% de la població (aproximadament 2 milions de persones). Es tractaria de persones que sense estar privades en cap dels ítems de consum bàsic, no poden fer front a una despesa imprevista valorada en 750€, ni es poden permetre la despesa d'una setmana de vacances a l'any. Això indica, per tant, que amb l'arribada de la crisi es produeix un augment de la vulnerabilitat de les famílies relacionada amb la seva incapacitat d'estalvi. Aquest grup s'ha denominat "privats en la dimensió secundària" perquè des del punt de vista de la manca forçada de béns i activitats, poder anar de vacances no és un ítem bàsic, de fet amb dades d'un eurobaròmetre especial realitzat l'any 2007 a tots els països de la Unió Europea per conèixer la percepció social de la pobresa i l'exclusió social, només el 44% dels espanyols considerava necessari o absolutament necessari poder anar de vacances una setmana a l'any⁵³. No obstant això, amb dades del mateix any, la capacitat per poder fer front a despeses imprevistes era considerada necessària o absolutament necessària pel 84% de la població espanyola, posant de relleu que si bé no es tracta d'una privació de primer ordre en ella mateixa, pot derivar en altres tipus de privacions materials. En tot cas, es tracta d'un grup de població que denota situacions d'equilibri feble, de "viure al dia" tot pensant que res que succeeixi pugui fer perillar o trencar aquest equilibri.

⁵⁰ Aquest factor explica un 7% de la variància total de les variables analitzades tant l'any 2006 com l'any 2011.

⁵¹ Els elements característics d'una classe o grup es classifiquen per ordre d'importància utilitzant el criteri estadístic del "valor-test" associat a una probabilitat: com més gran és el valor-test més petita és la probabilitat i, per tant, l'element és més característic.

⁵² Les etiquetes de les categories s'han abreviat per tal de facilitar-ne la visualització. Si ens referim a privació en qualsevol dels ítems, la categoria va precedida del prefix "PRIV". Per contra, si ens referim a no privació, la categoria va precedida del prefix "NPRIV".

⁵³ *Special Eurobarometer, 279. Poverty and Exclusion*, European Commission, 2007.

FIGURA 73. Classificació i característiques més definitòries de la població atenent a la privació material. Catalunya, 2006

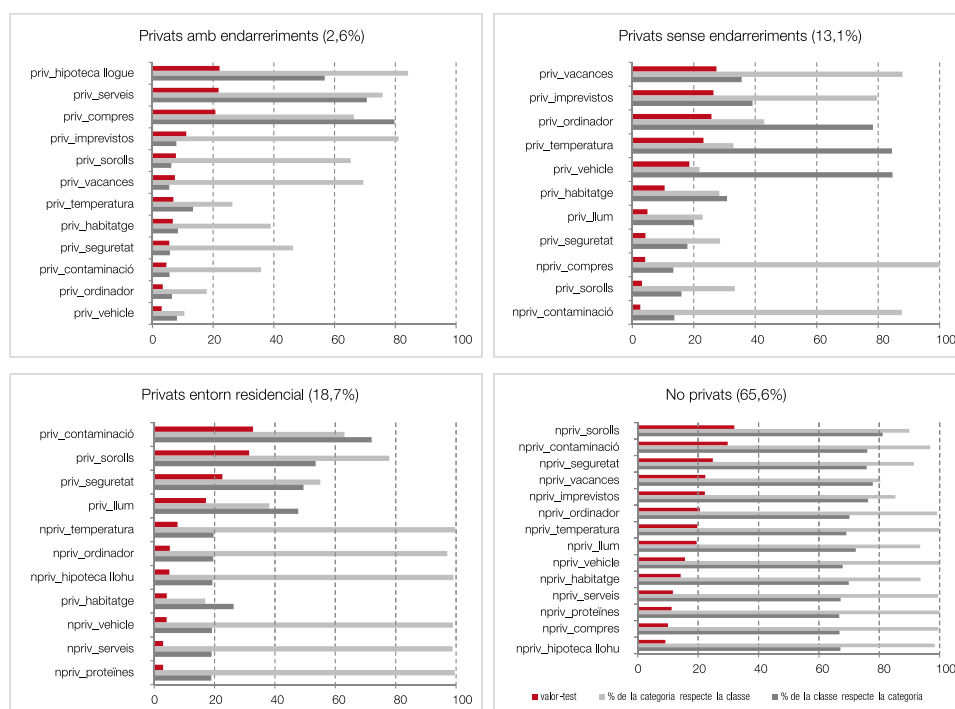
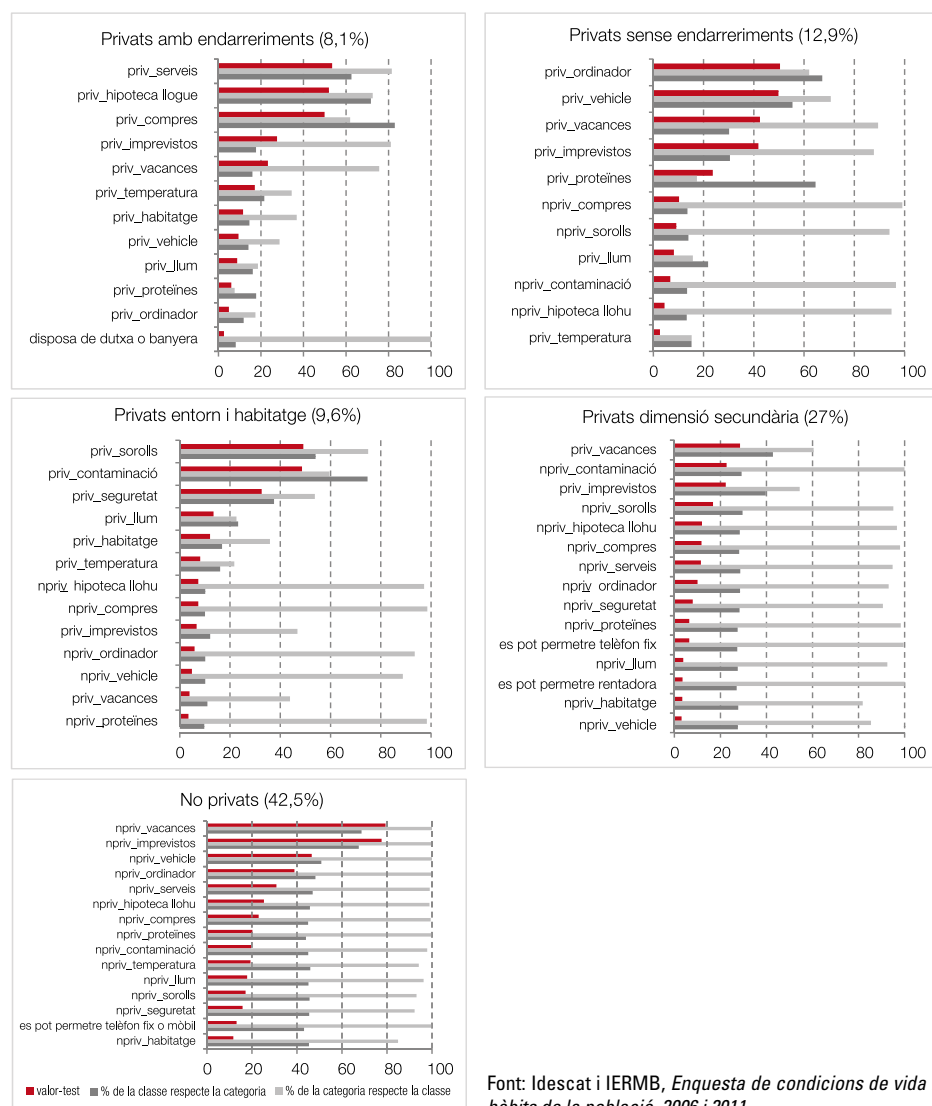

FIGURA 74. Classificació i característiques més definitòries de la població atenent a la privació material. Catalunya, 2011

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011.*

Una altra manifestació de la crisi, és el grup denominat “privats amb endarreriments”, que l’any 2006 representava tan sols el 2,6% de la població de Catalunya i l’any 2011 en representa el 8,1% (617.000 persones, aproximadament). Les variables que tenen més importància en la configuració d’aquest grup són les 3 que recullen endarreriments en el pagament de rebuts i serveis relacionats amb l’habitatge i amb altres préstecs (amb valors-test propers a 50 l’any 2011). Al mateix temps, aquesta incapacitat manifesta per fer front al deute compromès no està aïllada de privacions en la resta d’ítems bàsics, però la intensitat amb què es pateixen aquestes privacions és inferior al grup de “privats sense endarreriments”. Si es considera una de les variables cabdals a l’hora de valorar la intensitat o la gravetat de la privació, com ara el fet de poder ingerir proteïnes almenys cada dos dies (alimentació bàsica que és considerada absolutament necessària pel 94% de la població⁵⁴), el 7% de les persones d’aquest grup diuen no poder fer-ho, mentre que al grup de “privats sense endarreriments” aquest percentatge ascendeix fins al 17%. El mateix succeeix si s’analitza l’accés a béns materials com el vehicle o l’ordinador. El 29% dels individus classificats en aquest grup no es poden permetre tenir vehicle i el 17% pateix una manca obligada d’ordinador. En tot cas, es tracta d’un grup molt vinculat a la situació de crisi actual i sobre el qual s’aprofundirà posteriorment.

El grup de “privats sense endarreriments” es diferencia de l’anterior, perquè no presenta senyals d’impagament del deute associats amb l’habitatge. Però, d’altra banda, la població que hi pertany té més dificultats per accedir a béns considerats bàsics.

Tanmateix, el fet que el percentatge de població classificada en aquest grup es mantingui gairebé inalterat malgrat la crisi (aproximadament el 13%), convida a associar el fenomen amb un caràcter més estructural que ni tan sols durant els anys de creixement econòmic es va aconseguir eliminar. Prop del 70% dels privats sense endarreriments no es poden permetre tenir vehicle i gairebé 9 de cada 10 no tenen capacitat per assumir despeses imprevistes. En tot cas, s’estaria parlant per a l’any 2011 de gairebé un milió de persones.

Finalment, l’altra partició resultant de l’anàlisi de classificació és la que es refereix a la població que considera que al seu entorn residencial hi ha problemes de qualitat ambiental i/o acústica i d’inseguretat ciutadana. Per a l’any 2006, el percentatge de població “privada a l’entorn residencial” va ser del 18,7%, mentre que l’any 2011 aquest percentatge es va reduir fins al 9,6%⁵⁵. Malgrat que el descens notable en termes relatius d’aquest grup podria estar afectat pel tractament comparatiu de les variables, si que es constata una davallada de la percepció negativa de l’entorn⁵⁶, la qual podria estar relacionada amb la gran quantitat d’intervencions urbanístiques de caire públic, privat i fins i tot mixtes que s’han dut a terme a molts entorns urbans els darrers anys en un context d’intens creixement del sector de la construcció⁵⁷. Es tracta de població que comparteix privació en els tres ítems que s’han inclòs relatius a l’entorn residencial i, amb menor importància, en els que fan referència a la qualitat de l’habitatge (manca de llum natural i problemes a l’estructura de l’habitatge), però no en cap de la resta d’ítems. És a dir, la privació a l’entorn residencial no aniria acompanyada d’incapacitat per accedir a necessitats de primer ordre i estaria més relacionada amb residents en hàbitats urbans degradats.

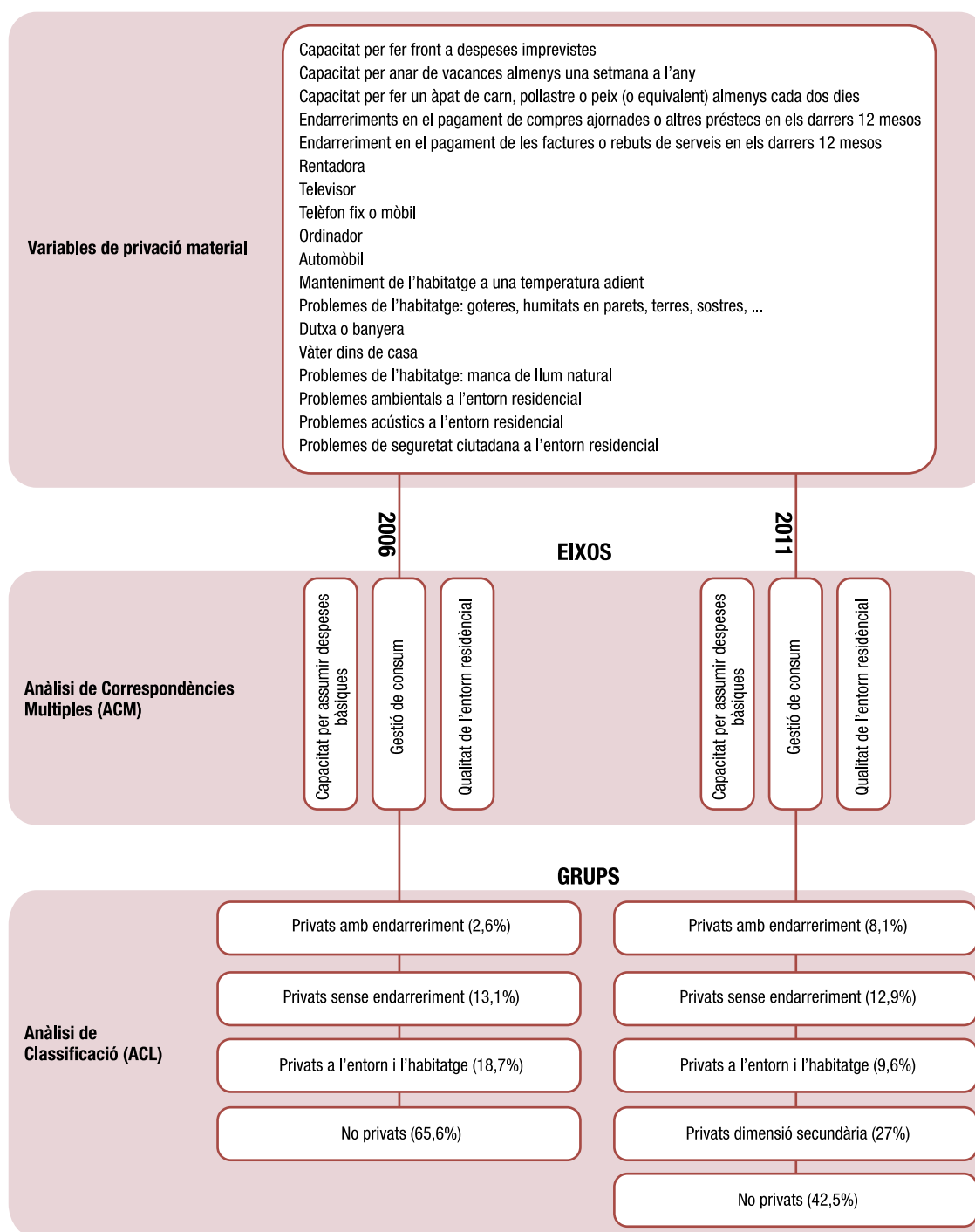
⁵⁴ Dades de l’any 2007 per al conjunt de la població espanyola. *Special Eurobarometer, 279. Poverty and Exclusion*, European Commission, 2007.

⁵⁵ Per poder comparar en el temps les variables d’entorn residencial, s’han hagut de tractar les que pertanyen a l’*Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011*. En recollir-se la valoració dels diferents ítems en una escala del 0 al 10, s’han recodificat els valors de 0 a 4 dins la categoria “privat” i la resta de puntuacions dins la categoria “no privat”.

⁵⁶ Aquests descens també s’observa quan es comparen les dues darreres edicions de l’*Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya* (2006 i 2011).

⁵⁷ La Llei de barris, impulsada pel Govern de la Generalitat de Catalunya el maig de l’any 2004, és un exemple d’intervenció integral als barris amb l’objectiu d’evitar-ne la degradació i millorar les condicions de vida dels ciutadans que hi resideixen.

FIGURA 75. Esquema del procés analític de la privació material. Catalunya, 2006 i 2011

A continuació, s'ha realitzat un model de regressió logística multinomial per estimar l'efecte d'un seguit de variables explicatives sobre la probabilitat de pertànyer a cadascun dels grups anteriors per a cadascun dels anys analitzats. D'aquesta manera, és possible calcular la probabilitat relativa de pertànyer a algun dels grups de privació.

Pel que fa al grup de "privats amb endarreriments" (constituït, l'any 2011, pel 8,1% de la població de Catalunya), es manifesta la confluència de dos elements que formen part de l'origen mateix de l'actual situació de crisi, però que alhora en són també conseqüència. Aquests són, d'una banda, la destrucció massiva de l'ocupació i, d'altra banda, un model residencial basat en la propietat i en la mercantilització dels habitatges. Així, s'observa com la probabilitat de pertànyer a aquest grup augmenta de manera considerable si l'accés a l'habitatge s'ha realitzat des

del lloguer (8,7 vegades superior respecte a la propietat totalment pagada) o a través l'endeutament hipotecari de les famílies (el risc de les persones amb l'habitatge en propietat amb pagaments pendents és 4,3 vegades superior als que no han de fer front a préstecs hipotecaris). L'augment continuat del preu de l'habitatge molt per sobre de la inflació (especialment quan es compara amb l'evolució dels sous i la renda familiar) durant un llarg període que parteix des de finals dels anys 90 (Rodríguez, 2009; 2010), va dificultar l'accessibilitat a l'habitatge de la població que, al mateix temps, no es veia afavorida per una política social en aquesta matèria. El lloguer va quedar reservat en gran part als segments més desfavorits de la població que no podien accedir a l'habitatge en règim de propietat. Una pràctica alhora estigmatitzada en aquell context davant la cultura imperant de la propietat com a element patrimonial, estable i perdurable en el temps (Leal, 2010; Colau i Alemany, 2012).

FIGURA 76. Model de regressió multinomial per estimar el risc relatiu de pertànyer als diferents grups de privació material. Catalunya, 2006 i 2011

	2006			2011			
	Privats amb endarreriments (2,6%)	Privats sense endarreriments (13,1%)	Privats entorn residencial (18,7%)	Privats amb endarreriments (8,1%)	Privats sense endarreriments (12,9%)	Privats entorn residencial (9,6%)	Privats dimensió secundària (27%)
	Exp (B)	Exp (B)	Exp (B)	Exp (B)	Exp (B)	Exp (B)	Exp (B)
Aturats llarga durada i no han treballat mai	<0	4,93***	1,04	2,81**	6,96***	1,03	2,23***
Ocupacions intermèdies	4,52	2,33**	0,84	2,29***	2,11***	1,11	1,72***
Petits empresaris i autònoms	1,66	1,18	0,29***	2,87***	4,01***	1,01	1,91***
Classe treballadora	6,48**	3,81***	0,64*	4,30***	7,81***	2,00***	2,92***
Directius i professionals (categoria de referència)							
1 quintil	11,71	9,48***	1,61	8,56***	16,01***	2,67***	3,97***
2 quintil	2,48	6,75***	1,65*	4,84***	11,55***	3,33***	3,59***
3 quintil	<0***	5,09***	1,38	2,64***	6,20***	2,01***	2,65***
4 quintil	1,62	3,13**	1,16	1,04	2,65**	2,11***	1,81***
5 quintil (categoria de referència)							
Tots inactius	<0***	0,52**	0,79	1,71**	4,37***	1,29	1,41***
Tots els actius aturats	<0	1,30	3,19*	7,38***	7,19***	4,33***	3,06***
Ocupats i aturats	4,19**	1,96*	1,08	3,31***	2,37***	2,24***	2,27***
Tots els actius ocupats (categoria de referència)							
Unipersonal	2,03	1,22	0,94	1,37	2,28***	1,22	1,26*
Llars amb nens dependents	1,16	0,43***	0,74	1,38*	0,74*	1,00	0,82*
Llars sense nens dependents (categoria de referència)							
Lloguer	>0	2,04**	1,38	8,75***	5,92***	2,47***	2,45***
Propietat amb pagaments pendents	>0	1,30	0,84	4,29***	1,12	1,28	1,46***
Propietat totalment pagada o cessió gratuïta (categoria de referència)							
Després de l'any 2000	0,70	2,09***	0,52**	1,59**	1,71***	0,74*	1,29**
Fins l'any 2000 (categoria de referència)							
Log versemblança			-2900,8				-1904,4
Pseudo R2			0,13				0,16
n			3.494				10.099

Els resultats s'interpreten sobre la base de la classe o partició "no privats".

Nivells de confiança: *** =99%, ** =95%, * =90%.

Font: INE, *Encuesta de condiciones de vida, 2006*, i Idescat i IERMB, *Encuesta de condiciones de vida i hàbits de la població, 2011*.

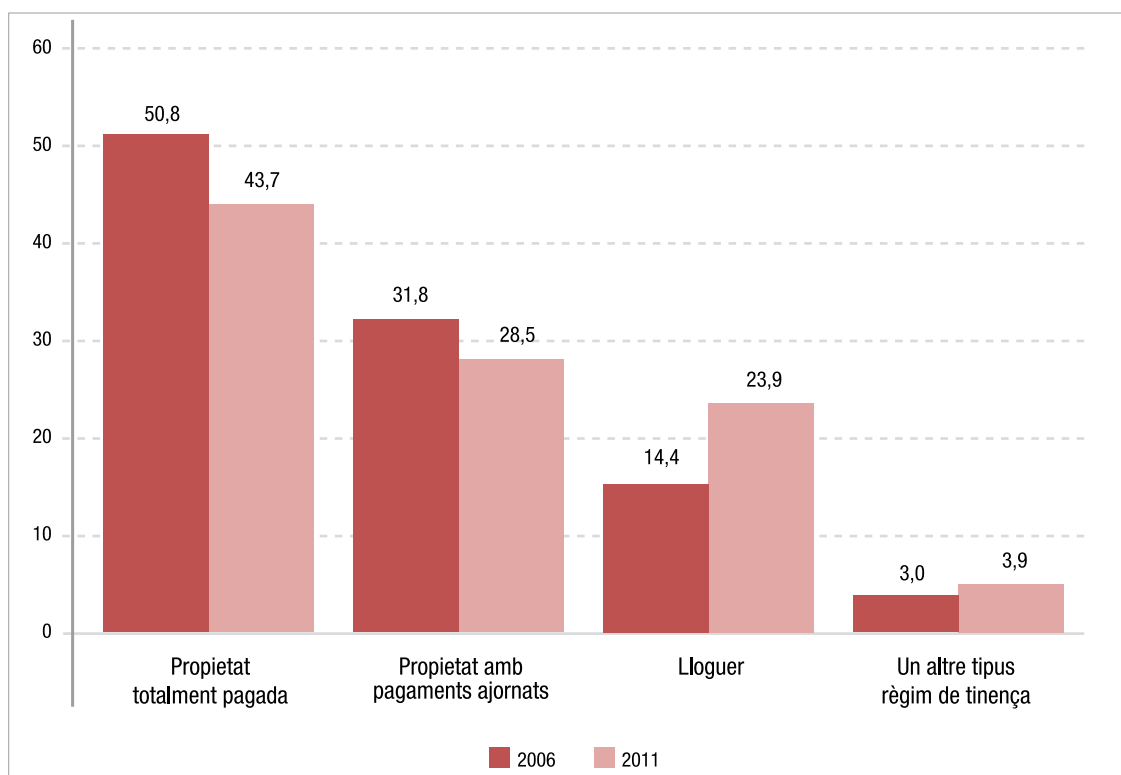
Els resultats de la Figura 77 mostren la preponderància de la propietat davant altres formes de règims de tinença, malgrat que l'any 2011 s'observa un canvi de tendència a favor del lloguer. Altrament, els més "afortunats" van poder accedir a un habitatge a costa de l'endeutament (4 de cada 10 dels habitatges en propietat romanien pendents de pagament l'any 2011). La variable introduïda al model per quantificar l'efecte d'haver comprat o llogat l'habitatge en plena formació de la bombolla immobiliària en relació amb pertànyer al grup de privats amb endarreriments, assenyalava un risc relatiu de privació 1,6 vegades superior de la població que va accedir a l'habitatge a partir de l'any 2000 en relació amb els que ho varen fer abans del canvi de segle.

Tanmateix, la destrucció de llocs de treball i l'augment de les taxes d'atur, tant a nivell individual com a nivell de la llar, tenen una clara relació amb la probabilitat de formar part d'aquest grup. En el cas de les llars en què totes les persones que es declaraven actives perdessin el seu lloc de treball, el risc de no poder atendre el deute compromès l'any 2011, era 7,4 vegades superior al de les llars on l'atur no havia afectat cap de les persones que en formaven part. Quan l'atur a la llar no és total, sinó que es combinen situacions d'ocupació i atur, aquest risc disminueix, tot i que no és gens menyspreable (3,3 vegades superior respecte a les llars amb tots els actius ocupats). En la mesura que la principal despesa de les famílies és l'habitatge, quan disminueixen o desapareixen les rendes del treball, les dificultats per atendre els rebuts mensuals de la hipoteca o el lloguer s'aguditzen. Per la seva banda, les persones que viuen en llars on tots els seus membres

es declaren inactius tenen un risc associat 1,7 vegades superior al de les llars amb plena ocupació. En aquest sentit, si bé aquest col·lectiu presenta un cert risc de patir un tipus de privació material basat en els endarreriments dels pagaments de l'habitatge, aquest no és tan acusat com per a les categories anteriors. Les llars amb inactivitat total corresponen en la seva gran majoria a jubilats, coberts de manera continuada i sense gaires alteracions pel sistema de pensions i, en conseqüència, no subjectes als vaivens del mercat laboral. Tanmateix, els nivells de deute associats amb l'habitatge són, en aquestes llars, molt baixos en la mesura en què es tracta de propietats totalment pagades. No obstant això, no vol dir que la crisi no els hagi afectat en termes de privació material, com es veurà més endavant, sinó que la probabilitat de pertànyer a aquest grup és més lleu.

Una altra qüestió interessant que també val la pena assenyalar és que s'observa una relació en la probabilitat de pertànyer al grup de "privats amb endarreriments" i el tipus de llar. Per a les llars amb nens dependents el risc de no poder fer front a pagaments bàsics és 1,4 vegades superior respecte a les llars on no hi ha fills petits. Malgrat que tenir fills dependents és un factor de risc no tan elevat com la resta de variables esmentades, es constata la vulnerabilitat de les famílies joves i, sobretot, dels menors que hi formen part, cosa que resulta un llast amb efectes devastadors per al progrés social i la igualtat d'oportunitats (Navarro i Clua-Losada, 2012; Marí-Klose i Marí-Klose, 2012). Pel que fa a la resta de variables que s'han inclòs al model, es constata que la més relacionada amb la probabilitat de patir endarreriments és la que té una naturalesa més conjuntural, és a dir, la renda. Si s'analitza la influència dels nivells de renda —mesurada de manera estàtica i sense comptabilitzar

FIGURA 77. Règim de tinença de l'habitatge de la població de 16 i més anys. Catalunya, 2006 i 2011

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

el patrimoni i els estalvis amb què es pugui comptar per fer front a dificultats econòmiques— es pot observar que es relacionen linealment amb el risc de patir una privació basada en els endarreriments dels pagaments de l'habitatge, “menys renda més risc”, excepte per al quart quintil que no difereix significativament de la categoria de referència (en aquest cas, el cinquè quintil de renda). No obstant això, el diferencial de risc relatiu entre els diferents grups de renda no és tan acusat com el que s'observa en la població que pateix manca forçada de béns materials però que no ha tingut endarreriments relacionats amb l'adquisició o manteniment de l'habitatge.

Complementàriament, la classe social, amb un caràcter molt més estructural i perdurable al llarg del temps, incideix en la probabilitat de pertànyer a aquest grup malgrat que es produeix una certa “democratització del risc”. Així, la classe treballadora redueix el seu risc relatiu envers les altres classes socials, bàsicament perquè les dificultats de fer front als pagaments han augmentat entre les classes més benestants. Així, el risc relatiu de la classe treballadora envers els directius i professionals, que era 6,6 vegades més elevat el 2006, va baixar a 4,3 vegades l'any 2011. Per la seva banda, els petits empresaris i autònoms, les ocupacions intermèdies, el conjunt de persones aturades de llarga durada i les persones que no han treballat mai, que abans de la crisi no tenien un risc significativament diferent del que gaudien directius i professionals, tenen ara un risc dues vegades superior.

Sintetitzant, l'esclat d'aquest grup en el panorama social de Catalunya està estretament lligat a la situació de crisi. El nivell de deute associat amb l'adquisició i el manteniment de l'habitatge, i assumit amb un nivell d'ingressos provinents del mercat de treball, es converteix en inassolible quan algun, o tots en el cas més extrem, d'aquests ingressos falla. Deixant al marge el discurs popular “d'estirar més el braç que la màniga” i de la culpabilització que s'ha volgut fer del consum, sobretot envers les classes més baixes i menys formades, les conseqüències que es deriven de no poder fer front als deutes adquirits són de caire judicial i poden acabar —i malauradament acaben— en desnonaments. No s'ha oblidar, però, que l'habitatge s'ha d'entendre com una necessitat social de primer ordre que serveix de suport al procés d'integració de les persones i facilita dur a terme les necessitats quotidianes i bàsiques de la població (Fernández *et al.*, 2003).

Els resultats del model de regressió multinomial per al grup de “privats sense endarreriments” (Figura 76) també revelen certa relació amb la destrucció de l'ocupació i la combinació de situacions d'atur a la llar (en cas que tots els actius esdevinguin aturats, el risc, l'any 2011, va augmentar 7,2 vegades mentre que si es combinen situacions d'atur i ocupació el risc és 2,4 vegades superior). A diferència, però, del grup anterior, les persones que viuen en llars amb tots els seus membres inactius i que per tant no estan subjectes als vaivens del mercat laboral, també estan més exposades a patir privacions bàsiques (el risc és 4,4 vegades superior respecte a les llars amb tots els actius ocupats),

així com també les llars formades per una sola persona (2,3 vegades superior el risc en relació amb les llars amb nens dependents). Com ja s'intuïa arran de l'anàlisi del grup de “privats amb endarreriments”, l'accés a l'habitatge en règim de lloguer està relacionat amb un augment del risc, gairebé 6 vegades superior, respecte als que gaudeixen de l'habitatge en propietat sense pagaments pendents, mentre que per als que tenen hipoteca no es constaten diferències significatives. Tanmateix, en aquest grup no només són significatives la classe social i la renda, sinó que les diferències encara s'accentuen més. Així, el risc d'una persona de classe treballadora de no tenir capacitat per cobrir les necessitats considerades bàsiques és gairebé més de 8 vegades superior al d'una persona de la classe de directius i professionals, i per als aturats de llarga durada o persones que no han treballat mai és 7 vegades superior. Per als petits empresaris i autònoms el risc és 4 vegades superior, mostrant les dificultats del col·lectiu arran de la crisi (l'any 2006 les diferències amb els directius i professionals no eren significatives). Atinent als nivells de renda, s'observa com augmenten les ràtios de risc respecte l'any 2006, especialment per als dos grups situats a la part més baixa (més de 10 vegades superior) i com aquesta relació és lineal, “menys renda més risc”. En resum, els resultats del model apunten cap a un tipus de privació més estructural i existent ja en període de bonança econòmica, però no per això menys important. La comparació precisament entre el resultat dels dos anys mostra una clara accentuació dels riscos associats amb cada una de les categories analitzades.

Pel que fa a l'altre tipus de privació material estretament vinculat amb la situació de crisi, això és, les persones que no pateixen privacions bàsiques, però que no es poden permetre cap despesa extra (“privats en la dimensió secundària” que constitueixen el 27% de la població de Catalunya a l'any 2011), s'adverteix l'existència de relació amb la majoria de variables explicatives que s'han inclòs al model. No obstant això, el diferencial de risc entre les categories i respecte a la de referència no és tan pronunciat com l'observat per a la resta de grups. És a dir, sense esborrar l'existència de diferències socials, que hi són, la probabilitat de pertànyer a aquest grup es dilueix entre tots els segments de la població de Catalunya. És a dir, que el risc de “viure al dia” es democratitza en temps de crisi.

Finalment, el grup caracteritzat per la privació a l'entorn residencial és el que menys s'ajusta al model dissenyat. No s'observa una relació clara i nítida amb la renda i menys encara amb la classe social, on només és significativa la classe treballadora. D'altra banda, el risc de pertànyer a aquest grup disminueix si l'accés a l'habitatge es va produir després de l'any 2000, és a dir, els que varen canviar d'habitatge o s'emanciparen més recentment pateixen menys privació associada amb l'entorn residencial. Ara bé, si l'accés a l'habitatge es realitza via lloguer, el risc relatiu augmenta de l'ordre de 2,5 vegades. De fet, és a les ciutats més grans on el règim de lloguer adquireix més rellevància respecte a altres formes de tinença, la qual cosa reforça la idea que es tracta d'un tipus de privació amb un fort component urbà (el 36% dels habitatges de la ciutat de Barcelona són de lloguer, mentre que per a tota Catalunya el percentatge es redueix al 23%). Les situacions d'atur total o parcial a la

llar també constitueixen un altre factor a considerar en l'increment del risc relatiu de viure en entorns degradats, que és 4,3 i 2,2 vegades superior, respectivament, en relació amb les llars que conserven tots els seus actius ocupats. La confluència a les grans ciutats de grups socials molt diferenciats que habitualment donen peu a pautes de segregació i de diferenciació residencial en funció dels nivells de renda o de l'origen geogràfic, podria ajudar a explicar aquests resultats. En aquest sentit, el concepte de "ciutat dual" (Sassen, 1991; Castells, 1999; Fanstein et al., 1994; Mollenkopf i Castells, 1992), que assenyalava els processos de polarització social creixent que s'estan vivint a les grans metròpolis occidentals, entroncaria amb aquesta idea⁵⁸.

3.4.3. L'estructura de la privació material a l'Àrea Metropolitana de Barcelona

L'anàlisi desenvolupada a l'anterior apartat s'ha reproduït per a l'AMB, però tan sols per a l'any 2011, que és el que permeten les dades disponibles. Això és, una anàlisi de correspondències múltiples per estructurar la privació; una classificació dels individus atenent als eixos resultants de l'anàlisi anterior i, finalment, un model de regressió logística multinomial que visualitza quins elements incideixen més en el fet de formar part d'un grup o d'un altre. A la Figura 78, es detallen les variables de privació així com les freqüències que s'han utilitzat per iniciar el procés analític.

FIGURA 78. Variables de privació material incloses a l'anàlisi de correspondències múltiples. Total de població. AMB, 2011

	Sí	No	Total
Capacitat per fer front a despeses imprevistes	63,6	36,4	100,0
Capacitat per anar de vacances almenys una setmana a l'any	66,2	33,8	100,0
Capacitat per fer un àpat de carn, pollastre o peix (o equivalent) almenys cada dos dies	96,5	3,5	100,0
Endarreriments en el pagament d'algun rebut de la hipoteca o del lloguer de l'habitatge principal en els darrers 12 mesos	8,2	91,8	100,0
Endarreriment en el pagament de compres ajornades o altres préstecs en els darrers 12 mesos	5,9	94,1	100,0
Endarreriment en el pagament de les factures o rebuts de serveis en els darrers 12 mesos	10,9	89,1	100,0
Es pot permetre rentadora	99,7	0,3	100,0
Es pot permetre televisor	99,8	0,2	100,0
Es pot permetre telèfon fix o mòbil	98,0	2,0	100,0
Es pot permetre ordinador	85,8	14,2	100,0
Es pot permetre automòbil	74,0	26,0	100,0
Manteniment de l'habitatge a una temperatura adient	87,6	12,4	100,0
Problemes de l'habitatge: goteres, humitats en parets, terres, sostres...	16,8	83,2	100,0
Disposa de dutxa o banyera	99,0	1,0	100,0
Disposa de vàter dins de casa	98,8	1,2	100,0
Problemes de l'habitatge: manca de llum natural	10,1	89,9	100,0
Problemes ambientals a l'entorn residencial	8,0	92,0	100,0
Problemes acústics a l'entorn residencial	17,6	82,4	100,0
Problemes de seguretat ciutadana a l'entorn residencial	15,6	84,4	100,0
n	3.701		

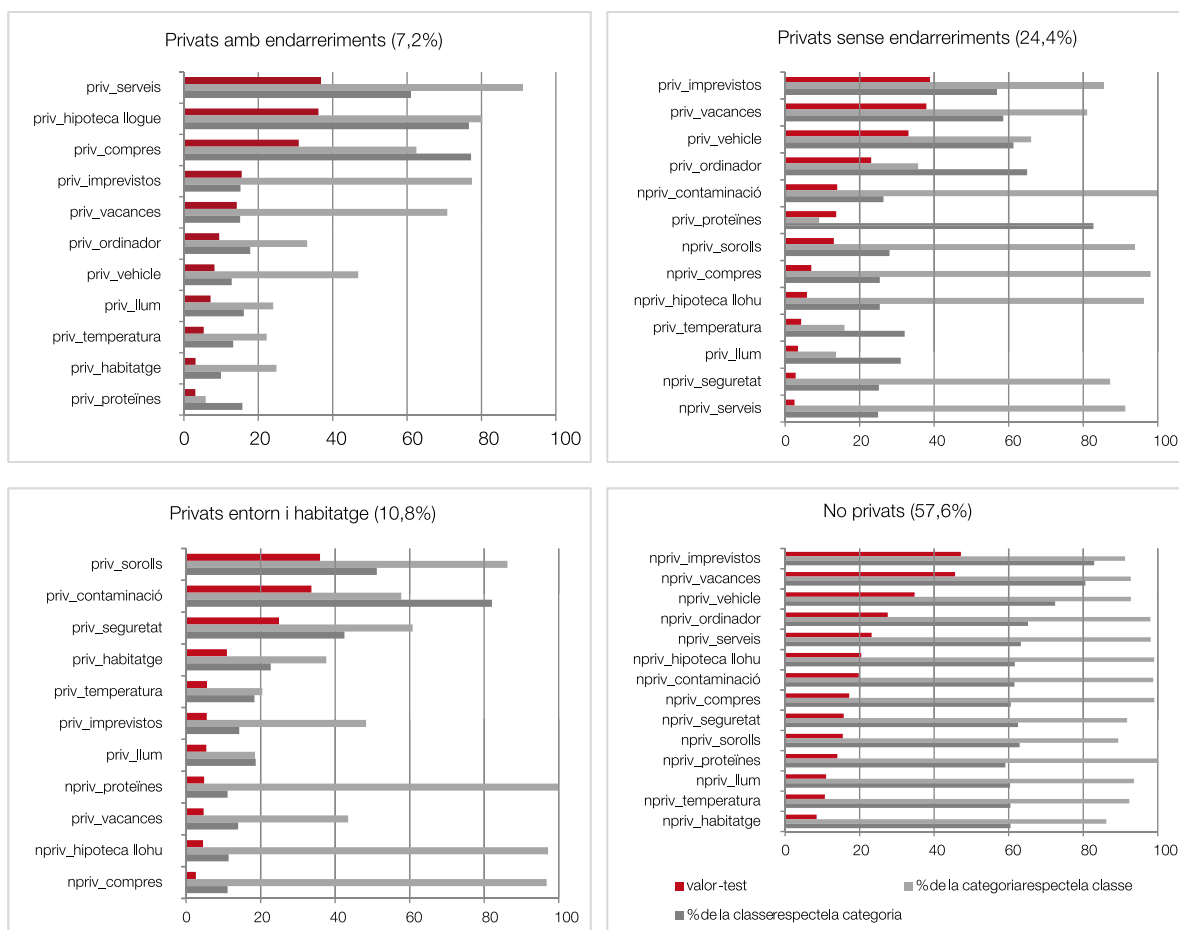
Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2011*.

⁵⁸ En el context de les ciutats urbanes europees, alguns autors apunten cap a un model de "ciutat esquarterada" emfatitzant la idea que la ciutat global no es trobaria fraccionada en dues parts sinó en més (Marcuse, 1989, 1993; Van Kempen i Özükren, 1998; Van Der Wusten i Musterd, 1998; Marcuse i Van Kempen, 2002; Van Kempen i Murie, 2009).

En relació amb els eixos de privació resultants, es manté la mateixa estructura que per a les anàlisis corresponents a Catalunya dels anys 2006 i 2011, és a dir 3 eixos⁵⁹. Un primer eix relatiu a la “capacitat per assumir despeses bàsiques”⁶⁰, un segon que al·ludeix a la “gestió del consum”⁶¹ i, finalment, un tercer, que correspon a la “qualitat de l’entorn residencial”⁶². Respecte a les classes o particions, l’arbre d’agregació suggereix una bona classificació si retenim 4 grups per fer-ne l’anàlisi. Aquests 4 grups són equivalents als identificats per a Catalunya l’any 2006, és a dir, “privats amb endarreriments”, “privats sense endarreriments”, “privats a l’entorn residencial i a l’habitatge” i “no privats” (Figura 79). Amb aquests resultats, es podria intuir que la crisi no hauria afectat en termes de privació material els ciutadans residents a l’AMB? Malauradament, la resposta és negativa.

En primer terme, la població sense cap tipus de privació representaria el 57,6% de la de l’AMB. Però sobretot, el canvi més substancial s’observa en el volum de persones classificades com a “privades sense endarreriments”, que representen gairebé 1 de cada 4, percentatge que es dobla respecte a l’observat per a Catalunya en la seva totalitat, tant l’any 2006 com el 2011. En termes absoluts, el grup aglutina 787.000 persones amb aquest tipus de privació material. Així, a l’AMB no es detecta la formació d’un grup intermedi entre els “no privats” i els “privats sense endarreriments”, que serien aquells que per a Catalunya s’identifiquen com a “privats en la dimensió secundària” i el tret més característic dels quals és viure amb pressupostos familiars ajustats sense possibilitat d’assumir cap despesa extra. Precisament, les categories que presenten els valors-test més alts del grup de “privats sense endarreriments” de l’AMB són les que corresponen

FIGURA 79. Classificació i característiques més definitòries de la població atenent a la privació material. AMB, 2011

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2006 i 2011*.

⁵⁹ Tots tres expliquen el 99'1% de la variància considerant els valors propis transformats i corregits.

⁶⁰ Aquest factor explica el 84% de la variància del total de variables analitzades.

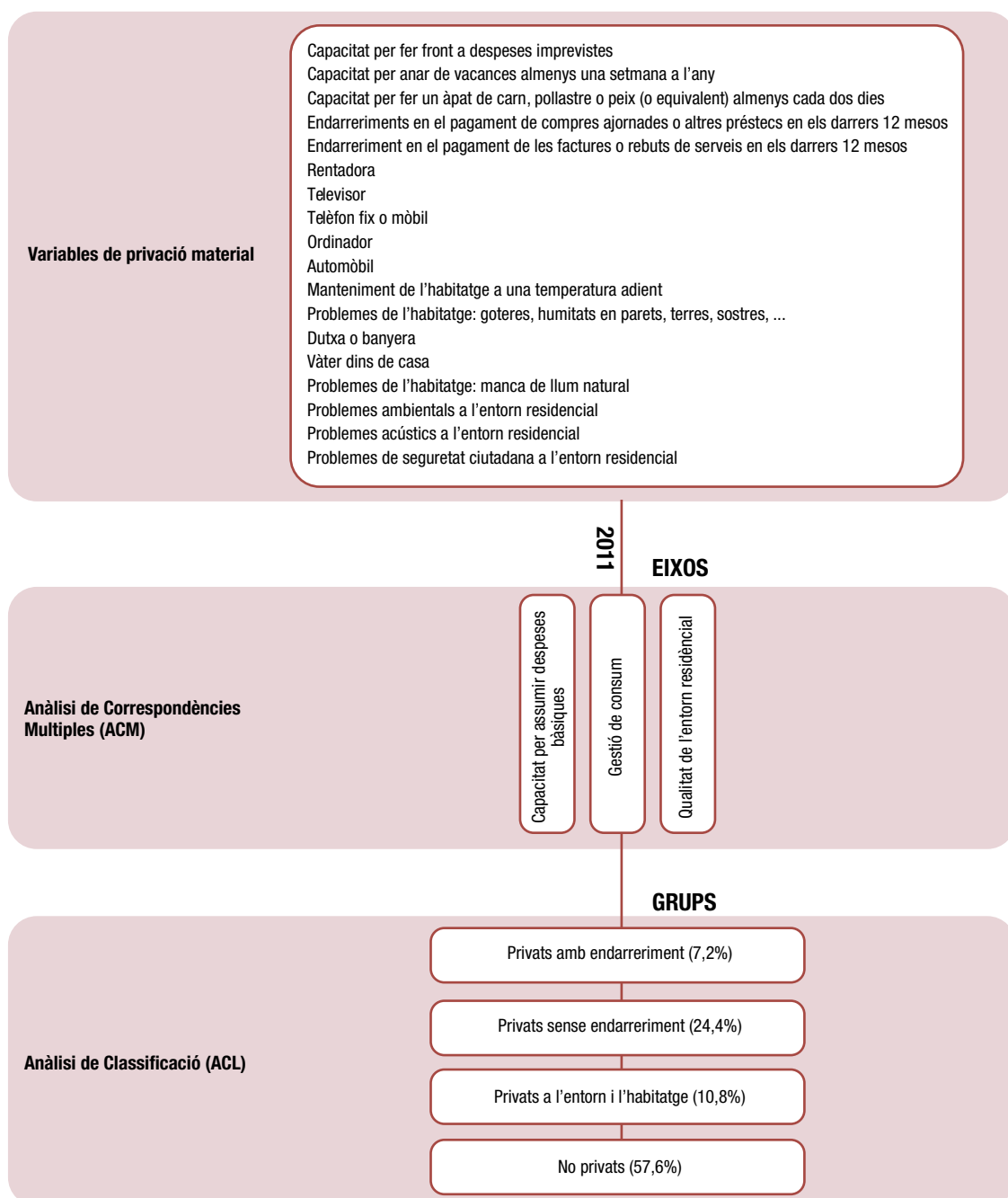
⁶¹ Aquest factor explica el 9% de la variància del total de variables analitzades.

⁶² Aquest factor explica el 6% de la variància del total de variables analitzades.

a la impossibilitat per assumir despeses extra i per afrontar la despesa d'una setmana de vacances a l'any. La diferència és que aquests tipus de privació material no tenen lloc aïlladament, sinó que se solapen amb d'altres privacions, com ara la incapacitat per tenir vehicle o ordinador (6 de cada 10 d'aquest grup no s'ho poden permetre), per menjar la quantitat de proteïnes que es consideren necessàries (el 80% de les persones que no poden realitzar aquesta ingesta de proteïnes pertanyen a aquest grup) o per mantenir l'habitatge a una temperatura adient. És a dir, no és que puguin desembocar en problemes de privació material, sinó que directament ja la pateixen. Com ja succeïa en les fotografies de Ca-

talunya per als anys 2006 i 2011, la diferència entre aquest grup i els "privats amb endarreriments" rau en què aquests últims no es poden fer càrrec del deute compromès, així com en la intensitat de la resta de privacions materials. El 90% de les persones que en formen part han tingut endarreriments en el pagament de les factures d'aigua, llum i/o gas i el 80% en el pagament de la hipoteca o el lloguer. En termes absoluts, el grup el formen aproximadament 233.000 persones. Pel que fa a la privació relacionada amb la degradació de l'entorn residencial, no s'observen diferències significatives ni en proporció ni en composició respecte a la Catalunya de l'any 2011.

FIGURA 80. Esquema del procés analític de la privació material. AMB, 2011

Del model de regressió multinomial destaquen les *odd ratios* de risc de privació material amb endarreriments en el pagament dels deutes adquirits associades amb el fet de tenir hipoteca, que se situa per sobre dels que viuen a l'habitatge en règim de lloguer (5,6 vegades superior per als propietaris amb pagaments pendents i 3,9 vegades superior per als que viuen de lloguer), així com l'atur de tots els membres de la llar. Tan-

mateix, com succeïa a les anàlisis de l'any 2011 per al conjunt de Catalunya, la classe social i la renda adquireixen molta més importància com a elements desencadenants de la privació més estructural i no relacionada amb els endarreriments dels pagaments. Tal com ja s'ha dit, el fet més remarcable és que afecta gairebé una de cada quatre persones dels municipis que integren la conurbació barcelonina.

FIGURA 81. Model de regressió multinomial per estimar el risc relatiu de pertànyer als diferents grups de privació material. AMB, 2011

	PRIVATS AMB ENDARRERIMENTS (7,2%)	PRIVATS SENSE ENDARRERIMENTS (24,4%)	PRIVATS ENTORN I HABITATGE (10,8%)
	Exp (B)	Exp (B)	Exp (B)
Aturats llarga durada i no han treballat mai	2,63	3,96***	1,30
Ocupacions intermèdies	2,30**	2,17***	1,43
Petits empresaris i autònoms	2,20	4,66***	1,54
Classe treballadora	4,69***	6,38***	1,86**
Directius i professionals (categoria de referència)			
1 quintil	6,34***	7,98***	0,93
2 quintil	3,16**	5,42***	2,54***
3 quintil	1,33	3,97***	1,59
4 quintil	0,93	2,12**	2,73***
5 quintil (categoria de referència)			
Tots inactius	1,11	2,23***	1,42
Tots els actius aturats	4,47***	3,13***	3,79**
Ocupats i aturats	1,09	1,63*	1,64
Tots els actius ocupats (categoria de referència)			
Unipersonal	1,20	1,92***	1,57*
Llars amb nens dependents	1,33	0,78	1,16
Llars sense nens dependents (categoria de referència)			
Lloguer	3,90***	2,60***	1,39
Propietat amb pagaments pendents	5,58***	0,89	1,44
Propietat totalment pagada/Cessió gratuïta (categoria de referència)			
Després de l'any 2000	1,46	1,78***	0,74
Fins any 2000 (categoria de referència)			
Log versemblança			-3062,1
Pseudo R2			0,20
n			3486

Els resultats s'interpreten sobre la base de la classe o partició "NO PRIVATS".

Nivells de confiança: *** =99%, ** =95%, * =90%.

Font: Idescat i IERMB, *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011*.

4. Conclusions

En el breu període de cinc anys –transcorreguts des que es va fer l'edició anterior de l'*Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població*, l'any 2006–, les societats metropolitana i catalana han fet, de nou, un gran pas en la transició d'una societat industrial a una de postindustrial. La crisi iniciada el 2008 hi ha tingut molt a veure en la intensitat d'aquest moviment, esperonant tendències que ja eren presents en els anys de bonança econòmica. Aquesta transició és observable en dimensions molt rellevants de l'estructura social catalana com s'ha anat veient al llarg d'aquest estudi.

En primer lloc, cal destacar els avenços significatius que s'han donat en el procés de terciarització del model productiu en aquests darrers anys, en què l'AMB, arrossegada sobretot per les dinàmiques contagioses de la ciutat de Barcelona, se situa un pas per davant de la resta de Catalunya. L'estructura ocupacional ha mudat, destruint més ocupació industrial i creant llocs de treball en el sector serveis. Si l'any 2006 ocupacions típicament industrials com les dels encarregats, supervisors, tècnics i treballadors semiquualificats de la manufactura representaven el 23% de l'ocupació, el 2011 constitueixen només un 16% a Catalunya, i a l'AMB la proporció és encara menor, a penes superen el 10% dels ocupats. Aquesta transformació de l'estructura ocupacional ha tingut més a veure amb la destrucció de l'ocupació que amb la creació de nova. Nova ocupació n'hi ha hagut, però poca i generada, sobretot, en feines semiquualificades del sector serveis, les quals han donat ocupació als homes en una bona proporció, malgrat que, fins ara, era un nínxol del mercat de treball dominat clarament per les dones. Al conjunt de Catalunya també s'ha creat tímidament ocupació de directius i professionals, lligada també al sector serveis, i a Barcelona ciutat han crescut lleugerament els treballadors autònoms i els petits empresaris, una tendència que reflecteix segurament l'intent de treballadors acomiadats amb prous recursos per establir-se per compte propi. Tot plegat, però, suma un augment net d'ocupació a Catalunya d'unes 130.000 persones, mentre que la destrucció d'ocupació neta ha estat de gairebé 500.000 llocs de treball. Cal recordar també que d'aquesta espiral de destrucció d'ocupació que està accelerant el procés de terciarització de l'economia metropolitana i catalana, se'n desprenen també efectes col·laterals, ja que, si bé, ha castigat amb més intensitat els treballadors industrials i els de la construcció, tampoc no ha deixat indemnes grups ocupacionals tradicionalment més segurs.

Un altre canvi notable en aquest trànsit cap a la societat postindustrial és el relacionat amb les llars. Durant els darrers anys, l'augment del divorci i de noves formes de convivència, el creixement de l'activitat laboral femenina i la destrucció d'ocupació masculina han fet que, per primer cop, s'hagi atenuat l'hegemonia que tenien en la societat catalana les llars formades per una parella amb l'home com a sustentador principal. Els resultats analitzats palesen un increment sense precedents de les llars on la sustentadora principal és la dona, de manera que

s'han reduït molt les distàncies amb les llars sustentades principalment per homes (26,9% i 39,8%, respectivament, quan el 2006 les proporcions eren del 15,9% i el 54,9%). Això, en un context en el qual hi ha un reequilibri en la segregació ocupacional per sexe. Les dones guanyen posicions relatives en ocupacions masculinitzades (directius, professionals i autònoms) i les perden en les feminitzades (treballadores semiquualificades de serveis), a la par que el diferencial de salaris entre homes i dones es redueix.

Ara bé, a banda d'aquests processos de transformació estructural que s'han accelerat amb els efectes de la crisi, de quina altra manera ha afectat la recessió econòmica l'estructura social metropolitana i catalana? Què més ha passat en termes de desigualtat social? Qui està patint amb més intensitat el context d'adversitat econòmica? A la introducció d'aquest treball s'avançava que no hi ha una predicció segura sobre els efectes que pot desencadenar una crisi, atès que hi ha múltiples variables en joc, i els efectes han de ser heterogenis segons la idiosincràsia de cada nació. Quines són, doncs, les principals conclusions que podem extreure d'aquest treball?

Augment desbocat de l'atur i déficits en la protecció social de la desocupació

- Com a conseqüència del gran procés de destrucció d'ocupació, la relació entre la població ocupada i la població aturada o inactiva (econòmicament dependents) s'ha capgirat completament entre el 2006 i el 2011, de manera que el volum de població aturada i inactiva ha superat el de població ocupada, tant a l'AMB com a la província de Barcelona i a Catalunya.
- La destrucció d'ocupació ha afectat totes les classes socials donant peu a una reducció dels diferencials interclassistes del risc d'atur, però continuen sent, i encara amb més intensitat, els treballadors sense estudis universitaris i els que tenen contractes precaris qui pateix més risc d'atur.
- L'evolució entre el 2006 i el 2011 està marcada per l'augment de les llars on algun dels seus membres actius està aturat i on tots els membres actius estan aturats, tant a l'AMB com al conjunt de Catalunya. Aquest augment de llars amb membres aturats té efectes devastadors en el risc de pobresa i en la seva cronificació, atès que l'atur afecta sobretot homes menors de 50 anys que, majoritàriament eren sustentadors principals de les llars, i que es troben en un moment del seu curs vital en què han de criar als fills menors dependents.
- El temps que ha transcorregut des que el 2008 va començar a aflorar la crisi econòmica i financera, juntament amb la dificultat per trobar feina està provocant que molts aturats hagin superat l'any de cerca de feina sense èxit. Els resultats analitzats confirmen l'increment notable de l'atur de llarga durada, tant a la demarcació de Barcelona com a Catalunya. A l'AMB, la població aturada que fa 12 mesos o més que busca feina s'ha doblat entre els anys 2006 i 2011, passant del 33,7% al 60%. Aquesta situació d'atur de llarga durada es troba força estesa entre els diversos perfils socials. Pràcticament, la meitat

de la població aturada es troba en aquesta situació, independentment de si es tracta de dones o d'homes, població jove o adulta, o gent amb més o menys qualificació formativa, si bé ha de ser motiu de reflexió que els treballadors aturats de més de 50 anys estiguin entre els que més dificultats tenen per tornar a estar ocupats, amb les conseqüències negatives que aquesta perllongació ha de tenir sobre els seus drets a una pensió de jubilació.

- Una altra conseqüència negativa de la perllongació de l'atur és l'esgotament del dret a rebre les prestacions de la Seguretat Social, que està deixant una quantitat creixent d'individus i de llars sense cap mena d'ingrés. De moment, aquesta desprotecció està afectant més els treballadors menys qualificats, potser perquè treballaven en condicions de protecció social precàries, o perquè van ser els primers de ser acomiadats i ja han esgotat el seu dret a prestació. Amb tot, si la depressió del mercat laboral es manté, aviat aquesta desprotecció serà més generalitzada.

- Amb l'arribada de la crisi s'ha produït també una modificació de les expectatives i les exigències laborals de la població aturada. En termes generals, aquesta transformació denota una major tolerància envers l'acceptació de feines de qualsevol tipus, molt especialment entre alguns col·lectius com ara la població amb la parella a l'atur, la població menys qualificada i la població estrangera, que semblen els més necessitats en l'actual context de crisi, a causa de l'asfíxia econòmica que pateixen.

Major polarització social intra classe

- La crisi ha exacerbat un procés de polarització en la distribució de la renda que ja s'estava produint des del tombant de segle i que ha estat comú a bona part dels països més desenvolupats (Dallinger, 2013, OECD, 2008). La proporció de població amb una renda disponible al voltant de la mediana de la distribució ha caigut de gairebé el 70% l'any 2006 a poc més del 61% el 2011.

- Aquesta polarització ha estat el resultat d'un augment de la desigualtat entre classes socials, però més fort encara ha estat l'efecte d'una dispersió molt gran en les condicions de vida de llars que pertanyen a una mateixa classe social. La polarització ha perjudicat especialment les classes mitjanes, ja que han estat els administratius qualificats, els professionals i directius de rang mitjà, junt amb els treballadors autònoms i els petits empresaris qui amb més intensitat ha abandonat els estrats superiors de renda on se situaven el 2006 per caure, molts d'ells, en situacions de pobresa.

- Un cop la crisi es manifesta, l'augment de les desigualtats intra classe es generalitza a tots els grups ocupacionals, llevat dels grups més extrems: els directius i professionals d'alt rang i els treballadors ocupats en feines de rutina.

Major homogeneïtzació de riscos entre classes socials

- Entre les raons d'aquesta major dispersió de renda dins les classes socials hem d'esmentar la destrucció d'ocupació generalitzada. El risc de perdre la feina continua essent més elevat per a les classes treballadores, que en termes generals han duplicat el seu risc de desocupació, però el diferencial de classe ha caigut, atès l'increment notable del risc entre els treballadors qualificats, els encarregats i els administratius qualificats. En aquest sentit, hi ha hagut una certa "democratització" del risc d'atur que ha fet més homogènies les classes socials intermèdies en relació amb els empleats no qualificats de rutina i els directius i professionals de rang elevat, amb estudis superiors i contractes estables.

- La caiguda dels salaris reals, mesurada com salari/hora treballada a preus del 2011, ha estat més intensa entre els homes, especialment si són professionals o ocupen càrrecs directius (-14%) i si són administratius qualificats o encarregats (-4%), mentre que la classe treballadora en conjunt ha vist reduir el seu salari un 2%. Com en el cas del risc d'atur, el risc de perdre poder adquisitiu, malgrat que es conservi la feina, és ara més homogeni entre classes socials, ja que el menor risc relatiu d'atur de les classes més benestants és compensat amb majors pèrdues de salaris. Podem assegurar, doncs, que s'observa una reducció de la desigualtat salarial entre classes i intra classes que és contrària a les tendències identificades abans de la crisi a la majoria de països més desenvolupats (Gotschalk i Smeeding, 1997, Friedman i Wolff, 1982; Sassen, 1991 i OECD, 2008). Precisament a Espanya, ja hi havia indicis clars d'una tendència cap a una menor desigualtat salarial quan es prenia com a referència el nivell d'estudis dels treballadors (Lacuesta i Izquierdo, 2012). Aquesta tendència cap a la compactació salarial és comuna a homes i dones de totes les classes socials, excepte dins de la classe treballadora que manté una elevada dispersió salarial.

- A Catalunya, atesa la minsa protecció pública a la infància, la font principal de protecció social a les llars en edat laboral té la base en les prestacions per atur (Sarasa i Luppi, 2012); però en les circumstàncies actuals, aquestes prestacions han perdut caràcter redistributiu. La crisi ha augmentat la proporció d'aturats entres les classes mitjanes, que ara són més perceptores d'aquestes prestacions, mentre que entre les classes treballadores poc qualificades el fet que romanguin més temps sense trobar ocupació ha fet que s'esgoti el seu dret a les prestacions, la qual cosa se suma a una major freqüència de trobar contractes precaris que limiten el dret a la prestació.

Augment de la pobresa absoluta i extrema

- Pel que fa al risc de pobresa, mesurat mitjançant la renda disponible de les llars, hom observa que la variació en la taxa de risc a la pobresa depèn molt del llinar triat. La pobresa moderada (definida a partir del llinar del 60% de la renda mediana) ha crescut només lleugerament amb la crisi, malgrat que

des d'abans de la crisi ja hi havia una tendència creixent a l'augment de la proporció de treballadors ocupats en situació de vulnerabilitat. Però si prenem els llindars de pobresa severa i extrema (fixats en el 40% i 30% de la mediana de la distribució de la renda), s'observa que augmenta de manera preocupant.

- Aquest augment contingut de la pobresa moderada, malgrat la situació catastròfica en què viuen tantes famílies com a resultat de la crisi, només és explicable pel caràcter relatiu de la mesura, ja que la renda mitjana de les llars catalanes ha disminuït de forma generalitzada, i on s'han produït les reduccions més importants és en els trams inferiors de renda, que ja figuraven per sota del llindar de risc de pobresa abans de la crisi.

- Si s'adopta el criteri de pobresa absoluta, prenent com a llindar fix de risc de pobresa el que hi havia de pobresa relativa l'any 2006, es pot dir que a partir del 2008 aquest tipus de pobresa ha crescut el doble que la pobresa relativa. El 2011 hi hauria gairebé dos milions de catalans que viurien amb una renda disponible inferior al llindar de risc de pobresa fixat el 2006, mentre que aquell any aquesta situació afectava poc més d'1,3 milions de persones. Però, com era d'esperar, el creixement ha estat més intens en el risc de pobresa absoluta extrema, que ha passat d'afectar poc més de 241.000 catalans el 2006 a afectar més de 623.000 persones l'any 2011.

- El creixement del risc de pobresa extrema ha estat generalitzat en totes les classes socials però, especialment, entre els estrats socials que tradicionalment presentaven un baix risc de pobresa, com ara els administratius qualificats, els professionals i directius de rang mitjà i els encarregats. Aquest desplaçament del risc de pobresa cap a estrats més benestants ha alterat significativament la composició de la pobresa extrema a Catalunya que, ara, mostra un major pes de les ocupacions que comunament havien estat anomenades al segle XX com a "noves classes mitjanes". Professionals assalariats i directius de tot rang, considerats conjuntament amb els administratius qualificats, no arribaven al 10% dels individus en risc de pobresa extrema l'any 2006. Tenint com a referent el llindar de pobresa d'aquell moment, avui representen el 16,5%, mentre que tota mena de treballadors de baixa qualificació han reduït el seu risc de pobresa extrema, passant del 38% al 24%. Malgrat això, el major risc de pobresa extrema el continuen experimentant els autònoms i petits empresaris, els treballadors semiqualicats de serveis i els aturats de llarga durada.

Generalització de les dificultats econòmiques i emergència de nous perfils de privació material

- L'observació de la privació relativa en el consum de béns bàsics fa matisar l'abast que té la pobresa quan es mesura només amb la renda disponible. Els autònoms i petits empresaris,

que són el grup amb major risc de pobresa monetària, no són el grup més precari en termes de consum; el grup amb més dificultats per consumir béns bàsics és el format pels treballadors assalariats semi i poc qualificats, indicant que aquest grup pateix una pobresa més consistent i estructural, mentre que els autònoms i petits empresaris podrien ser objecte d'una conjunció de caiguda conjuntural d'ingressos, persistència de patrimoni per fer front a la pèrdua de ingressos i, potser, una major tendència a infradeclarar els seus ingressos.

- Com a resultat de la crisi, la proporció de catalans que no poden fer front a una despesa imprevista, ni poden pagar una setmana de vacances fora de casa seva, ha crescut de gairebé el 30% l'any 2006 al 40%. Alhora, s'ha triplicat la proporció de persones que pateixen privació material i privació material severa. La privació material afecta el 22,6% de la població de l'AMB (755,9 milers de persones) i el 9,2%, si es considera la privació material severa (302,9 milers de persones). La privació en el consum de béns bàsics ofereix, però, perfils heterogenis, alguns dels quals són explicables només com a conseqüència de la crisi.

- Hi ha una privació que podríem anomenar estructural en tant que ja era present en el període de creixement econòmic i que es manté constant malgrat la crisi. Afecta un 13% de la població de Catalunya i un 24% de la població de l'AMB. Es tracta d'una privació en el consum de béns bàsics que no comporta endarreriments en el pagament de rebuts, a causa del fet que la situació de privació crònica desincentiva l'assumpció de deutes.

- La població privada en el consum de béns bàsics però que a més pateixen endarreriments en el pagament de rebuts i crèdits s'ha multiplicat per tres en el període analitzat. Hi conflueixen en aquest grup dues causes: els elevats nivells d'atur a les llars i l'elevada proporció del pressupost familiar dedicat a pagar l'habitatge. A Catalunya aquest grup de privats amb endarreriments representa el 8,1% de la població (aproximadament 617 milers de persones) i a l'AMB, el 7,2% (233 milers de persones). Entre els factors de risc associats amb el creixement d'aquesta privació hi figura haver accedit a l'habitatge en el període 2001-2007, coincidint amb la bombolla immobiliària.

- Arran de la crisi apareix un nou perfil de persones privades materialment prou rellevant en termes numèrics (aproximadament 2 milions de catalans), les quals manifesten dificultats d'estalvi, que no tenen capacitat per fer front a despeses imprevistes, ni per anar de vacances. Es constata així, l'augment de la vulnerabilitat econòmica per a gran part de la població, que viu al dia amb la seva renda.

- Hi ha però una mena de privació que ha reduït el seu abast. Les persones que no pateixen privacions significatives en el consum de béns bàsics, però que manifesten una elevada insatisfacció amb l'entorn residencial del seu habitatge han reduït la seva importància relativa en relació amb l'any 2006, probablement com a conseqüència de la gran transfor-

mació urbanística i dels processos de mobilitat residencial que s'han produït durant el boom de la construcció dels darrers anys.

- La renda i la classe social perden pes explicatiu respecte els perfils de privació emergents en el context de crisi (democratització del risc). Si abans de la crisi eren la classe treballadora i els aturats de llarga durada o inactius els que assumien principalment el risc de privació relativa, ara aquest risc es distribueix també entre les ocupacions intermèdies i els petits empresaris i autònoms.

Tot plegat dona peu a plantejar les preguntes següents sobre cap on poden evolucionar les societats metropolitana i catalana:

El canvis en les bases econòmiques orienten l'acció política?

- La possibilitat de formar coalicions estratègiques entre classes socials és un debat clàssic de la sociologia política que va esperonar abundant recerca empírica des dels anys 70 del segle XX de la mà d'investigadors com John Golthorpe i Eric Olin Wright, al voltant de les tesis de Braverman sobre la proletarització de les classes mitjanes. Les dades oferides mostren que, tant el risc de perdre la feina, com els de pobresa i privació material afecten, ara més, totes les classes socials, i, entre els que mantenen les seves ocupacions, les reduccions salarials són més intenses per als estrats més benestants. Aquests canvis podrien haver creat un escenari pitjor per a tot-hom, si bé més homogeni en les condicions de vida, però no és el cas, i l'explicació, com ja s'ha comentat, es troba en l'augment de la desigualtat intra classes. Però, tot i això, el procés de "democratització" relativa dels riscos pot donar lloc a condicions favorables per facilitar coalicions d'interessos polítics que entrin en conflicte obert amb els de les classes socials hegemòniques que dominen les societats europees i la catalana en particular.

Ha reforçat la crisi el paper de les dones com a sustentadores econòmiques de les llars?

- El nombre de llars amb tots els actius ocupats ha disminuït força, i la proporció de parelles en què ella està ocupada i ell a l'atur s'ha incrementat notablement. L'estructura de les llars acostuma a ser un mecanisme moderador de l'impacte dels mercats en la renda disponible dels individus; en el cas d'aquesta crisi, a Catalunya, la pèrdua d'ingressos per part dels homes ha incrementat molt el risc de pobresa de les llars habitades per un home sol, i, en el cas de llars amb homes que estan convivint amb una dona que ha passat a ser la sustentadora principal, tampoc no s'ha reduït significativament el risc de pobresa. En tot cas, de mantenir-se aquesta situació, en què la dona tendeix a assumir un paper econòmic més rellevant al si de les llars, la societat es veurà abocada a afrontar un repte cultural i social d'una gran rellevància, relacio-

nat amb el canvi de rols entre homes i dones a les llars. En aquest procés, caldrà estar amatents a la necessitat de polítiques preventives contra el risc que els possibles conflictes de rol derivin en actes de violència masclista. En tant que una causa d'aquesta violència deriva de les frustracions mal assumides per alguns homes quan deixen de ser els sustentadors principals de les llars (Weissman, 2009; Krishnan et al., 2010), no es pot descartar que la nova situació faci augmentar aquesta mena de delictes, especialment en les llars i barris amb majors dificultats econòmiques.

Finalment, si el panorama descrit en aquest informe és, en molts aspectes, desolador, encara ho ha de ser més en el moment de fer-ho públic. Les dades descrites fan referència a la situació laboral dels residents a Catalunya la segona meitat de l'any 2011, i a les rendes que obtenien del seu treball i capital l'any 2010. De llavors ençà, la situació econòmica no ha fet més que empitjorar arran de l'aplicació de la reforma laboral (Llei 3/2012) aprovada en el marc del Pla d'estabilitat, que malgrat que ha millorat la flexibilitat interna de les empreses, no ha impedit un augment dels acomiadaments, amb menors indemnitzacions, i ha provocat una reducció de salaris que ha augmentat l'excedent brut d'explotació de les empreses, contribuint així a una major distància social entre els assalariats i el capital.

BIBLIOGRAFIA

AMAT, O. i GENESCÀ, E. (2012). "L'empresa catalana" a C. Poveda (Ed.), *Memòria econòmica de Catalunya 2011*, (pp. 155–185). Barcelona: Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona.

BENZÈCRI, J.P. (1979). "Sur le calcul des taux d'inertie dans l'analyse d'un questionnaire". *Les Cahiers de l'Analyse des Données*, 3, vol. IV, (pp. 377-388).

BLANK, R. (2009). "Economic Change And The Structure of Opportunity For Less-Skilled Workers" a M. Cancian i S. Danziger (Eds.), *Changing poverty, changing policy* (pp. 63–91). New York: Russell Sage Foundation.

BOIX, R. i VENERI, P. (2009). "Metropolitan Areas in Spain and Italy". *IERMB Working Paper in Economics*, nº 09.01.

BOLTANSKI, L. i CHIAPELLO, È. (2002). *El nuevo espíritu del capitalismo*. Madrid: Akal.

CARBONERO, M. A. (2010). "La precariedad y la exclusión por el empleo" a M. Laparra i B. Pérez (Eds.) *El primer impacto de la crisis en la cohesión social en España* (pp. 117–157). Madrid: Fundación Foessa.

CASTELLS, M. (1999). *La era de la información: economía, sociedad y cultura*. Madrid: Alianza Editorial.

COLAU, A. i ALEMANY, A. (2012). *Vidas hipotecadas*. Barcelona: Angle Editorial.

FERNÁNDEZ, C.; PLAZA, P. i CORTÉS, L. (2003). "Vivienda y exclusión residencial" a M. Aguilar; K.-D. Cho; B. Pérez (coords.), *La exclusión multidimensional en el espacio urbano: investigaciones de base para la elaboración del Plan de Lucha contra la exclusión social en la Comunidad de Madrid*. Madrid: Comunidad de Madrid.

DALLINGER, U. (2013). "The endangered middle class? A comparative analysis of the role played by income redistribution". *Journal of European Social Policy*, 23 (1) (pp. 83-101).

DOLLS, M.; FUEST, C. i PEICHL, A. (2011). "Automatic Stabilizers, Economic Crisis and Income Distribution in Europe" a H. Immervoll, A. Peichl i K. Tatsiramos (Eds.), *Who Loses in the Downturn? Economic Cri-*

sis, Employment and Income Distribution. Research in Labor Economics, Volume 32 (pp. 227–255). Emerald Group Publishing Limited.

ERIKSON, R. i GOLDTHORPE, J.H. (1992). *The constant flux: A study of class mobility in industrial societies*. Oxford: Clarendon Press.

FANSTEIN, S. S.; GORDON, I. i HARLOE, M. (Eds.) (1994). *Divided Cities: New York & London in the contemporary world*. Oxford: Blackwell Publishers.

FERNÁNDEZ-CÉSPEDES, À. (2012). "L'economia catalana i la sortida de la crisi". *Nota d'Economia*, 100, (pp. 9–25).

GUIO, A.C.; GORDON, D. i MARLIER, E. (2012) *Measuring material deprivation in the EU. Indicators for the whole population and child-specific indicators*. Eurostat, Methodologies & Working papers.

HARKNESS, S. i EVANS, M. (2011). "The employment effects of recession on couples in the UK: women's and household employment prospects and partners job loss", *Journal of Social Policy*, 40 (4), (pp. 675-693).

HARRISON, E. i ROSE, D. (2006) *The European Socio-economic Classification (ESEC) User Guide*. Institut for Social and Economic Research. Colchester: University Essex.

JENKINS, S. P.; BRANDOLINI, A.; MICKLEWRIGHT, J. i NOLAN, B. (2012). *The Great Recession and the Distribution of Household Income*. 32nd General Conference of The International Association for Research in Income and Wealth. Boston.

KRISHNAN, S.; ROCCA, C.; HUBBARD, A.; SUBBIAH, K.; EDMANES, J. i PADIAN, N. (2010). "Do changes in spousal employment status lead to domestic violence? Insights from a prospective study in Bangalore, India", *Social Science & Medicine*, 70 (1), (pp. 136-143).

OBSERVATORI DE LA JOVENTUT DE CATALUNYA (2012). *Estat de la joventut 2011*. Barcelona: Secretaria General de Joventut, Generalitat de Catalunya.

LACUESTA, A. i IZQUIERDO, M. (2012). "The contribution of changes in employment composition and relative returns to the evolution of wage inequality: the case of Spain", *Journal of Population Economics*, 25 (pp. 511–543).

- LAPARRA, M. (2010). "Los huecos de la protección social en España" a M. Laparra i B. Pérez (Eds.), *El primer impacto de la crisis en la cohesión social en España* (pp. 353-405). Madrid: Fundación Foessa.
- LAPARRA, M. i PÉREZ, B. (Coords.) (2012). *Crisis y fractura social en Europa: Causas y efectos en España*. Barcelona: Obra Social "La Caixa."
- LEAL, J. (2010). "La formación de las necesidades de la vivienda en la España actual" a J. Leal (Coord.), *La política de vivienda en España*, (pp. 15-50). Madrid: Editorial Pablo Iglesias.
- MACK, J. i LANSLEY, S. (1985). *Poor Britain*. London: Allen and Unwin.
- MANRESA, A. (2012). "Cohesió social a Catalunya en el marc de la Unió Europea". *Nota d'Economia*, 100, (pp. 133-148).
- MARCUSE, P. (1989). "Dual city: a muddy metaphor for a quatered city", *International Journal of Urban and Regional Research*, 13 (4), (pp. 697-708).
- MARCUSE, P. (1993). "What's So New About Divided Cities?", *International Journal of Urban and Regional Research*, 17 (3), (pp. 355-365).
- MARCUSE, P. i VAN KEMPEN, R. (2002). "States, Cities and the Partitioning of Urban Space: Conclusions" a P. Marcuse i R. Van Kempen (eds.), *Of States and Cities: The Partitioning of Urban Space*. Oxford: Oxford University Press.
- MARÍ-KLOSE, P. i MARÍ-KLOSE, M. (2012). *Crisi i pobresa infantil a Catalunya*. Barcelona: Unicef.
- MARRERO, I. (2003). "¿Del Manchester catalán al Soho barcelonés? La renovación del barrio del Poblenou en Barcelona y la cuestión de la vivienda". *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, 7(146).
- MATTINGLY, M. J. i SMITH, K. E. (2010). "Changes in wives employment when husbands stop working: a recession-prosperity comparison", *Family Relations*, 59, (pp. 343-357).
- MOLLENKOPF, J. H. i CASTELLS, M. (1992). *Dual City: Restructuring New York*. New York: Russell Sage Foundation.
- MUÑOZ DE BUSTILLO, R. i ANTÓN, J.I. (2011). "From the highest employment growth to the deepest fall: Economic crisis and labour inequalities in Spain" a D. Vaughan-Whitehead (Ed.), *Work inequalities in the crisis: evidence from Europe* (pp. 393-444). Cheltenham: Edward Elgar.
- MURIEL, A. i SIBIETA, L. (2009). *Living Standards During Previous Recessions*. London: Institute for Fiscal Studies.
- NAVARRO, V. i CLUA-LOSADA, M. (2012). *El impacto de la crisis en las familias y en la infancia*. Barcelona: Ariel.
- NOLAN, B. i WHELAN, C.T. (2010). "Using non-monetary deprivation indicators to analyse poverty and social exclusion: Lessons from Europe?", *Journal of Policy Analysis and Management*, 29 (2), (pp. 305-325).
- OBSERVATORI D'EMPRESA I OCUPACIÓ (2012). *Ocupació. Nota EPA, 3r trimestre de 2012*. Barcelona: Departament d'Empresa i Ocupació, Generalitat de Catalunya.
- ORGANISATION FOR ECONOMIC COOPERATION AND DEVELOPMENT (2008). *Growing Unequal? Income Distribution and Poverty in OECD Countries*. Paris: OECD.
- PORCEL, S., GUMÀ, J. i CLAPÉS, J. (2009). *Condicions de vida i hàbits de la població jove de la província de Barcelona*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- RODRÍGUEZ, J. (2009). "Políticas de vivienda en un contexto de exceso de oferta". Documentos de trabajo 155/2009, (pp. 1-77). Madrid: Fundación Alternativas.
- RODRÍGUEZ, J. (2010). "La demanda de vivienda y el esfuerzo económico" a J. Leal (Coord.), *La política de vivienda en España*, (pp. 51-100). Madrid: Editorial Pablo Iglesias.
- ROSE, D. i HARRISON, E. (Eds.) (2010). *Social class in Europe. An introduction to the European Socio-economic classification*. London: Routledge.
- SANROMÀ, E. (2012). "El mercado de trabajo español en la crisis económica (2008-2012)". *Revista de Estudios Empresariales*, 2(2), (pp. 29-57).
- SARASA, S. (2008). "Old-age Pensions in Spain: Recent Reforms and Some of Their Consequences for the Risk of Poverty", *Social Policy & Administration*, 42(2), (pp. 197-210).
- SARASA, S. i LUPPI, F. (2012). "Crisis econòmica y pobreza infantil en algunos países de la Unión Europea", a V. Navarro i M. Clua-Losada (Eds.), *El impacto de la crisis en las familias y en la infancia* (pp. 17-54). Barcelona: Ariel.
- SASSEN, S. (1991). *The Global City*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- SEN, A. (1985). *Commodities and Capabilities*. New Delhi: Oxford University Press.
- TIRADO, S.; LÓPEZ, J.L. i MARTÍN, P. (2012). *Pobreza energética en España, Potencial de generación de empleo derivado de la rehabilitación energética de viviendas*. Madrid: Asociación de Ciencias Ambientales.
- TORNS, T.; CARRASQUER, P.; PARELLA, S. i RECIO, C. (2007). *Les dones i el treball a Catalunya: mites i certeses*. Barcelona: Institut Català de les Dones.
- TOWNSEND, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom*. Harmondsworth: Penguin.
- TRULLÉN, J. i GALLETO, V. (2012). *Per afrontar la crisi: la metròpoli de Barcelona. Anuari Metropolità de Barcelona 2011*. Barcelona: Àrea Metropolitana de Barcelona i Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona.

TRULLÉN, J.; LLADÓS, J. i BOIX, R. (2002). "Economía del conocimiento, ciudad y competitividad". *Investigaciones Regionales*, 1, (pp. 139–161).

VAN KEMPEN, R. i ÖZÜEKREN, A. S. (1998). "Ethnic Segregation in Cities: New Forms and Explanations in a Dynamic World". *Urban Studies*, 35 (10), (pp. 1.631-1.657).

VAN KEMPEN, R. i MURIE, A. (2009). "The New Divided City: Changing Patterns", *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 100 (4), (pp. 377-398).

VAN DER WUSTEN, H. i MUSTERD, S. (1998). "Welfare state effects on inequality and segregation" a S. Musterd, S. i W. Ostendorf (Eds.), *Urban Segregation and the Welfare State: Inequality and exclusion in western cities*. Londres: Routledge.

WEISSMAN, D.M. (2009). "Domestic Violence and Post-industrial Households" a E. Stark i E.S. Buzawa (Eds.), *Violence Against Women in Family and Relationships*. Santa Barbara: ABC_CLIO.

WHELAN, C. i MAITRE, B. (2012). "Understanding material deprivation in Europe: a multilevel analysis". GINI Discussion Paper 37. Amsterdam: AIAS.